

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR
REYHANİ'NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ**

Şule AY

Yüksek Lisans Tezi

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HAZİRAN 2025

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANI'NİN ŞİİRLERİNİN
İNCELENMESİ

Tez Yazarı
Şule AY

Danışman
Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK

HAZİRAN-2025
ELÂZİĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANİ'NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ
Yazarı:	Şule AY
Tez Öneri Tarihi:	01.11.2023
Savunma Tarihi:	11.06.2025

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman:	Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Başkan:	Prof. Dr.Gülhan ATNUR
Üye:	Doç. Dr. Gülda ÇETİNDAG SÜME
Üye:	Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Üye:	

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

Prof. Dr. Ahmet AKSIN
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANI’NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ”** başlıklı Yüksek Lisans Tez’imin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri ünvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

10.06.2025

Şule AY

ÖN SÖZ

Millî ve manevî değerlerin bütününi kuşatan ve bu değerleri yaşatarak gelecek nesillere aktaran Türk halk edebiyatı oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu edebiyat geleneği içerisinde önemli bir yer tutan âşık edebiyatı ise köklü geçmişi ve zengin yapısıyla dikkat çekmektedir. İslamiyet öncesi dönemden günümüze kadar uzanan bu kültürel miras, halk sanatlarının icrasında önemli bir yer edinmiş ve Anadolu'nun kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına kadar tüm bölgelerinde etkisini göstermiştir. Bu kapsamda 20. yüzyıl âşıkları arasında önemli bir yer tutan Âşık Yaşar Reyhani, çalışmanın temel inceleme alanını oluşturmaktadır. Çalışmada, değerler eğitimi bağlamında Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Âşık Yaşar Reyhani'nin Değerler Eğitimi Açısından Şiirlerinin İncelenmesi adlı yüksek lisans tez çalışması Ön Söz, İçindekiler, Özet, Ekler Listesi, Simgeler ve Kısaltmalardan sonra yedi bölüm ile Kaynaklar, Ekler ve Öz Geçmiş ile tamamlanmaktadır.

Birinci Bölüm olan Giriş kısmında çalışmanın amacı, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın İkinci Bölüm'ü, "Değerler Eğitimi Hakkında Genel Bilgiler" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında; "Değer Nedir?", "Değerler Eğitimi" hakkında genel bilgilerin ardından "Karakter Eğitimi", "Vatandaşlık Eğitimi", "Ahlaki Eğitim", "Toplumsal Eğitim" alt başlıklarına yer verilmiştir. Üçüncü Bölüm'de ise âşıklık geleneği ele alınmış olup bu bağlamda "Âşık ve Âşıklık Kavramı Üzerine", "Âşıklık Geleneği", "Erzurum İlinin Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri" başlıkları altında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın Dördüncü Bölümü'nde "Âşık Yaşar Reyhani'nin Hayatı" ana başlığı altında şu alt başlıklar yer almaktadır: "Ailesi", "Doğum Yeri ve Yılı", "Adı", "Çocukluğu", "Eğitimi", "Âşıklığa Başlaması", "Askerliği", "Evliliği", "Gezdiği Yerler", "Ölüm Yeri ve Yılı" "Eserleri ve Aldığı Ödüller", "Âşık Yaşar Reyhani ile İlgili Çalışmalar", "Kitaplar", "Makaleler", "Bildiriler", "Tezler". "Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri" başlığı altında ise "Saz Çalma", "Mahlas Alma", "Rüya Sonrası Âşık Olma (Bade İçme)", "Usta-Çırak", "Âşık Karşılaşmaları", "Lebdeğmez (Dudakdeğmez)", "Askı Muamma", "Dedim Dedi Tarzı Söyleyiş", "Tarih Bildirme", "Nazire Söyleme" gibi alt başlıklar değerlendirilmiştir.

Beşinci Bölüm'de Reyhani'nin sanat anlayışı doğrultusunda şiirlerindeki nazım şekilleri incelenmiştir. Bu kapsamda hece vezniyle yazılmış nazım şekilleri olarak "Koşma", "Destan", "Sicilleme" Aruz vezni ile oluşturulmuş nazım şekilleri olarak ise "Gazel", "Müstezat" "Divan", "Satranç" sınıflandırılarak bilimsel açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca Reyhani'nin nazım türlerindeki şiirlerinde yer alan "Ağır", "Güzelleme", "Koçaklama", "Dertlenme", "Öğütlenme", "Türkü", "Semai", "Taşlama", "Alkışlama", "Elifname" türlerine açıklamalar yapılarak şiir örneklerine yer verilmiştir. Reyhani'nin, "Şiirlerinde İşlediği Konular" başlığı altında ise "Eleştiri ve Şikâyet Konulu Şiirler", "Aşk, Sevgi ve Dostluk Konulu Şiirler", "Allah, Peygamber, Din Büyüklerini Konu Alan Şiirler", "Özlem Konulu Şiirler", "Övgü Konulu Şiirler", "Vatan Sevgisi Konulu Şiirler", "Türklük Bilinci ve Türk Dilinin Doğru Kullanımı Konulu Şiirler", "İnsanların Birbirleriyle İletişim ve Etkileşimi Konulu Şiirler", "Türk Kültürünü Konu Alan Şiirler" ve "Tabiat Konulu Şiirler" alt başlıkları ve şiirlerden örnekler yer almaktadır. Reyhani'nin ayrıca "Şiirlerinde Dil ve Üslup Özellikleri", "Şiirlerinde Vezin ve Kafiye Yapısı" ile Türkçeyi kullanım biçimi de değerlendirilmiştir. 4, 5, 7, 8, 11 heceli şiirlerine yer verilirken kafiye yapısı bakımından şiirleri "Yarım", "Tam", "Zengin", "Cinaslı" şeklinde sınıflandırılmıştır. "Edebî Sanatlar" başlığı altında "Tenasüp", "Teşbih", "Telmih", "Tekrir", "Tevriye", "Kinaye", "Nida" sanatlarına dair örnekler sunulmuştur. Ayrıca "Hikâyeciliği" ve alt başlıkları çerçevesinde, Reyhani'nin kendi tasnif ettiği "Âşık Gürüni Hikâyesi" ile televizyon ve You Tube kanallarında anlattığı "Ali İzzet Bey", "Necip ile Telli" ve "Ercişli Emrah ile Selvi Han" hikâyelerinin olay örgülerine yer verilmiştir.

Altıncı Bölüm'de Reyhani'nin şiirleri değerler eğitimi bağlamında ele alınmış, "Adalet", "Dostluk", "Dürüstlük", "Özdenetim", "Sabır", "Saygı", "Sevgi", "Sorumluluk", "Vatanseverlik", "Yardımseverlik" olmak üzere on kök değer bağlamında incelenmiştir.

Sonuç kısmında araştırmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak çeşitli çıkarımlarda bulunulmuş, araştırma doğrultusunda elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Kaynakça bölümünde, çalışmada yararlanılan

tüm bilimsel kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır. Ekler kısmında Âşık Yaşar Reyhani'ye ait “Fotoğraflar”, “Fahri Doktora Diploması” ve “Şiirlerinden Örneklere” yer verilmiştir.

Bu çalışma, âşık edebiyatının değerler eğitimiyle olan ilişkisini ele almakta 20.yüzyıl halk şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri üzerinden geleneksel halk edebiyatı aracılığıyla bireylere kazandırılmak istenen değerlerin analizini amaçlamaktadır.

Bu çerçevede ele alınan Âşık Yaşar Reyhani'nin hayatı, âşıklık geleneğindeki yeri ve halk kültürüne sağladığı katkılar değerlendirilmiştir. Şiirlerinde adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi değerleri işleyerek öğrencilere ve her yaştan insana değerler eğitimi açısından yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Değerler eğitimi kapsamında ele alınan bu kavramların, Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinde işlenme şekli ve bunların tespit edilmesi, araştırmanın sınırları içinde değerlendirilmiştir.

Yapılan literatür taramaları doğrultusunda, âşık edebiyatının değerler eğitimi üzerindeki etkileri incelenmiş ve âşık şiirlerinden eğitim süreçlerinde nasıl bir işlev görebileceği araştırılmıştır. Konuyla ilgili olarak tez, makale ve kitaplar analiz edilmiş; âşık edebiyatının değer aktarımı açısından önemli bir kaynak teşkil ettiği ortaya konmuştur. Ayrıca, ele alınan kavramların sözlük anlamları değerlendirilmiş, bu kavramlara yönelik yapılan araştırmacı açıklamalarına da yer verilmiştir. Son olarak Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri değerler eğitimi bağlamında incelenmiş ve bu şiirlerin bireylerin değer kazanımına yönelik sunduğu katkılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada fikir ve önerileriyle kaynaklara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen bilgi ve birikimleriyle bana destek olan danışman hocam Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK'e teşekkürlerimi bir borç bilirken Doç. Dr. Birol AZAR, Doç. Dr. Ebru ŞENOC AK ve Doç. Dr. Gül da ÇETİND AĞ SÜME hocalarıma ve çalışmam boyunca bana yardımcı olan değerli arkadaşım Nidanur SÖNMEZ ile kızım Mahinur AY'a da çok teşekkür ederim.

Şule AY
ELÂZİĞ-2025

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
EKLER LİSTESİ	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı	1
1.2. Çalışmanın Yöntemi	1
1.3. Çalışmanın Kapsamı	1
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	1
2. DEĞERLER EĞİTİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ	3
2.1. Değer Nedir?.....	3
2.2. Değerler Eğitimi	4
2.2.1. Karakter Eğitimi.....	6
2.2.2. Vatandaşlık Eğitimi	8
2.2.3. Ahlaki Eğitim.....	9
2.2.4. Toplumsal Eğitim.....	10
3. ÂŞIKLIK GELENEĞİ.....	12
3.1. Âşık ve Âşıklık Kavramı Üzerine.....	12
3.2. Âşıklık Geleneği	13
3.3. Erzurum İlinin Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri	14
4. ÂŞIK YAŞAR REYHANI'NİN HAYATI VE ÂŞIKLIK GELENEĞİNDEKİ YERİ.....	16
4.1. Hayatı	16
4.1.1. Ailesi.....	16
4.1.2. Doğum Yeri ve Yılı	16
4.1.3. Adı	16
4.1.4. Çocukluğu.....	16
4.1.5. Eğitimi	16
4.1.6. Âşıklığa Başlaması.....	17
4.1.7. Askerliği.....	17
4.1.8. Evlilikleri ve Çocukları	19
4.1.9. Gezdiği Yerler.....	19
4.1.10. Ölüm Yeri ve Tarihi	20
4.1.11. Eserleri ve Aldığı Ödüller	20
4.1.12. Âşık Yaşar Reyhani ile İlgili Çalışmalar.....	20
4.1.12.1. Kitaplar.....	20
4.1.12.2. Makaleler.....	21
4.1.12.3. Bildiriler	22
4.1.12.4. Tezler	26
4.2. Âşıklık Geleneğindeki Yeri	27
4.2.1. Saz Çalma	27
4.2.2. Mahlas Alma.....	28
4.2.3. Rüya Sonrası Âşık Olma (Bade İçme)	28
4.2.4. Usta-Çırak	29
4.2.5. Âşık Karşılaşmaları.....	30

4.2.6. Lebdeğmez (Dudakdeğmez)	33
4.2.7. Askı (Muamma)	34
4.2.8. Dedim-Dedi Tarzı Söyleyiş	34
4.2.9. Tarih Bildirme	35
4.2.10. Nazire Söyleme	36
5. SANATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	38
5.1. Şiirlerinde Nazım Şekilleri	38
5.2. Hece ile Oluşturulmuş Nazım Şekilleri	38
5.2.1. Koşma	38
5.2.2. Destan	39
5.2.3. Sicilleme	40
5.3. Aruz Vezni ile Oluşturulmuş Nazım Şekilleri	41
5.3.1. Gazel	41
5.3.2. Müstezat	41
5.3.3. Divan	42
5.3.4. Satranç	42
5.4. Şiirlerinde Nazım Türleri	43
5.4.1. Ağıt	43
5.4.2. Güzelleme	44
5.4.3. Koçaklama	45
5.4.4. Dertlenme	46
5.4.5. Öğütlenme	46
5.4.6. Türkü	47
5.4.7. Semai	48
5.4.8. Taşlama	49
5.4.9. Alkışlama	49
5.4.10. Elifname	50
5.5. Şiirlerinde İşlediği Konular	50
5.5.1. Eleştiri ve Şikâyet Konulu Şiirler	50
5.5.2. Aşk, Sevgi ve Dostluk Konulu Şiirler	52
5.5.3. Allah, Peygamber, Din Büyüklerini Konu Alan Şiirler	52
5.5.4. Özlem Konulu Şiirler	53
5.5.5. Övgü Konulu Şiirler	54
5.5.6. Vatan Sevgisi Konulu Şiirler	54
5.5.7. Türklük Bilinci ve Türk Dilinin Doğru Kullanımı Konulu Şiirler	55
5.5.8. İnsanların Birbirleriyle İletişim ve Etkileşimi Konulu Şiirler	56
5.5.9. Türk Kültürünü Konu Alan Şiirler	56
5.5.10. Tabiat Konulu Şiirler	57
5.6. Şiirlerinde Dil ve Üslup Özellikleri	58
5.7. Şiirlerinde Vezin ve Kafiye Yapısı	60
5.7.1. Vezin	60
5.7.2. Kafiye	61
5.8. Şiirlerinde Kullandığı Edebî Sanatlar	62
5.9. Hikâyeciliği	66
5.9.1. Âşık Güruni Hikâyesinin Olay Örgüsü:	66
5.9.2. Ali İzzet Bey Hikâyesinin Olay Örgüsü	68
5.9.3. Necip İle Telli Hikâyesinin Olay Örgüsü	68
5.9.4. Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesinin Olay Örgüsü	69

6. DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANİ’NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ.....	71
6.1. Adalet	71
6.2. Dostluk	74
6.3. Dürüstlük	77
6.4. Öz Denetim.....	81
6.5. Sabır.....	84
6.6. Saygı	85
6.7. Sevgi	87
6.8. Sorumluluk	90
6.9. Vatanseverlik	93
6.10. Yardımseverlik	97
7. SONUÇ	100
KAYNAKLAR.....	102
EKLER.....	105
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANI'NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

Şule AY

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Haziran-2025 Sayfa: X+117

Türk kimliğinin oluşum sürecinin başlangıcından itibaren Türklerin temel prensiplerinden biri vatana, bayrağa, millete ve kültüre sahip çıkmak, bu değerleri kendinden sonraki nesillere aktarmaktır. Bu aktarım süreci zaman içerisinde çeşitlenmiş ve eğitim kurumları aracılığıyla kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Eğitim kurumlarında, genç nesillerin eğitim açısından donanımlı bireyler olarak yetişmeleri hedeflenirken aynı zamanda millî benliğe sahip, adaletli, vatanına bağlı, insan sevgisi yüksek, dinî ve kültürel değerlere duyarlı, ailesine, çevresine karşı sorumluluk sahibi bireylerin topluma kazandırılması amaçlanmaktadır.

Millî eğitim sisteminde yer alan değerler eğitimi, öğrencilerin millî, ahlaki, kültürel ve manevi kazanımlar edinmesini hedeflerken bu kazanımların yalnızca belirli yaş gruplarıyla sınırlı kalmaması, her yaştan bireyi kapsamı esası benimsenmektedir. Eğitim-öğretim süreçlerinde, öğrencilerin kültürel değerleri koruyan, sürdüren, bayrağını seven ve daima yükseltmeyi amaçlayan bireyler olarak yetişmeleri eğitim programlarının öncelikli hedefleri arasındadır. Öğrencilere her ders kapsamında belirli bir değer kazandırılmaya çalışılırken bu değerlerin bireyin ilgi alanı ve algı düzeyine uygun biçimde aktarılması, sürecin etkililiği açısından büyük önem taşımaktadır.

Değerler eğitimi kapsamında, öğrencilerin bireysel ilgi alanlarına yönelik materyal ve yöntemlerin kullanılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde, edebiyatın farklı türlerinin yanı sıra âşık edebiyatına da yer verilmekte, âşıkların yaşamı ve şiirleri aracılığıyla öğrencilerin değerlerle tanışması sağlanmaktadır. Âşık edebiyatı içerisinde yer alan şiirlerindeki ahlaki ve toplumsal temalar, değerler eğitimi açısından önemli kazanımlar sunmaktadır. Bu kapsamda, Âşık Yaşar Reyhani'nin hayatı, âşıklık serüveni, sanatı ve şiirleri aracılığıyla adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerlerin öğrencilere aktarımı hedeflenmiştir.

Âşık Yaşar Reyhani, 20. yüzyıl âşıklık geleneğinin güçlü temsilcilerinden biri olarak şiirleriyle toplumu eğitmiş, bilinçlendirmiş ve yönlendirmiştir. Reyhani, şiirlerinde geçmişin karanlık dönemlerini hatırlatırken Millî Mücadele yıllarını âdeta şiirleriyle yeniden tasvir etmiştir. Bununla birlikte, yalnızca geçmişe odaklanmayan sanatçı, günümüz insanına da öğüt ve önerilerde bulunmuştur.

Âşıklık geleneğini başarılı bir şekilde temsil eden Âşık Yaşar Reyhani şiirlerini bir sorumluluk bilinciyle oluştururken tüm ulusunda bu bilinç ve farkındalıkla vatanına, bayrağına ve kültürüne sahip çıkan bireyler olmaları yolunda nasihatlerde bulunmuştur. Âşık, her yaştan insana seslenirken şiirleriyle geçmişten geleceğe kültürel birikimlerin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, Âşık Yaşar Reyhani, Halk Şiiri

ABSTRACT

Analysis of Âşık Yaşar Reyhani's Poems on the Theme of Homelandin Terms of Values Education

Şule AY

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

June-2025 Page: X+117

Since the beginning of the formation process of Turkish identity, one of the fundamental principles of the Turkish people has been to protect the homeland, flag, nation, and culture, and to pass these values on to future generations. This process of transmission has diversified over time and has gained an institutional structure through educational institutions. While these institutions aim to raise young generations as well-equipped individuals in terms of education, they also seek to bring up individuals who possess national consciousness, are just, devoted to their homeland, full of love for humanity, sensitive to religious and cultural values, and responsible toward their families and environment.

Values education, which is included in the national education system, aims to help students acquire national, moral, cultural, and spiritual values. It is based on the principle that these values should not be limited to certain age groups but should encompass individuals of all ages. In educational processes, one of the primary goals of the curriculum is to raise students who protect and sustain cultural values, love their flag, and strive to elevate it. While each subject aims to instill a specific value in students, it is of great importance that these values are conveyed in a way that aligns with the individual's interests and level of perception to ensure the effectiveness of the process.

In the context of values education, it is important to use materials and methods that align with students' individual interests. In this regard, Turkish language and literature courses include various literary genres as well as folk poetry (âşık literature). Through the lives and poems of folk poets (âşıks), students are introduced to important values. The moral and social themes in their poems offer significant contributions to values education. Within this scope, the life, artistic journey, and poetry of Âşık Yaşar Reyhani aim to convey values such as justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and helpfulness to students.

Âşık Yaşar Reyhani, as one of the strong representatives of the 20th-century minstrel tradition, educated, raised awareness in, and guided society through his poems. While reminding readers of the dark periods of the past, he vividly depicted the years of national struggle through his poetry. However, he did not only focus on the past; he also offered advice and suggestions to contemporary people.

Successfully representing the minstrel tradition, Âşık Yaşar Reyhani created his poems with a sense of responsibility and advised all members of his nation to become individuals who are conscious of and committed to their homeland, flag, and culture. Addressing people of all ages, he played an important role in transmitting cultural heritage from past to future through his poetry.

Keywords: Values education, love of homeland, minstrel literature, Minstrel Yaşar Reyhani

Ekler Listesi

Ek- 1: Âşık Yaşar Reyhani'ye Ait Fotoğraflar:	105
Ek Görsel 1: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	105
Ek Görsel 2: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	105
Ek Görsel 3: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	106
Ek Görsel 4: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	106
Ek Görsel 5: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	107
Ek Görsel 6: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	108
Ek Görsel 7: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	109
Ek Görsel 8: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”	109
Ek-2: Âşık Yaşar Reyhani'nin “Fahri Doktora” Diploması.....	110
Ek-3: Âşık Yaşar Reyhani'nin Şiirlerinden Örnekler:	111

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kisaltmalar

çev.	: Çeviren
ed.	: 1. Edebiyat 2. Editör
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	: Ve devamı ve diğerleri
vs.	: Vesaire
yy.	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada, Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri değerler eğitimi açısından incelenerek içerdiği değer kazanımları analiz edilmiştir. Reyhani'nin şiirlerinin kapalı ve açık anlamları incelenmiş, değerler eğitimi bağlamında karşılaşılan temel sorunlar ve şairin bu sorunlara bakışı değerlendirilmiştir. Âşık Yaşar Reyhani'nin hayatı, âşıklığı ve şiirleri vs. ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi, kapsamlı bir şekilde daha önce yapılmadığından gerek halk bilimi gerekse değerler eğitimi kazanımlarına katkı sağlaması açısından bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada değerler eğitiminin bireysel ve toplumsal çıkarımlarına vurgu yapılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri on kök değere göre incelenmiş ve çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Reyhani'nin şiirlerindeki kazanımlar ve kapsadığı değerler karşılaştırılarak çeşitli sonuçlara varılmıştır. Bu çalışmada millî ve manevî tüm değerler kazandırılmak istenirken âşık edebiyatı ve âşık şiirlerinin önemine vurgu yapılmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Ele alınan çalışmada Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinin on kök değere göre incelenmesi yapılarak Âşık Reyhani'nin şiirlerinden alınması gereken mesajlar üzerinde durulmuştur. “*Millî Eğitim Bakanlığı 2017 yılında müfredatta bazı değişiklikler yapılmasıyla ilgili basın açıklamasında ‘Değerler Eğitimi’ konusuna da gündeme getirmiş ve MEB değerler eğitiminde esas alınması gereken ‘on kök değer’ tespit etmiştir.*” (Topal, 2019: 1). Bu on kök değer, adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir.

Değer kavramından başlayarak değerler eğitimi, alt başlıklarında ise karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlaki eğitim, toplumsal eğitim, âşık, âşıklık kavramı, âşık edebiyatı üzerine bilgilendirmeler yapılmıştır. Âşık Yaşar Reyhani'nin hayatı, âşıklık geleneğindeki yeri, sanatı ele alınarak on kök değere göre şiirleri incelenmiştir. Âşık Reyhani'nin şiirleri, değer odaklı kategorilere ayrılarak değerlendirilmiş; böylece elde edilen bulgular ışığında konunun kapsamı bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

1.3. Çalışmanın Kapsamı

Değer kavramı, değerler eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlaki eğitim, toplumsal eğitim kazanımları üzerinde durulmuştur. Daha sonra âşık, âşık edebiyatı, Âşık Reyhani'nin hayatı ve âşıklık geleneğindeki yeri, Âşık Reyhani'nin sanatı son olarak da Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinin on kök değere göre incelenmesi, araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesiyle sınırlıdır. Konuyla ilgili çeşitli literatür taramaları yapılmış, Reyhani'nin sağlığında katılmış olduğu televizyon programları ve bu programlardan elde edilen bilgilerden faydalanılmıştır. İnceleme sürecinde aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır:

Dilaver Düzgün'ün “Erzurum’un Yüzleri Reyhani” ile “Âşık Yaşar Reyhani Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler” adlı çalışmaları, Yasemin Sarıkaya Karaca’nın “Âşık Yaşar Reyhani Hayatı, Şiirleri” adlı çalışması, Âşık Yaşar Reyhani’nin “Kervan” adlı şiir kitabı, İlhan Yardımcı’nın “Âşık Yaşar Reyhâni ‘Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz’” adlı çalışması, “Uluslararası Âşık Yaşar Reyhanî Sempozyumu”nda yer alan bildiriler.

2. DEĞERLER EĞİTİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1. Değer Nedir?

İnsan sıradan sorumlulukları olmayan, düşünen, olay ve olguları akıl süzgecinden geçiren, hem kendine hem de yaşadığı topluma karşı sorumlu bir varlıktır. Değer kavramı, bireyin kendi benliğiyle evren ve toplum arasında kurduğu uyumlu duygu ve davranışları ifade eder. Değerler, toplumlar için ortak bir anlama vurgu yapar.

Bu kavram çeşitli bilim dallarının çalışma alanlarında sıkça araştırılıp, tartışılırken her disiplin kendi bakış açısıyla ve kendi alanına uygun değer tanımlamalarında bulunmuştur. “*Değer: 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3. Yüksek ve yararlı nitelik.*” (Türkçe Sözlük 1, 1998: 538). Değer kavramı, bireyin kendi benliğiyle evren ve toplum arasında kurduğu uyumlu duygu ve davranışları ifade eder.

Ortak kabullerle oluşturulan değer yargısı, toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermesiyle değer kavramının anlam alanını genişletmiştir. “*Değer, bir ölçü olarak, olanla olması gereken ayrımını içerir ve her zaman olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görünür.*” (Cevizci, 2005: 432). Bir şeyin değerinin olması, onun anlamlı olması kadar bireyin ve toplumun yararına olması, toplum tarafından benimsenmiş, ortak kabullere ters düşmemesi, değeri anlamlı ve faydalı kılan diğer özellikleri arasındadır. Ayrıca toplumun yararına olduğu kadar, toplumun ahlak yapısı ve ahlak kuralları için de değerlerin, genel kabulün dışında olmaması gerekmektedir. Toplum, gerek kural koymada gerekse koyulan bu kuralların işlenişinde tutarlılık ve devamlılık olmasını esas alır.

Değer kavramını G. Marshall şöyle tanımlamıştır: “*Değerler, insanların etik ya da uygun davranışlar hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğunu, neyin istenilir, neyin alçakça olduğu konusunda taşıdıkları fikirleri gösterir.*” (Marshall, 1999: 133). Değerler, bireyin yaşantısına ve davranışına yön verdiği gibi toplum etik ve ahlak kurallarına aykırı davranışı sert bir şekilde eleştirir. Bu bağlamda bireye çeşitli yaptırımlar uygular. Bireyin, gerek toplumun bir parçası olması ve gerekse topluma karşı görevleri olduğunun bilincinde hareket etmesi beklenen davranışlar arasındadır.

Değer kavramı psikoloji sözlüğünde şu şekilde yer almaktadır:

- “*Bir şeyi arzu edilir veya yararlı kılan özelliği veya niteliği; bir şeye bağlanan ruhsal enerji miktarı.*”
- *Belli bir toplumda, neyin iyi neyin kötü, doğru veya yanlış, arzu edilir, arzu edilmez olduğu konusundaki ortak görüşler, standartlar; sosyalleşme süreci içinde öğrenilen bu değerler, toplumdan topluma ya da zamana bağlı olarak değişebilmektedir.*
- *Bir şeyin matematiksel büyüklüğü veya niceliği; bir değişkenin ölçümü, vb. sayılarla ifade edilen büyüklüğü veya şiddeti.*
- *Bir malın ticari değeri.*” (Budak, 2000: 196).

Değerler, bireyin, toplumsal hayatla uyumlu olmasını sağlarken çevresine karşı sorumluluk sahibi, birlik, beraberlik içerisinde sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olur. Bozkurt’un tanımı: “*Değer; herhangi bir kişiye, nesneye, inanca, fikre, amaca ya da herhangi bir şeye karşı hissedilen sahiplenme duygusunun bir sonucu olarak ortaya çıkan düşünce yapısıdır. Birey yaşamı boyunca çok sayıda değeri benimser. Benimsediği bu değerler (düşünce yapıları) bireyin tutumlarını oluşturur. Bu tutumlar ise bireyin davranışlarını doğrudan etkiler.*” (Bozkurt, 2019: 4) şeklindedir.

Değerleri içselleştirmenin ve onlara bağlı kalmanın göstergesi sahiplenme duygusunu da beraberinde getirir. Birey benimsediği değerlere ne kadar bağlıysa onları koruma, yaşatma konusunda da tutarlı ve istikrarlı olur.

Değer kavramı, toplum içinde bireyler tarafından benimsenen ve çoğunluk tarafından olumlu karşılanan davranışların bütünüdür ifade eder. Toplamların güçlü olabilmese, onları diğler toplumlardan ayıran ve geçmişten geleceğe kültürel mirası taşıyan değerlerle mümkündür. Bu değerler, bireylerin topluma uyum sağlamasını, kültürel unsurları benimseyerek sonraki kuşaklara aktarmasını destekler (Şimşek, 2022: 430). Değer kavramının en önemli özelliği toplumların devamında en önemli unsurlardan biri olmasıdır. Bir toplum kültürel birikimlerine sahip çıkmazsa yok olup gitmeye mahkûm olur bu sebeptendir ki değerler, toplumun sürekliliğinde en önemli etkenler arasında yer alır. *“Değer, insanlık tarihi boyunca mevcudiyetini korumuş bir kavramdır. Çünkü yaşanan her dönemde insan davranışlarının bir değer ile ilişkilendirilme ihtiyacı oluşmuştur.”* (Düzenli, 2017: 6).

Değer, bireylerin karşılaştıkları kişi, olay ya da durumlar karşısında sergiledikleri hassasiyetleri ve tepkileri içerir. Bu duyarlılıklar, toplumların tarih boyunca biriktirdiği kültürel mirasın bir sonucudur. Türk kültüründe gelenek ve görenekler önemli bir yer tutar ve bu unsurlar, hem yönetim biçimimize hem de gündelik hayatımıza yön veren temel etmenlerdir (Yaman, 2016: 17).

Değer kavramı, aynı türden unsurlar arasında özel bir konum ifade eder. Bir şeyin değerli olup olmadığı, onun benzerleri arasındaki yeri ve insan açısından taşıdığı önem ile belirlenir (Kuçuradi, 2022: 43). Değer kavramı toplumsal ve kişisel farkındalıklarımızı oluşturur. Değerler, bireyin benimsediği düşünce, duygu ve davranış kalıplarına yön veren temel inanç sistemleri aracılığıyla hayatına anlam katar. Kişi, bu inançlarla uyumlu bir yaşam sürdürdüğünde içsel bütünlüğünü korur ancak bu değerlerle çelişen durumlar, bireyin ruh dünyasında anlam kaybına ve içsel boşluk hissine yol açabilir (Cüceloğlu ve Erdoğan, 2023: 144). Toplamların var oldukları andan itibaren en önemli gayeleri devamlılıklarını sürdürmek olmuştur. Bu gayeleri için geçmişin öğretileriyle bugünü harmanlayarak nesiller boyu toplumu ayakta tutmayı hedeflemişlerdir. Bu hedeflerin yardımcı faktörü ise toplumun değerleri olmuştur. Değerler, yaşanan dönem için bir düzen oluştururken toplumun uzun yıllar devamını sağlaması açısından önem arz etmiştir. *“Değerlerden kaynaklanan güç insanı ezmeyen, insan onurunu küçültmeyen aksine insan onurunu yücelten bir güçtür.”* (Cüceloğlu, 2001: 168).

Değerler, insanın sahip olduğu temel nitelikleri ve bireyler arasındaki farkları belirleyen unsurlardır. Aynı zamanda, bireylerin davranışlarını yönlendiren inançlar bütünü olarak toplumsal düzenin şekillenmesine katkıda bulunur (Ulusoy ve Dilmaç, 2018: 16). Toplumun ortak duyarlılıkla baktığı değerler, bireye yaşadığı toplumun bir parçası olduğu duygusunu katar. Değer, toplumun sürekliliğini sağlar. Bir değerinde değer evreninde var olması, onun sürekliliğine ve istikrarına bağlıdır. Türk toplumunun değer anlayışı, örfü ve gelenekleri yüzyıllar boyu yaşatılması inancıyla, kültürüyle sıkı bir ilişki içerisinde.

2.2. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi; eğitim yoluyla toplum tarafından kabul görülen ortak değerlerin, belirli müfredatlara göre öğrencilerin yaşı ve sınıfı göz önünde bulundurularak eğitim ve öğretimde bulunan tüm öğrencilere ve özünde Türklük bilinci taşıyan her insanımıza kazandırılması amaçlanan millî ve

ahlaki ögelerdir. Eğitimin en önemli amaçları arasında, öğrencilere davranışsal ve duyuşsal bir bütünlük içerisinde kalıcı etkiler bırakabilmeyi hedefler.

Değerler eğitimi, eğitim alanındaki öğrencilerin ve her bir bireyimizin değer yargılarının geliştirildiği, toplumun bir parçası olduğunun farkına varmasını sağlayıp, toplumun yararına ve uyumlu davranışlar kazandırılmasını amaçlar. *“Değerler; insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve donanımlardır. Sahip olunan değerler, bireyin gelecekteki kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerleri farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma ve kazandırma süreçlerine ‘değerler eğitimi’ denilmektedir.”* (Yaman, 2016: 18).

Birey, doğduğu andan itibaren toplumun değer yargılarıyla iç içe bir yaşam sürmeye başlar. Bu değer yargıları, toplumdan topluma farklılıklar gösterebildiği gibi, aynı toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında da çeşitlenebilir. Bir çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren ailesinin ve içinde bulunduğu toplumun değer dünyasının bir parçası olarak kendini konumlandırır. Bu bağlamda, geçmişten günümüze insanoğlunun en çok önem verdiği konulardan biri güçlü bireyler yetiştirmek olmuş bu hedef insanlığın temel amaçları arasında önemli bir yer edinmiştir.

Geçmişten günümüze ulaşan bilgiler ve öğretiler insanlık tarihinin her aşamasında öğrenilmesi gereken dersler ve görevlerle dolu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle önceki dönemlerde bireyin sosyalleşme sürecinin büyük oranda aile içerisinde gerçekleştiği değerlerin ise yine aile ortamında bireye aktarıldığı ifade edilebilir. Ancak günümüzde bu aktarımın yalnızca aile yoluyla sağlanmasının mümkün olmadığı, küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve değişen toplumsal yapılar nedeniyle eğitim sürecinin daha sistematik ve kurumsal bir zeminde gerçekleştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu gereklilik doğrultusunda eğitim, devlet denetiminde yürütülen kurumsal bir yapı hâlini almıştır.

Eğitim kurumları, bireylerin değer eğitimi açısından yapılandırıldığı ve hedeflerinin belirginleştiği ortamlardır. Bu kurumlarda farklı sosyo-kültürel yapılardan gelen öğrenciler, belirli bir müfredat kapsamında eğitilmektedir. *“Eğitim sistemi içinde bireyin ahlâkını oluşturan karakter nitelikleri ve değerleri öğretim programlarında yer alan ortak değerlerin eğitimiyle geliştirilmeye çalışılmaktadır. 2018 yılında sadeleştirilen ve yenilenerek değiştirilen öğretim programlarında ‘kök değer’ uygulamasına geçilmiştir.”* (Ekşi ve Ersoy, 2020: 144). Eğitim kurumlarında değerler, belirli kurallar dâhilinde hedef-amaç programı içerisinde yer alır. Eğitim kurumları, her kesimden öğrencinin bir çatı altında eğitildiği, öğrencilere inançlar, görgü kuralları, dürüstlük, ahlaklı olma, vatan sevgisi, sevgi ve hoşgörü kuralları temel değerler olarak aktarılırken, millî ve manevi yönü yüksek bireyler yetiştirilmesi amaçlanır.

“Millî eğitim Talim ve Terbiye Kurulu 2016-2017 eğitim öğretim yılında başlatılan program geliştirme çabaları neticesinde değer ve değerler eğitimi müfredatların odağını oluşturmuştur. Bu çerçevede ilköğretim ve ortaöğretim de bütün derslerin müfredatlarının açıklamalar kısımlarında ‘değerlerimiz’ başlığına yer verilmiş: adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri kazandırılması gereken kök değerler olarak saptanmıştır.” (Ekşi ve Katılmış, 2020: 3). Aile, çocuğun ilk eğitim ortamı olarak kabul edilir. Çocuk, dünyaya gözünü açtığı andan itibaren çevresini, özellikle aile bireylerini gözlemleyerek çeşitli davranış kalıplarını ve değerleri öğrenir. Bu nedenle, bazı bilim insanları, psikologlar ve eğitimciler, çocuk eğitiminde öncelikli olarak kazandırılması gereken davranış, değer, tutum ve karakter özelliklerinin aile bireyleri tarafından özümstenip uygulanmasının önemine dikkat çekmektedirler. Çocuklarda

davranış, tutum ve karakter gelişiminin sağlıklı şekilde oluşabilmesi için aile ortamında olumlu örneklerin sergilenmesi önemli bir rol oynamaktadır.

Bireyin, gelişim süreci boyunca edindiği tüm değerleri hem yaşantısında içselleştirmesi hem de sonraki kuşaklara aktarması, toplumun kültürel sürekliliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Eski Türk toplum yapısında, aile ve eğitim, çocuğun karakter gelişiminde çevresel etkenler kadar belirleyici olmuştur. Yerleşik hayata geçiş ve şehirleşmeyle birlikte bu eğitim, kurumsal yapılar aracılığıyla yürütülmüştür. Bu durum, çocuğun eğitiminin yalnızca aileyle sınırlı kalmayıp farklı kaynaklardan da beslenerek daha bütüncül bir şekilde gerçekleşmesine olanak sağlamıştır.

İnsanı değerli kılan unsurlar, hem maddi hem de manevi boyutlarıyla bireyin kişilik gelişimini etkileyen, insana özgü üstün niteliklerin bütünüdür. Bu değerler, bireylerin davranışlarını doğrudan şekillendirmektedir. Sağlam değerler, huzur, mutluluk ve başarıya giden yolu açar. Bu nedenle, eğitim-öğretim sürecinde değerlerin ön planda tutulması büyük önem taşır ve beraberinde değerler eğitimi de getirir (Şimşek, 2022: 430-431).

Değerler eğitimi, çocukların yaşına ve bilişsel gelişim düzeyine uygun olarak yapılandırılmış sistematik bir program çerçevesinde yürütülmektedir. Özellikle okul öncesi dönemde, masallar, hikâyeler ve şiirler aracılığıyla doğruluk, dürüstlük, ahlaki sorumluluk ve erdemli olma gibi temel değerlerin kazandırılması eğitim programlarının amaçlarının başında gelir. Bu tür etkinlikler, çocukların karakter gelişimine olumlu katkı sağlamakta ve değerlerin içselleştirilmesine olanak tanımaktadır. Değerler eğitiminin temel amacı, bireylerde milli ve manevi değerlere karşı duyarlılık geliştirmektir. Bu kapsamda, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, millî birlik ve bütünlük gibi kavramların eğitim öğretim kapsamındaki nesillere gelişim düzeylerine uygun yöntemlerle aktarılması önem arz etmektedir. Bu değerlerin kazandırılması okul öncesi dönemden başlayarak eğitim kurumlarının müfredatlarında yerini almıştır.

Değerler üzerine düşünmek, bireylerin büyük fikirleri daha kolay anlamasına ve önemli olanları ayırt etmesine yardımcı olur (Akbaş, 2014: 54). Değerler eğitimi, geçmişten günümüze tüm halkların birincil konusu olmuştur. Çünkü medeniyetlerinin devamı ve o medeniyeti daha ileri seviyelere taşıması, yetiştirdikleri ahlaklı nesillere bağlıdır. Bu yüzden toplumların, en çok önem verdikleri konuların başında değerler eğitimi gelmiştir. Değerler eğitimi bağlamında karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi, ahlaki eğitim, toplumsal eğitim alt başlıkları hâlinde değerlendirileceğimiz eğitimler, öğrencilere kazandırılmak istenen temel amaçlar arasındadır. Bu amaçları şu şekilde değerlendirebiliriz:

2.2.1. Karakter Eğitimi

Karakter, bireyin doğuştan getirdiği özelliklerle yaşamı boyunca edindiği niteliklerin davranışlarına yansımalarıdır. İnsan karakter özelliklerini büyük oranda yaşadığı ailede ve çevresinde edinir. Karakter eğitimi ilk ailede başlar, çocuk gözünü dünyaya açtığı andan itibaren bir kamera gibi etrafındaki tüm görüntüleri, davranışları kaydetmeye başlar. Bu kaydediş çocuğun yaşama bakış açısı duygusal ve davranışsal ediniminin temelini oluşturur. “Yaşamla kurduğu bağın ilk ilmeklerini çocuklukta atan birey, karakter özelliklerini de büyük oranda bu dönemde oluşturur.” (Ekşi ve Ersoy, 2020: 144). Bu yüzden birey için çocukluk dönemi çok önemli bir zaman dilimidir. Sağlıklı ortamlarda, sağlam karakter özelliklerine sahip anne, baba tarafından yetiştirilen çocuklar yaşamla güçlü bağlar kurdukları gibi ülkelerin geleceği açısından çok büyük önem arz ederler. “Her tür dini ve kültürel farklılığın ötesinde değerler, her insan bireyinin iyi bir karakter geliştirmesinin yapı

taşlarıdır. Değerlere uygun bir hayat için çaba göstermeyen bir toplum ve eğitim düzeni insanlığın ahlaki çürüme ve yozlaşmasını hiçbir yolla engelleyemez.” (Hökelekli, 2013: 2).

Şüphesiz olumlu ya da olumsuz tüm davranış ve düşüncelerin kaynağını birey yaşadığı çevreden alır. Eğitim, bireyi edindiği davranışlar konusunda bilinçlenmesini hedef alır. Olumlu ya da olumsuz tüm tutum ve hareketlerine ölçü getirdiği gibi, hayatın akışına katkı sağlar. Karakter: “*Belli ahlak ölçülerine ve değer ölçütlerine göre değerlendirilen kişilik.*” (Alaylıoğlu ve Oğuzkan, 1976: 158) olarak açıklanmaktadır. Şüphesiz her çocuk aynı statüde ve aynı karakter özelliklerine sahip ailede dünyaya gelmez. Bu farklılık toplumun ortak bilinçle oluşturduğu eğitim-öğretim kurumlarının, olgun karakterli nesiller yetiştirme amacını ortaya koymaktadır. Eğitim sürecinde bireyin yalnızca bilgiyle değil, aynı zamanda etik ve toplumsal sorumluluk bilinciyle donatılması hedeflenmektedir. “*Çocuğun sınırlar ve sorumluluk bilinci öğrenmesi önemlidir. Çocuğun kendi haklarını ve aynı zamanda sorumluluklarını öğrenmesi ve bu bilinç içinde yaşamına yön vermesi, onu eğitmekle yükümlü aile büyüklerinin üzerinde ısrarla durdukları önemli bir konudur.*” (Cüceloğlu, 2002: 177). Eğitim kurumlarında, bireyin olumsuz davranışlarının düzeltilmesi ve topluma faydalı bir birey hâline gelmesi hedeflenir.

Eğitim kurumları toplumun farklı kesiminden insanları bir araya getirerek ortak bir değer kültürü oluşturur. Bu bağlamda temel amaç çocukların erken yaşlardan itibaren sağlam karakterli, ahlaklı ve erdemli bireyler olarak yetiştirmelerini sağlamaktır. Karakter eğitimi: “*1. Belli bir ahlak düzenine uyan karakterlerde insanlar yetiştirmek üzere planlanmış olan eğitim. 2. Çocukların ve gençlerin özelliklerini geliştirmeyi amaç edinen veya eğitimin ahlaki yönüne önem veren eğitim.*” (Alaylıoğlu ve Oğuzkan, 1976: 158). Karakter eğitimi, toplum tarafından kabul görmüş temel ahlaki değerlerle donatılmış bireyler yetiştirmeyi amaçlamakta bunun yanında doğruluk, adil davranma, merhamet, sevgi ve saygı gibi kavramların çocuklara erken yaşlardan itibaren kazandırılması hedeflenmektedir. Bu süreçte duygu ve davranışların içselleştirilerek alışkanlık hâline getirmesi temel amaçlardan biridir.

Karakter eğitimi genel olarak toplumun yararına yapılan bir eğitim olarak düşünülse de birey odaklı faydası daha yüksek bir değer kazanımıdır. Şöyle ki birey yaşadığı toplumun ahlaki ve kültürel özelliklerine ne oranda uyum sağlarsa yaşamını daha kolay sürdürebilir. Toplumun ahlaki kurallarına yabancı ve genel kabullere ters bir birey yaşadığı tüm alanlarda dışlanma ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu nedenle karakter eğitimi, bireyin kendini gerçekleştirme yolunda önemli bir engelin aşılmasına katkı sunar.

Karakter eğitiminin temel amacı, bireylerin içinde yaşadıkları toplumla uyumlu hale gelmesini sağlamak ve toplumsal ahlaki normlara uygun bireyler yetiştirmektir. Erdem, ahlaki gelişimin en yüksek seviyesi olarak kabul edildiğine göre, karakter eğitimi de bireyleri erdemli bir yaşam sürmeye teşvik etmelidir (Bozkurt, 2019: 17). İnsanın hayatta ulaşabileceği en önemli zirve hiç şüphesiz erdemli ve ahlaklı olmasıdır. Bu zirveye ulaşan birey bugününe ve yarınına daha sağlam bakabilme özelliği kazanır.

Karakter ve değerler eğitimi, öğrencilerin adalet, dürüstlük, eşitlik, saygı, sorumluluk, sevgi, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi temel insani değerleri içselleştirerek kişilik gelişimlerinin bir parçası haline getirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bilinçli eğitim süreçleridir (Ekşi ve Katılmış, 2020: 2).

Bireyin olayları kavramaya başladığı andan itibaren etrafında önce aile bireylerini ve daha sonra yaşadığı çevreyi gözlemleyerek karakterini yani kişiliğini oluşturmaya başlar. Her ne kadar karakter ahlaki boyutu bireysel bir özellik gibi görünse de toplum, kişinin ahlak dışı davranışlarından

ailesini ve çevresini belirli ölçüde sorumlu tutar. Bu sebeple ulus olarak karakterli insan yetiştirmek birincil amaçların arasında yer alır.

Vatanın ve geleceğin emanetçisi çocukların iyi eğitim almış, akademik başarısı yüksek, sağlam karakterli bireyler olarak yetişmeleri için yetişkinlerin karakter özellikleriyle genç nesillere rol model olmaları gerekir. Her geçen gün etkisini daha fazla üzerimizde hissettiğimiz medya ve dijital dünya toplumumuzun öncelikleri arasında en ön sıralarda yer alan karakter ve ahlaki eğitim konularına daha fazla yer vererek karakter eğitime teknolojik ve sosyal açıdan fayda sağlamalıdır.

2.2.2. Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi, bireyin kendini toplumun bir parçası olarak görmesini ve buna uygun şekilde davranmasını amaçlar. Bireyin toplumdan beklentileri olduğu gibi toplumun da bireyden beklentilerinin olduğu unutulmamalıdır. Kişi, vatanını ve milletini her şeyin üstünde tutarak her türlü gelişme ve ilerlemenin öncüsü olmalıdır. Vatandaşlık eğitiminin amacı tek tip insan modeli değildir.

Demokratik değerlere bağlı siyasal ve sosyal kurumları eleştire bilen, tartışabilen, olay ve olguları toplumun yararına kararlarla, hem kendi değerinin hem de yaşadığı toplumun değerlerine saygılı bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Vatandaşlık eğitiminde bireyin sorumluluklarının bilincinde bir tavır içerisinde olması beklenirken toplumun eksik kalmış ya da bu güne kadar yanlış uygulanmış düzensizlik yaratan konular üzerinde de hak ve fikir sahibi olması hedeflenir. *“Vatandaşlık eğitimi akımında ülkenin tarihini, kültürel mirasını, rejimini ve demokratik sistemini anlama vatandaşlık hak ve sorumlulukları bilme, anlaşmazlıkları çözme, işbirliği ve iletişim becerisi kazanma ve eleştirel düşünme bilme gibi değerlere öncelik verir.”* (Akbaş, 2014: 53).

Vatandaşlık eğitimi, farklı kültürlerden gelen bireylerin ortak bir bilinçle hareket etmelerini amaçlarken, temel ve ahlaki değerler bağlamında değer kazanımları sağlar. Vatandaşlık eğitiminde küçük yaşlardan itibaren kişilere dinî inançların, hak ve özgürlüklerin kısıtlanamayacağı hukukun ve insan haklarının üstünlüğünün bilincini aşılır. Bu eğitimle bireyi yaşadığı toplumla kaynaştırırken, bireyin yaşadığı topluma karşı aidiyet duygusunun güçlenmesine yardımcı olunur. Kişi için son derece önem arz eden bu aidiyet duygusu yaşadığı toplumun değer yargılarını özümsemesi ve toplum tarafından kabul edilen bu temel değerlere uyum sağlamasını kolaylaştırır.

Kirschenbaum, vatandaşlık eğitimini şöyle tanımlamıştır: *“Ülkenin kanuni ve siyasi ilkelerinin verdiği bir eğitim olarak görmüş, bu eğitimin kamunun iyiliği, kişisel haklar, adalet, eşitlik, çeşitlilik, doğruluk, vatanseverlik vb. değerleri kapsadığını belirtmiştir. Vatandaşlık eğitimi, ülkenin siyasi ve kanuni sistemine uygun bilgi, tutum, inanç değer ve davranışları içerir.”* (Akbaş, 2014: 49).

Vatandaşlık eğitimi, toplumun farklı kesimlerindeki bireylere çeşitli sorumluluklar yükler. Vatandaşlık eğitiminden istenen olumlu sonuçları almada en önemli görev ve sorumluluk aileye düşmektedir. Öncelikle aile kendi hak ve sorumluluklarının bilincinde bireyler yetiştirmenin farkında ve öneminde olmalıdır. Hem örnek davranışlarla söylem ve yaptırımlarını güçlendirmeli hem de çocuğa rol model olmalıdır. Temeli sağlam bir ailede yetişen çocuk güçlü değer dünyasıyla hem kendine hem de etrafına paha biçilmez fayda sağlar. Vatandaşlık eğitiminde, öğretmenlere de çok önemli görevler düşmektedir.

Öğretmenlerin, yetiştirdiği her bir çocuğun günün birinde toplumun kaderini iyi ya da kötü yönde etkileyebileceğinin bilincinde olarak, vatanına millete bağlı, insan hak ve özgürlüklerinin bekçisi bir nesil meydana getirmek asıl gayeleri arasında olmalıdır. Millî ve manevi kültürün

emanetçisi olan çocuklara yarınları güvenle teslim ederken tüm öğretmenlerden bu görev ve sorumluluğun bilincinde olmaları beklenmektedir.

2.2.3. Ahlaki Eğitim

Ahlaki eğitimin amacı, bireyin iyi ve doğru davranışları benimseyerek yaşam tarzına dönüştürmesini sağlamaktır. Ahlaki gelişim üzerinde olumlu, olumsuz birçok etken vardır. Değerler eğitimi kapsamında ahlaki eğitimin temel amacı bu olumsuz etkenleri azaltmak ve zamanla yok etmektir. “*Ahlak eğitimi; kişiye ya da çocuğa genel anlamıyla ahlakçılığın bilinci, daha özel olarak da üyesi olduğu toplumun kabul görmüş moral normlarının aktarılması süreci.*” (Cevizci, 2005: 31). Ahlaki eğitim, geçmişten günümüze insanlığın üzerinde hassasiyetle durduğu en önemli konular arasında yer almaktadır. İnsana değer veren vatanına, bayrağına sahip çıkan milletler, toplumun ahlaki yapısını ve değerleri eğitim-öğretim süreçlerinde öncelikli bir unsur olarak ele almışlardır. Toplumlar, ahlaki çöküş karşısında dirençsiz kalacaklarının bilinciyle, bu yapının güçlü ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için çaba göstermişlerdir.

Milletleri ayakta tutan ve bir araya getiren en önemli unsur, toplumu yönetenlerle halkı bir araya getiren ortak ahlaki değerlerdir. Ahlaki yoksunluk toplumda güven kaybına yol açmakta ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehdit ve tehlikeye karşı toplumu savunmasız bırakmaktadır. Tarih boyunca birçok toplum; kıyımlar, istilalar ve yok olma tehlikeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçlerde, ulusunu bağımsızlığa taşıyan ve yön veren liderler, hem toplumun kaderine etki etmiş hem de yaşadığı topluma örnek teşkil edecek ahlaki olgunluğa ve ferasete ulaşmış bireyler olmuşlardır. Bu bağlamda, insanlık tarihi boyunca oluşan deneyim ve bilinç, yeni nesillerin ahlaki değerlere bağlı bireyler olarak yetiştirilmelerini zorunlu kılmaktadır. “*Ahlakın varlığı bir çeşit doğa yasasıdır. Suyun bulunduğu yerde nasıl hayat varsa, insanların bulunduğu yerde de ahlak vardır. İnsanlara düşen, ahlaklarını en iyi şekle sokmaktır.*” (Aydın, 2013: 16).

Toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenen ahlaki eğitimin amacı, bireylerin tutum ve davranışlarını içselleştirerek alışkanlık haline getirmelerini sağlamaktır. Ahlak eğitimi yalnızca eğitim yoluyla değil bilim, sanat ve edebiyat gibi alanlar aracılığıyla da bireylerin ahlaki gelişiminde etkili bir araç haline gelmiştir.

“*Eğitimle ilişkisi bakımından ele alındığında ahlak, hayatla doğrudan ilgili olması ve insanın insanca yaşama çabasına yardımcı olması bakımından her çağda eğitimin hem amacı hem de konusu olmuştur.*” (Aydın, 2013: 22-23). Din, toplumların ahlaki yapısının oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Dinî kurallar ve kaideler, bireyler üzerinde yaptırım gücüne sahip unsurlar olarak, özellikle insanın yaptığı eylemlerin cezasız kalmayacağına dair inanç ile ahiret inancı çerçevesinde bireyin ahlak kavramı üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda tüm dinlerin ortak gayesi ve amacı, nihayetinde ahlaklı bireyler yetiştirme çabasıdır.

Dinler, öncelikle temiz ahlaka, ardından inanç ve ibadete vurgu yapar. Peygamberlerin en temel özelliklerinden biri de doğuştan itibaren temiz ahlaka sahip olmalarıdır. Dinin bireyde ulaşmayı hedefledi en yüksek mertebe, bu temiz ahlaktır. “*Ahlak ilmi bir kurallar ilmidir; İnsanların dini şahsi, ailevi ve toplumsal yaşayışlarında uymaları gereken kaide ve kanunları belirler. Ahlak bir değerler ilmidir ve dolayısıyla ahlaki failin davranışlarına atfedilen değerlerin mahiyetini, ölçüsünü ve kaynağını araştırır; İyi fiilleri yapmayı ve kötü fiilleri terk etmeyi emreder.*” (Çağrı, 2002: 495). Bu ifadeler, dinin temel kaynaklarından biri olan ahlaka vurgu yapmaktadır. Ahlaki eğitimde dinin etkisi büyük olup, gelenek ve göreneklerle de şekillenerek toplumsal yapıyı derinden

etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Nitekim Hz. Peygamber bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: “*Ben ahlak güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.*” (Çağrı, 2002: 495).

Toplumların kültürel birikimleri ahlaki duygu ve davranışlarını etkiler. Türk toplumundaki ayıp kavramı buna en güzel örnek teşkil eder. Görünürde hukuksal manada bir yaptırım olmayan çoğu yanlış eylem toplum tarafından ayıp ya da kusurlu görülür. Toplumun birey üzerindeki caydırıcı etkisi bu yönüyle geçmişten gelen ahlaki toplum kuralları içerisinde yerini alır.

Diğer tüm değerler gibi ahlaki değerler de öncelikle ailede şekillenir. Ahlaki değerlerin ilk uygulayıcısı hiç şüphesiz aile olmalıdır. Aile içerisinde ahlaki kuralların uygulanırılığı çocuğun bu kurallarla iç içe bir hayat sürmesine sebep olacaktır. Bu kurallara daha çocuk yaştan itibaren alışkın olan birey, ahlaki normları içselleştirerek kendini gerçekleştirirken toplumla iç içe sağlam ve sağlıklı ilişkiler kurarak geleceğin emanetçisi olma yolunda ilerleyecektir.

2.2.4. Toplumsal Eğitim

Toplumların ahlaki ve kültürel değerleri, o toplumdaki bireylerin eylem ve faaliyetleri hakkında en doğru bilgiyi verir. Toplumsal eğitimin amacı, yaşadığı toplumun sorunlarının, ihtiyaçlarının farkında bireyler yetiştirmektir. Toplumun menfaatlerini her türlü istek ve arzusun üzerinde tutan, ruh ve beden sağlığı yerinde nesiller hedeflenirken, tüm değerleri içselleştirip, aktaran genç kuşaklar gaye edinilir. Toplumun bir parçası olan bireyin tercihleri, yaşama bakış açısı da toplumun beklentileri yönünde şekillenir. “*Toplum; içinde insan gruplarının yaşadığı kurumlardan, çeşitli ilişki tarzlarından örgütlenme biçimlerinden, normlardan vs. oluşan, unsurları, arasında karşılıklı ilişkilerin bulunduğu bütün.*” (Cevizci, 2005: 1627). Bu kurumlardan en fazla ilişki içerisinde olan ve birbirinin yapıp etmelerinden etkilenen hiç şüphesiz aile kurumudur.

Aile bireyin hayat yolundaki ilk basamağıdır. Topluma yön veren en güçlü liderler, aile bütünlüğü sağlam, değerlerine bağlı kişiler arasından çıkmıştır. Bu liderler kimi zaman o toplumun kaderini belirlemiş kimi zaman yaşadığı topluma başarı ve zaferleriyle tarih yazdırmıştır.

G. Marshall, Sosyoloji Sözlüğü’nde toplumu şöyle açıklamıştır: “*Toplum, genel olarak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasına yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup.*” (Marshall, 1999: 732). Toplumsal eğitim toplumdan topluma farklılıklar gösterir. Bu farklılıkların en önde gelen nedeni toplumların farklı kültür yapılarından ileri gelmektedir.

Toplumların devamını sağlayabilmesi için, toplumu oluşturan bireylerin birbirleriyle kurdukları sağlam bağlara ve kültürlerine sahip çıkmalarıyla ölçülür. “*Toplamları var eden, ayakta tutan ve geliştiren temel unsur ‘insan’dır. İnsanın en iyi şekilde eğitilmesi her türlü yatırımın üstündedir. Bundan dolayı toplumun huzur ve refahı için, insanı iyi yetiştirmek öncelik arz etmektedir. Her bir bireyin duygusal yönden iyi beslenmesi, kötü duygulardan arınması, hem o birey için hem de toplum için en esassı eğitim yoludur.*” (Yaman, 2016: 190). Geçmişten günümüze toplumların, öncelikleri arasında neslinin iyi eğitilmesi olmuştur. İnsanın iyi eğitilmiş bir toplumun her alanda başarısı kaçınılmazdır. Bir toplumun eğitim ve kültür seviyesinin artması, iletişim kanallarının da doğru kullanıldığının göstergesidir. Birbiriyle sağlıklı iletişim kurabilen toplumdaki tüm kurumlar sorunsuz ve hızlı bir şekilde ilerler.

Toplumun bir nevi ortak iletişimi olarak kabul edilen değerler ve bu değerlerin taşıdığı anlam toplumsal bağın kurulmasında çok önemli bir rol oynar. Aynı toplum içerisindeki bireyler tarafından aynı anlama sahip ve herkes tarafından aynı uygulamalarla yerine getirilen kültürel öğeler, o topluma ait şifrelerdir.

Bir toplumu güçlü ve huzurlu kılmanın en önemli yollarından biri, bireyleri birbirine bağlayan değer yargılarını güçlendirmektir. Bu bağlamda, özellikle empati duygusunu geliştirerek milletin aidiyet ve mensubiyet hissini daha da pekiştirmelidir (Yaman, 2016: 82-83). Toplumların sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde varlıklarını devam ettirebilmeleri, bireylerin karşılıklı sevgiye dayalı ilişkiler kurmaları, farklı fikir ve düşüncelere saygı göstermeleri ve empati yeteneklerinin gelişmiş olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle toplumsal yapının güçlenmesi açısından bu niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesine önem verilmelidir. Teknolojik alanda ilerlerken, insani özellikleri kaybetmeden toplumun refah ve huzurunu ön planda tutmak toplumsal eğitimin öncelikleri arasındadır.

3. ÂŞIKLIK GELENEĞİ

3.1. Âşık ve Âşıklık Kavramı Üzerine

Sözlü ürünlerin ilk temsilcileri olan âşıklar bir gelenek içerisinde yetişirken, aynı zamanda kendilerinden sonra gelen âşıkların eğitilmesinde (usta-çırak) de görev alırlar. Âşık terimi, halk edebiyatında saz çalıp şiir söyleyen halk ozanı anlamına gelmektedir. Saz şairi, halk şairi ve ozan gibi adlarla da anılan âşıklar, sözlü gelenek içerisinde önemli bir yere sahiptir. Âşıklar genellikle şiirlerini doğaçlama olarak icra ederler. Âşık kavramı üzerine çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar âşıkların yetiştikleri dönem ve ortama göre farklılıklar göstermiştir.

“Âşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun (kimse) halk içinde yetişen deyişlerini sazla söyleyen, sözlü şiir geleneğine bağlı halk şairi.” (Türkçe Sözlük 1, 1998: 151). Tanımdan da anlaşılacağı gibi âşığın en önemli özelliği arasında halkın içinde yetişmiş olması gelir. Sözlü geleneğin temsilcisi olan âşıkların farkındalıklarıyla toplumun gören gözü, işiten kulağı olmuşlardır. “Âşık: Daha çok kırsal kesimlerde yetişen, şiirlerini saz eşliğinde ve hece vezni ile vücuda getiren, halk hikâyesi tasnif edebilen ve anlatabilen sanatçıya verilen ad.” (Kaya, 2010: 72). Âşık, genellikle saz eşliğinde, hece ölçüsüyle şiir söyleyen ve dörtlük esasına göre eserler veren halk sanatçısıdır.

Türkçe Sözlük’te ve Doğan Kaya’nın tanımlardan da anlaşılacağı üzere en önemli özelliği halkın içinden halkla bir bütün olması, âşığa halkın temsilcisi görevini yüklemiştir. Âşıklar, kendi şiirlerini ve anlatılarını düğünler, bayramlar, festival alanları, kahvehaneler ve âşık toplantıları gibi halkın bir araya geldiği mekânlarda icra eden sanatçılardır. “Âşıklar: Gerek anonim halk hikâyelerini gerekse kendi dizdikleri hikâyeleri köy kasaba gezip anlatarak, çalıp söyleyerek önemli bir kültür taşıyıcısı rolü üstlenmişlerdir. Âşıklık, âşık için aynı zamanda bir meslektir.” (Kalkan, 1991: 28). Âşıklar ait oldukları toplumun tüm sıkıntılarını bilen, âdeta o toplum adına konuşan tercümanlardır. Halkın dillendiremeyeceği acılarını, kaygılarını, umutlarını, geçmişe ve geleceğe bakış açılarını, toplum adına dillendiren âşıklar, toplumu ilgilendiren bir olayı daha yoğun duygularla ifade ederken olayları güçlü duygularla dile getirerek çözüm önerileri sunarlar.

Âşıklar, halkı bilinçlendirirken ve halkın sorunlarını dile getirirken duygusal bir zemin inşa ederler. Geçmiş öğretileri bugünün bilgisiyle harmanlayarak sanatsal bir ifadeyle halkın hizmetine sunarlar. Âşık, özlemini gidermek amacıyla diyar diyar dolaşan, gözlemlediklerini ve hissettiklerini cesurca kaleme alarak topluma aktaran kişidir. Toplumun sorunlarını yakından tanıyan âşıklar, millî duyguları, acıları ve ortak idealleri sanatlarıyla dile getirirler (Yardımcı, 2002: 127).

“Edebî eserler, estetik bir zevk uyandırmanın yanı sıra eğitici yönleri ile millî ve kültürel değerleri gelecek nesillere aktarma özelliğine sahiptirler. Bu eğitici ve gelecek nesillere aktarma unsurları göz önüne alındığında değerler eğitiminde edebî eserlerden yararlanmanın oldukça önemli olduğu söylenebilir. Edebî eserler içerisinde ise âşıkların ve âşık şiirlerinin önemi büyüktür.” (Şimşek, 2022: 431). Âşıklar yaşadığı dönemlere göre farklı görevler üstlenirken, âşıklar için kullanılan isimler de değişiklikler yaşanmıştır.

Genel anlamda özünden ayrılmayan âşıklık geleneği, âşıkları sadece yaşadığı yere sıkıştırmayıp, âşıkların yurt genelini gezerek köy, kasaba, şehir ve yabancı ülkedeki vatandaşların sorunlarıyla içtenlikle ilgilenerken az da olsa sıra hasreti gidermelerine yardımcı olmuşlardır. “Ülkemiz çok köklü bir geçmişe sahiptir. Bu kültürel zenginlik âşık tarzı şiir geleneğine de yansır.” (Artun, 2008: 77). “Bu gelenek zaman içerisinde icra yöntemleri, icra mekânları vb. birçok

değişikliğe uğrayarak günümüzde son hâlini almıştır. “Ozanlık geleneği, özellikle 13. Yüzyıldan itibaren Türkiye sahasında kendini hissettirmeye başlamış, fakat kültürel değişim vb. sebeplerle ad değiştirmiş, ‘âşık’ terimi çevresinde özde ozanlık geleneğinin devamı kabul edilen bir geleneğin ortaya çıkmasını sağlamıştır.” (Yakıcı, 2007: 41).

İslamiyet öncesinde kopuz eşliğinde şiir söyleyen ozanlar, zamanla değişime uğrayarak farklı roller üstlenmişlerdir. Ozanlar, İslamiyet’in kabulüyle âşık adını almış ve saz eşliğinde geleneklerini sürdürme gelmişlerdir. Âşık edebiyatının geçmişine ait sınırlı bilgi olmasının asıl nedeni, âşık edebiyatının bir sözlü kültür ürünü olmasından kaynaklanmaktadır. Literatür incelenmesi yapıldığında âşık edebiyatı ve âşıklara dair bilgiler Atilla’nın ordusunda karşımıza çıkmaktadır. Âşıklar askerleri şiirleriyle hem eğlendirip hem de askerlere güç ve moral verdikleri kaynaklarda yer almaktadır.

Anadolu Selçuklu ordularında, Anadolu beyliklerinde, son dönem Osmanlı saraylarında gerek padişahı eğlendirmek ve gerekse anlatılan kahramanlık destanlarıyla saz çalıp şiir okudukları, âşıklara dair bildiklerimiz arasındadır. “İslamiyet’ten önce teşekkül eden Türk Edebiyatı mahsulleri ile ilgili elimizde bol miktarda kaynak ve metin bulunamamasına rağmen mevcut vesikalar Türklerin tarih sahnesine çıktıkları günden, İslamiyet’i kabul ettikleri asra kadar geçen zaman içinde köklü, kendilerine has, mükemmel bir edebiyat geleneğine dayalı sanat değeri yüksek edebiyat ürünleri meydana getirdiklerini göstermektedir.” (Günay, 1992: 31). İslamiyet’in kabulüyle yeni bir şekle ve forma bürünmüş olan âşık edebiyatı, dinî-tasavvufî bir zemine oturtulmuştur. Bu dönemde âşık teriminin önüne Hak âşığı getirilerek bu değişim kendini daha rahat ifade etmiştir. “Âşığın doğaçlama söylemesi, öğüt ağırlıklı deyişleri nedeniyle halkın Hak Âşığı yakıştırmasını da kazanması sonucu bade içme olgusunun kendine verdiği iç huzurla güçlenmiş, siyasi ve sosyal ortamdaki çeşitlilik, panayırlarda, bey konaklarında, kahvelerde halkı eğlendirme görevi gibi üstlenmeler ve sazı iyi kullanma yeteneği 16. Yüzyılda zemini güçlü bir âşık tipinin oluşmasını sağlamıştır.” (Yardımcı, 2014: 329). Sonraki yüzyıllarda âşık edebiyatı, toplumun yaşadığı olaylarla özünden ayrılmayarak ufak tefek değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir.

Âşıklar, halkın sesi ve vicdanı olarak değerlendirilen, halkın içinden çıkan ve toplumsal hafızayı yansıtan önemli kültürel belleklerdir. Onları tanımlarken sıklıkla “halkın sözcüsü”, “halkın içinden gelen sanatçı”, “halkın kendisi” gibi ifadelerle başvurulması da bu durumun bir göstergesidir. Başka bir deyişle, âşıklar halkın duygu, düşünce ve yaşam deneyimlerini sanatsal bir dille ifade eden, toplumun tarihine ve kültürel birikimlerine derinlemesine aşina kimselerdir. Yaşadıkları dönemin sosyal ve kültürel yapısını içselleştirerek eserlerine yansıtan âşıklar, halk edebiyatı geleneğinin sürekliliğini sağlamada önemli rol oynarlar.

3.2. Âşıklık Geleneği

Âşıklık geleneği, Türk halk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olup kökeni müzisyenlik ve şamanlık işlevlerini yerine getiren ozan-baksı geleneğine dayanmaktadır. Bu gelenek, bazı özelliklerini kaybetmeden günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. “Âşıklık geleneği, binlerce yıllık Türk kültür belleğini nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmasını sağlayan en önemli vasıtalarından biri olmuştur. Türk toplumunun kültürel genetiğine ait kodları belleğinde taşıyan gelenek mensupları; hemen hemen her konuda manzum ya da mensur eserler meydana getirmişlerdir.” (Avşar, 2024: 244). Âşıklık geleneğinin temel kuralları arasında saz çalma, mahlas kullanma, bade içme, rüya sonrası âşık olma ve usta-çırak ilişkisi yer alır. Ayrıca âşıkların kendi aralarında karşılaşma yapabilmeleri, irticalen yani herhangi bir hazırlığı olmadan şiirlerini icra

edebilmeleri, muamma çözebilmeleri, dedim-dedi tarzı söyleyiş ve tarih bildirici şiirlerinin yanı sıra nazire söyleyebilmeleri âşıklık geleneğinin önemli kaideleri arasında yer alır. Bu gelenek zaman içerisinde icra yöntemleri, icra mekânları vb. birçok değişikliğe uğrayarak günümüzde son hâlini almıştır. Âşıklık geleneği, kendi içerisinde belirli ölçütler dâhilinde icra edilerek âşıklar arasında yaşatılmaktadır. Âşıklık geleneğindeki ölçütler şu şekildedir:

1. Saz çalma,
2. Mahlas alma,
3. Rüya sonrası âşık olma (Bade içme)
4. Usta-Çırak
5. Âşık karşılaşmaları
 - a) Atışma-Karşılaşma (Tekellüm)
 - b) Taşlama-takılma
 - c) Soru-cevap (Atışma)
 - ç) Çözümlü muamma, muamma atışma
 - d) Barışma övme, uğurlama
6. Lebdeğmez (Dudakdeğmez)
7. Askı (Muamma)
8. Dedim-dedi tarzı söyleyiş
9. Tarih bildirme,
10. Nazire Söyleme (Yardımcı, 2002: 163).

Âşıklık geleneğinde kullanılan bu ölçütler, geleneği canlı tutmasının yanı sıra nesiller arasında aktarımı da sağlayan temel unsurlardır. Bu nedenle âşıklık geleneği, yüzyıllardır süregelen köklü bir sanat haline gelmiştir. Bu kurallar, âşıkların yetiştirmelerinden, sanatlarını icra etme biçimlerine kadar âşıklık geleneğinin tüm aşamalarında geçerlidir.

3.3. Erzurum İlinin Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri

20. yüzyılın güçlü âşıkları arasında yer alan Âşık Yaşar Reyhani'nin sanatının zirvesine ulaşmasındaki en büyük etkenlerden biri de memleketi Erzurum ve yetiştiği çevredir. Erzurum, birçok önemli âşığın yetiştiği ve âşıklık geleneğinin güçlü şekilde yaşatıldığı merkezlerden biridir. *“Erzurum’da tarihi süreç içinde kendini sürekli olarak gündemde tutan Âşık kahveleri şehrin ticaret yolları üzerinde olması dolayısıyla, hanlardan pek de farklı bir konumda değildir. Özellikle XVIII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla gelindiğinde âşık kahvehaneleri gelenek temsilcileri tarafından işletilmeye başlamasıyla Erzurum’da yeni bir boyut kazanmıştır.”* (Özarslan, 2001: 789).

Erzurum’un coğrafi yapısı ve etrafının dağlarla çevrili olması, ayrıca sert karasal iklimi, bölge halkını daha çok kapalı mekânlara yönlendirmiştir. Bu bağlamda dikkat çeken mekânların başında kahvehaneler gelmektedir. *“Türk saz şiirinin tarihi merkezlerinden biri olan Erzurum, yüzyıllar boyunca yetiştirdiği âşıkları ve bunların çevresinde oluşan âşıklık geleneği ile dikkati çeker.”* (Düzgün, 2010: 15). Kahvehaneler sayesinde âşıklar, kendilerini âşıklık sanatında geliştirmiş ustalarından aldıkları eğitimle gözlem ve bir iç disiplin içerisinde eğitimlerini tamamlamışlardır. *“Tarih boyunca güçlü kültür ve ilim kurumlarına sahip olan Erzurum, 1950’li yıllarda kurulan üniversitesi ile İstanbul ve Ankara’dan sonra Türkiye’nin üniversite ile tanışan onu hayatının bir parçası haline getiren ilk şehirlerden biri olmuştur.”* (Fındıkoğlu, 2010: 6).

Kahvehaneler, uzun yıllar boyunca yalnızca insanların boş vakitlerini değerlendirdiği bir mekân olmanın ötesinde, müdavimlerine kültürel anlamda katkı sağlayan ve duygusal yönlerini

besleyen önemli bir merkez işlevi görmüştür. Sözlü kültür geleneğinin geniş kitlelere ve gelecek nesillere aktarılmasında da önemli bir rol oynayan bu mekânlarda, en etkili kültürel aktarıcılar ise âşıklardır (Düzgün, 2010: 15).

Erzurum'da âşıklık geleneğinin şekillenmesini sağlayan sosyo-kültürel koşullar, şehirdeki geleneksel kurumlarla doğrudan ilişkilidir. Medreseler, tekkeler, hanlar, kahvehaneler, konaklar ve köy odaları, bu geleneğin sürdürüldüğü önemli mekânlardır. Ayrıca düğünler, güreş müsabakaları, panayırılar, şenlikler ve yarışmalar gibi kültürel etkinlikler, geleneğin oluşumu ve gelişiminde etkili birer kültürel zemin oluşturmuştur (Özarslan, 2001: 70).

Erzurum'un âşıklık geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olduğu, birçok tanınmış âşığın bu kültürel ortamda yetişmiş olmasından anlaşılmaktadır. Nitekim Erzurumlu âşıklar arasında Erzurumlu Emrah, Sümmanî, Yakup Can/ Âşık Ümmanî Can, Âşık Fuat Çerkezoğlu, Erol Ergan/ Âşık Erol Erganî, Ali Çırçır/ Âşık Ali Rahmanî, Nuri Cihan Karataş/ Âşık Nuri Çırağı, Nuri Kaşıkçı/ Âşık Nuri Meramî, Mevlüt Şafak/ Âşık Mevlüt İhsanî, Temel Şahin/Âşık Temel Turabî, Erol Şahiner/ Âşık Erol Şahiner, Mustafa Temel/ Âşık Mustafa Ruhanî, Hüseyin Yazıcı/ Âşık Sümmanoğlu, Nusret Yazıcı/ Âşık Nusret Torunî ve Âşık Yaşar Reyhanî. (Alptekin ve Sakaoğlu, 2014: 6-10) gibi isimler yer almaktadır. Sanatlarında büyük başarı göstermiş olan bu âşıklar, hem yetiştikleri il hem de âşıklık geleneğinin kültürel mirası içerisinde önemli bir yer edinmişlerdir. Bu bağlamda, özellikle Reyhani'nin hem Erzurum âşıklık geleneği içindeki konumu hem de Türk halk edebiyatına yaptığı katkılar açısından dikkate değer bir öneme sahip olmuştur.

Âşık Yaşar Reyhani, Erzurum'un gelmiş geçmiş güçlü âşıklar listesine adını yazdırırken onun bu üne kavuşmasında Erzurum ilinin âşıklık geleneğinin merkezleri arasında olması ve Âşık Reyhani'nin yaşadığı çevre büyük rol oynamıştır. “*Erzurum âşıklık geleneğinde, geleneğin birinci icra zemini kahvehanelerdir.*” (Özarslan, 2001: 77). Âşık Reyhani, hem aile ortamında âşıklık geleneğine aşina olması hem de yaşadığı Erzurum ilinin âşıklık geleneğinin önemli merkezlerinden biri olması Reyhani'yi, âşıklık sanatına yönlendiren etkenlerin başında gelir.

4. ÂŞIK YAŞAR REYHANI’NİN HAYATI VE ÂŞIKLIK GELENEĞİNDEKİ YERİ

4.1. Hayatı

20. yüzyıl âşıklarından Âşık Yaşar Reyhani’nin hayatı şu başlıklar altında ele alınmıştır:

4.1.1. Ailesi

Âşık Yaşar Reyhani’nin büyük dedesi Muhittin, Ahıska’dan Erzurum’a göç etmiş ve 93 Harbi sırasında şehit olmuştur. Onun oğlu Kamil Usta, bir süre Erzurum’da ticaretle uğraştıktan sonra Alvar’a yerleşmiş, torunu Recep Usta ise burada kalarak çiftçilik yaparak geçimini sağlamıştır (Düzgün, 2015: 1).

Âşık Yaşar Reyhani’nin babası Recep Usta, geçimini çiftçilik ve çobanlık yaparak sağlamış, Yıldız Hanım ile olan evliliklerinden altı çocuğu dünyaya gelmiştir.

4.1.2. Doğum Yeri ve Yılı

Âşık Yaşar Reyhani, 1934 yılında Erzurum ilinin Pasinler ilçesine bağlı Alvar Köyü’nde dünyaya gelmiştir.

4.1.3. Adı

Âşık’ın nüfus kayıtlarına geçmiş adı Yaşar olup halk edebiyatı geleneği içinde “Reyhani” mahlasını kullanmıştır.

4.1.4. Çocukluğu

Âşık, çocukluk yıllarında komşusu aracılığıyla edindiği âşık hikâyelerinin yer aldığı kitapları okuyarak bu eserler karşısında büyük bir ilgi ve hayranlık duymuştur. Yaşıtlarının oyunla, eğlenceyle geçirdiği vakitlerini Reyhani duygu dünyasını güçlendirerek geçirmiştir. Reyhani’nin âşıklığa ve âşık edebiyatı ürünlerine olan sevgi ve ilgisi onu 20. yüzyılın güçlü âşıkları listesinde yer almasına olanak tanımıştır. Yaşar Reyhani, gençlik yıllarında halk edebiyatına olan ilgisini artırarak bu sanat kolunda kendini geliştirmiştir. Bu süreçte, sade bir kişilikten sanatçı kimliğine evrildi ve âşıklık geleneğinde ilerlemeye koyuldu.

4.1.5. Eğitimi

Reyhani’nin çocukluk ve ilk gençlik yılları Alvar ve Tahir Hoca köyleri arasında geçer. Köy yaşamının zorlukları arasında ilköğrenimini tamamlayamayan âşık, öğrenmeye ve kendini geliştirmeye daha küçük yaşlardan itibaren önem vermiştir. Âşık, çocukluk yıllarında komşusunun aracılığıyla edindiği Kerem ile Aslı ve Emrah ile Sümmani hikâyelerini okuyarak bu eserler karşısında büyük bir ilgi ve hayranlık duymuştur (Düzgün, 1997: 11-12). “*İlköğrenimini yapmak üzere Horasan ilçe merkezine gidip, gelen Yaşar, imkânsızlık ve çile yüklü hayat şartları yüzünden üçüncü sınıfta iken okulu bırakır.*” (Yardımcı, 2006: 57). Âşık Reyhani, örgün eğitimini çeşitli nedenlerle tamamlayamasa da daha sonra dışarıdan katıldığı bitirme sınavlarıyla ilkokul ve ortaokul düzeyindeki eğitimini belgelendirmiştir.

Âşık Reyhani düzenli bir eğitim alamasa da şiirlerinde eğitimi, öğrenmeyi, bilimi övmüş, cahil ve kendini yetiştirmeyen insanları da şiirlerinde sert bir şekilde eleştirmiştir. Reyhani'nin, eğitim ve öğretimden beklentisi sorumluluklarının bilincinde millî-manevi değerleri her türlü çıkar ve menfaatleri üstünde tutan bilinçli bir nesil yetiştirmektedir.

4.1.6. Âşıklığa Başlaması

Reyhani, rüyasında gördüğü Hatun adlı komşusuna duyduğu aşkla bu dönemde ilk şiirlerini yazmaya başladı. Daha sonra sevdiği kız Hatun'un başka köyden biriyle evlendirilmesi ve kısa süre sonra vefat etmesi, Reyhani'yi derinden sarsmış ve hayatı boyunca unutamayacağı bir acı bırakmıştır (Yardımcı, 2006: 57). Bu olay, Reyhani'nin sanatına da yansımış ve duygusal dünyasında derin izler bırakmıştır. İlk gençlik yıllarında böyle üzücü bir durum yaşaması belki de genç âşığı sanatının zirvesine taşımasında en büyük etken olmuştur. “*Posoflu Müdami, Ardanoğlu Efkarı, Bardızlı Nihani, Bayburtlu Hicrani gibi devrin ünlü âşıklarından etkilenmiş; Yunus Emre, Karacaoğlu, Pir Sultan Abdal, Şenlik, Sümmani, Kayserili Seyrani ve daha birçok ünlü âşığın eserlerini okuyup inceleyerek kendisini yetiştirmiştir.*” (Çelik, 2008: 334). Âşıklık geleneğine duyduğu ilgi çocuk yaşlarda gelişen Reyhani 16-17 yaşlarına geldiğinde çevre köylerdeki âşık kahvehanelerine sıklıkla giderek usta âşıkları dinlemiş; bu süreçte şiir yazma denemelerine başlamıştır (Açar, 2022: 1450).

Erzurum, âşıklık geleneği ve kahvehane kültürünün yoğun olarak yaşatıldığı bir merkezdi ve Reyhani'nin gençlik yılları da bu kültür içinde şekillendi. Erzurum ikliminin insanları kapalı mekânlara yöneltmesi, âşıkların belli mekânlarda fasıllar yapmasına neden olmuştur. Bu mekânlar arasında ilk sırayı hiç şüphesiz kahvehaneler almıştır.

Kahvehaneler aracılığıyla Âşık Reyhani dönemin güçlü âşıklarıyla tanışma fırsatını yakalar. Dönemin usta âşıklarını doğrudan gözlemleyerek âşıklık geleneğinin eğitimini alır. “*Âşıkların çok dinlendiği ve konakladıkları Hasan Kale'ye gittim. Burada Yusufeli'li Ali, Huzuri, Bardızlı Nihani, Karşı Dursun Cevlani, Âşık Müdami, Artvin'li Efkarı, Çobanoğlu'nun babası, Gülistan ve Bayburtlu Hicrani den usul ve erkân öğrendim. Bayburtlu Hicrani babayla doğu illerini gezdik.*” (Halıcı, 1992: 522). Gerek aile büyüklerinin âşıklık geleneğinin içinde olması gerekse yaşadığı bölgede âşıklık geleneğinin canlı tutulması Âşık Yaşar Reyhani'nin geleneğin bir parçası olmasına zemin hazırlayan etkenlerin başında gelmiştir.

4.1.7. Askerliği

Âşık Reyhani, her ne kadar yoğun bir şekilde âşıklık geleneği doğrultusunda kendini yetiştirmeye çalışan Reyhani, evli ve bir çocuk babası olduğu dönemde, askerlik hizmetini Ankara'da gerçekleştirmiştir. Askerde bulunduğu süre boyunca şiirle olan bağına koparmayan Reyhani, hem memleket hasretini hem de bir asker arkadaşının vefatı üzerine duyduğu hüznü dile getirdiği ağıt ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Reyhani, askeri birlikte düzenlenen âşıklar yarışmasına katılmış ve bu yarışmada okuduğu şiir büyük beğeni toplamıştır. Yarışmaya şu şiiriyle katılmıştır:

Ayrı düştüm hasretinle ağlarım
Sen beni unutma aman Erzurum
Tabiat cenneti yüce dağların
Avrupalı eder seyran Erzurum

Evvel tarih yazılıdır aynında
Sınırlar çekili Deveboynu'nda
Türkiye'nin kilidisin önünde
Vatan senden bekler güman Erzurum

Üç yüz seksen altı sayılı pınar
Eğilip bir yudum içenler kanar
Damlasında şifa bulur yaralar
Sendedir o büyük lokman Erzurum

İspir'dir solunda Hınıs'tır sağın
Tekman deresidir peynirin yağın
Pasin'ler ambarın ova otlığın
Torhum deresidir meyvan Erzurum

Göğsü gümüş zincir gezer dadaşın
Paris'te oynadı milli bar başın
Tam yirmi bir kere olmuş savaşın
Şehittir toprağın alkan Erzurum

Elli dört minaren önü semada
Sabah seferinde ederler nida
Abdurrahman Gazi Habip Baba'da
Okur hafızların Kur'an Erzurum

Şuşar'da ineğin meşhur davarın
Karayazı'dadır kehlân atların
Oltu'da kömürün hem kehribarın
Hazinende neyin noksan Erzurum

Sabah erken yanar kahve ocağın
Kızlar taşır kazma kürek nacağın
İşte Nene Hatun dikti sancağın
Aziziye doğu nişan Erzurum

Sayısızdır alim evliyaların
Hakkı merhum Mehmet Efe pirlerin
Abdulgani solakzade erlerin
Sende kimler yatar uyan Erzurum

Reyhani'yim bazen senden ırağım
Onun için artar gamım merağım
Hem benim üstadım hem de çırağım
Sen büyüttün anam atam Erzurum (Düzgün, 1997: 185-186).

Askerliğinin ardından Erzurum'a yerleşen âşık buradaki kahvehanelerde gününü geçirir, bu kahvehanelerde ustaların düzenlediği âşık fasıllarını yakından gözlemleyen Reyhani, zamanla sahneye çıkıp kendi şiirlerini okumaya başlamıştır. Daha sonraları bu kahvehanelerde âşık, tek başına program yapmaya başlar. Her geçen gün Reyhani, sanatını daha ileriye taşır.

4.1.8. Evlilikleri ve Çocukları

Âşık Reyhani her ne kadar hayatı boyunca ilk aşkı olan “Hatun” adlı komşu kızını unutamasa da ömrünün sonuna kadar ona yarenlik edecek olan Rabia Hanım'la evlenir. “20 yaşında Sarıkamış'ın Keçesor Balaban taş köyünden Rabia Hanım'la evlenir.” (Düzgün, 1997: 13). Rabia Hanım Âşık Reyhani'nin hem sanatını ilerletmesinde hem de zorlu hayat şartlarını göğüslemesinde âşığa destek olarak ömrünün sonuna kadar yanında yer almıştır.

Reyhani, sanat yaşamı boyunca çeşitli âşık programlarına ve organizasyonlara katılmış, bu kapsamda, Konya'da düzenlenen Âşıklar Bayramı'nda ‘Sarıcakız’ mahlasını kullanan İlkin Manya ile tanışmıştır. Bu tanışma kısa sürede duygusal bir ilişkiye ve ardından evliliğe dönüşmüş, ancak daha sonra yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Reyhani bu evliliği sonlandırarak Rabia Hanım'a geri dönmüştür. Rabia Hanım'la evliliklerinden yedi çocukları olur. Reyhani'nin Rabia Hanım'la olan evliliğinden doğan çocukları Mansuri, Yasemin, Meryem, Leyla, Yüksel, Ozan, Hülya'dır. Oğlu Yüksel bir trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Çocuklarından Mansuri ve Ozan saz çalıp şiirler söyleyebilmekte, kızı Yasemin ise şiir yazmaktadır (Düzgün, 1997: 159). Âşık Ozan Reyhani, gerek müziğe olan ilgisi gerekse babasının mesleğine olan yakınlığı, onun âşıklık geleneğine yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ozan Reyhani, babasından miras aldığı kültürel birikimi sürdürmekte ve âşık tarzı şiir geleneğini kendine özgü eserlerle icra etmektedir.

4.1.9. Gezdiği Yerler

Âşık, her ne kadar âşıklığı kendine meslek edinse de bir süreliğine Erzurum Belediyesinde zabıta memurluğu yapmıştır. Geçim sıkıntısı ve âşıklara herhangi bir kurum tarafından maddi yardım yapılmaması Reyhani'yi bu kısa süreli çalışma hayatına mecbur bırakmıştır.

Âşıklık geleneğinin özünde âşıkların diyar diyar gezmeleri Reyhani'nin memuriyet hayatını zorlaştırmış ve sürekli başka şehirlerdeki âşıklık faaliyetlerine katılmak için izin almak zorunda kalması çalıştığı mesleğinden ayrılma kararı almaya itmiştir. Bu kısa çalışma hayatından sonra Reyhani, ömrü boyunca âşıklık mesleğini ve geleneğin tüm çalışmalarını rahatlıkla yerine getirmiştir.

Türkiye'nin hemen her bölgesini gezen âşık, Türkiye'deki çeşitli üniversiteler tarafından düzenlenen halk şiiri ve edebiyatıyla ilgili organizasyonlarda konuşmalar yapmış ve sempozyumlara katılmıştır. Yurt dışında ise ülkemizi başarılı bir şekilde temsil ederek birçok ülkede konserler vermiştir. “Almanya, Amerika, Birleşik Devletleri, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İran, İsveç, İsviçre, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Macaristan, Norveç, Suudi Arabistan, Türkmenistan.” (Düzgün, 1997: 15). Âşık Yaşar Reyhani'nin gezdiği ülkelerdir.

4.1.10. Ölüm Yeri ve Tarihi

Âşık Yaşar Reyhani, âşıklık geleneğinin 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmekte olup yaşamı boyunca bu geleneği hem sözlü hem de yazılı olarak sürdürmüştür. “*Âşık Yaşar Reyhani, 10 Aralık 2006 tarihinde vefat etmiştir.*” (Alptekin ve Sakaoğlu, 2014: 434). Âşık Reyhani Bursa’da vefat etmiş ve burada bulunan Değirmen Önü Mezarlığı’na defnedilmiştir.

4.1.11. Eserleri ve Aldığı Ödüller

Âşık Yaşar Reyhani, küçük yaşlardan itibaren başladığı âşıklık faaliyetlerini hayatının sonuna kadar sürdürmüştür. Bu çalışmalarının karşılığı olarak, âşıklık geleneğine katkılarından dolayı birçok kurum ve kuruluş tarafından ödüllere layık görülmüştür. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışındaki çeşitli organizasyonlara ve yarışmalara katılarak aldığı ödüllerle sanatındaki yerini pekiştirmiştir.

Yurt dışındaki gurbetçilerimizin memleket hasretini bir nebze olsun dindirebilmek için çeşitli konser ve organizasyonlarda sahne almıştır. Ayrıca, farklı ülkelerde düzenlenen âşıklık faaliyetlerine de katılmıştır. Teknolojinin imkânlarından faydalanarak, çıkardığı plak ve kasetlerle dünyanın dört bir yanındaki sevenlerine ulaşmayı başarmıştır. Âşık Reyhani, âşıklık geleneğinin farklı türlerinde eserler üretmiştir. Atışma, taşlama, türkü ve hikâyeli türküler dalında birçok birincilik ve madalya kazanmıştır. “*1972 yılında İstanbul Gazeteciler Cemiyetinin düzenlediği yarışmada birinci olmuş ve Altın Saz ödülünü kazanmıştır.*” (Halıcı, 1992: 522).

26 kez Konya Âşıklar Bayramı’na katılan Reyhani, 21 birincilik madalyası kazanmıştır. Sanat hayatı boyunca 250 kaset, 50 plak, 4 kitap ve 1 film senaryosu üretmiş; yüzden fazla festivalde sahne almıştır (Yardımcı, 2006: 60). ABD Michigan Üniversitesi tarafından “Fahri Öğretmen” ünvanına layık görülmüştür.

Reyhani’nin şiirleri çeşitli dergilerde yayımlanmış; *Alvarlı Reyhani Divanı* ve *Böyle Bağlar* adlı şiir kitaplarının yanı sıra Halk Şairleri Arası Eser Yarışması ikincisi seçilen *Kervan* onun önemli eserleri arasında yer almıştır. Âşık Reyhani, kendini âşıklığa adanmış bu uğurda dolu dolu bir hayat yaşamıştır. Âşıklık geleneğinin ülkemizdeki en önemli isimleriyle birlikte çalışmış, yaptığı işi layıkıyla yerine getirmiştir. Birçok usta âşıkla atışmalar yapmış, kendi yetiştirdiği çırakları ise geleneğin güçlü temsilcileri arasında yerlerini almışlardır.

4.1.12. Âşık Yaşar Reyhani ile İlgili Çalışmalar

Âşık Yaşar Reyhani, gelenek içerisinde güçlü bir yere sahiptir. O her daim kendini geliştirmiş sanatıyla ilgili tüm alanlarda başarılı örnekler vermiştir. Reyhani’nin sanatında başarılarla dolu hayat hikâyesi bu alanda çalışan birçok kişinin dikkatini çekmiş ve çeşitli çalışmaların konusunu oluşturmıştır.

4.1.12.1. Kitaplar

Âşık Yaşar Reyhani hakkında kaleme alınmış önemli çalışmalardan biri Yusuf Polatoğlu’na ait Mızrabın İstirabı: Âşık Reyhani - Hayatı ve Şiirleri adlı eserdir. Bu çalışma, Reyhani’nin hayatına ve şiirlerine genel bir bakış sunmaktadır.

Dilaver Düzgün’ün (1997) Âşık Yaşar Reyhani: Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler adlı eseri, Atatürk Üniversitesi Basımevi tarafından yayımlanmıştır. İki yüz şiiri içeren bu çalışmada, Sunuş ve Ön Söz’ün ardından iki ana bölüm yer almaktadır. Birinci Bölüm’de Reyhani’nin Hayatı

ve Eserleri, Sanat Anlayışı, Âşıklığa Yönelmesini Sağlayan Faktörler, Şiirlerinin Özellikleri, Hikâyeciliği ve Hakkında Yazılan Çalışmalar ele alınmaktadır. İkinci Bölüm’de ise Reyhani’nin Şiirlerinden Seçmeler, Karşılaşmalar, Şiir İndeksi, Bibliyografyası ve Sözlük yer almaktadır.

İlhan Yardımcı’nın (2006) Âşık Yaşar Reyhani Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz adlı eseri, Konya’da Dizgi Ofset tarafından yayımlanmıştır. Bu kapsamlı çalışmada, Reyhani’nin Bibliyografyasının ardından “Takdim”, “Ön Söz” ve “Şiir ve Şair” temalı radyo programlarında bilim insanlarıyla yaptığı söyleşilere yer verilmiştir. Yardımcı, halk şairliği kavramını irdeleyerek Türk halk edebiyatı hakkında genel bilgiler sunar. Ayrıca halk şairlerinin nitelikleri, edebî sanatlar ve Erzurum’un kısa tarihçesinden sonra Âşık Yaşar Reyhani’nin Hayatı, Şiirlerinden Örnekler, Atışmaları ve Nazireleri aktarılmıştır. Reyhani için şiir yazarlara örnekler verilmiş, onunla yapılan son görüşmeler ve sohbetlere değinilerek; eserin sonunda ise Reyhani’nin albümlerinden görsellere, sözlüğe ve “İlhan Yardımcı Kimdir?” başlığıyla yazar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Dilaver Düzgün’ün (2015) Erzurum’un Yüzleri: Reyhani adlı eseri Atatürk Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kırk şiiri içeren bu çalışmada, “Kimliğini Kaybetmeyen Şehir Erzurum” başlıklı sunuşun ardından iki bölüm yer almaktadır. Birinci Bölüm’de Reyhani’nin Hayatı ve Sanatı, İkinci Bölüm’de ise Şiirlerinden Seçmeler, Bibliyografya ve Sözlük bulunmaktadır.

Yasemin Sarıkaya Karaca’nın (2021), Yıldırım Belediyesi (Bursa) tarafından yayımlanan Âşık Yaşar Reyhani: Hayatı - Şiirleri adlı çalışmasında ise Âşık Reyhani’ye ait beş yüz otuz şiire yer verilmiştir. Sunuş, Ön Söz ve Giriş bölümlerinden sonra; Reyhani’nin Hayatı, Şiir Anlayışı ve Şiir Sanatı ele alınmış, ardından temalara göre sınıflandırılmış şiirleri sunulmuştur. Temalar arasında Aşk, Kader, Tabiat, Ayrılık-Özlem, Pişmanlık ve Dilek, Şikâyet, Alevilik ve Tasavvuf, Övgü, Felsefi-Didaktik konular, Sitem, Nasihat, Sosyal Hayat, Sosyal ve Siyasi Hiciv, Hayat Felsefesi, Atışmalar ve Yakarış temaları öne çıkmaktadır. Ayrıca geleneksel Nazım Türlerine örnekler, yeni Nazım Biçimi Denemeleri, Destanlar ve Yarım Kalmış Şiirler de yer almaktadır. Ekler kısmında ise Âşık Reyhani’nin Şiir Defterinden Örnek Sayfalara yer verilmiştir.

4.1.12.2. Makaleler

Âşık Yaşar Reyhani’nin hayatı, edebî yönü ve şiirleri ile ilgili yayımlanmış çeşitli makaleler de mevcuttur.

Erdoğan Altıncaynak’ın “Erzurumlu Âşık Yaşar Reyhani’yi Anlamak” adlı makalesi, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı 40 (2018), s. 318-327’de yayımlanmıştır. Bu çalışmada, Âşık Yaşar Reyhani’nin yaşadığı dönemin ekonomik koşulları bağlamında şiirleri değerlendirilmiş ve bu koşulların eserlerine nasıl yansıdığına dair tahliller yapılmıştır.

Yakup Açar’ın “Âşıklık Geleneği Kültür Elçisi Âşık Yaşar Reyhani’nin Müzikal Kimliği Üzerine Tespitler” başlıklı makalesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt 11, Sayı 3 (2022), s. 1443-1457’de yer almaktadır. Bu çalışmada, âşık müziğinin Türk halk müziği içerisindeki yeri, özellikle Erzurum yöresinde şekillenen âşık müziği çerçevesinde ele alınmış; Reyhani’nin müzikal kimliği kapsamlı şekilde incelenmiştir.

Adem Masattaş’ın “Yaşar Reyhani ve Âşık Tarzı Eserleri: Bazı Tespitler” adlı çalışması, Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 13 (2023), s. 550-563’te yayımlanmıştır. Bu makalede, Reyhani’nin şiirlerinin âşık tarzı edebî gelenekle kurduğu bağ değerlendirilmiş ve bu bağlamda çeşitli tespit ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

4.1.12.3. Bildiriler

Âşık Yaşar Reyhani ile ilgili “Uluslararası Âşık Yaşar Reyhani Sempozyumu” (10-11 Aralık 2021, Bursa) yapılmıştır. Bursa Yıldırım Belediyesi tarafından düzenlenen Uluslararası Âşık Yaşar Reyhani Sempozyumu, editörlüğünü Osman Nuri Karadayı ve Reyhan Keleş’in üstlendiği bildiriler kitabıyla yayımlanmıştır. Kitapta; “Sunuş”, “Editörden” ve “Bir Âşık Reyhani Vardı” başlıklı bölümlerin ardından sempozyumun açılış oturumuna yer verilmiştir. Açılış konuşmalarında, Fikret Türkmen “Tanıdığım Reyhani”, Saim Sakaoğlu ise “Âşıkların Mahlas Değiştirmesi ve Âşık Yaşar Reyhani” başlıklı çalışmalarıyla yer almıştır.

Bildiriler beş ana temada sınıflandırılmış olup alanlarında uzman otuz bir akademisyen ve araştırmacı tarafından sunulmuştur. Sempozyumda toplam yirmi üç bildiri yayımlanmıştır:

1. Âşık Reyhani ve Âşıklık Geleneği

Nail Tan tarafından hazırlanan “Türk Âşıklık Geleneğinde Usta-Çırak İlişkisi Çerçevesinde Âşık Reyhani-Âşık Denizer Örneği” başlıklı bildiride, geçmişten günümüze âşıklık eğitimi konusu ele alınmış; “Giriş” Bölümünün ardından “Âşık Reyhani ve Çırakları”, “Âşık Reyhani ve Çırağı Âşık Denizer”, “Usta-Çırak İlişkisiyle İlgili Olanlar”, “Hayatıyla İlgili Az Bilinenler Konusunda”, “Sonuç” ve “Kaynakça” başlıklarıyla çalışma tamamlanmıştır.

Metin Özarslan’ın “Erzurum Âşıklık Geleneğinde Âşık Yaşar Reyhani ve ‘Gidirem/Göç’ Şiiri Üzerine Bazı Mülâhazalar” adlı çalışmasında, “Hayatına Dair” başlıklı “Giriş” bölümünün ardından “Sanatına Dair”, “Göç Olgusuna Dair”, “Gidirem veya Göç Şiirine Dair”, “Sonuç”, “Kaynakça” ve “Ekler halinde” başlıkları altında Reyhani’nin çeşitli şiirlerine yer verilmiştir.

Ali Yakıcı ve Esra Alkan tarafından kaleme alınan “Âşık Reyhani’nin Âşık Sanatı ve Atışma Geleneğine Katkısı” adlı bildiride, “Giriş” bölümünde âşıklık geleneğine dair genel bilgiler verilmiş; devamında “Âşık Reyhani’nin Atışmaları”, “Atışmalarından Çeşitli Örnekler”, “Sonuç”, “Kaynakça” başlıklarıyla çalışma sonlandırılmıştır.

Ali Duymaz’ın “Bir Hikâye Anlatıcısı ve Musannifi Olarak Âşık Reyhani” başlıklı çalışması, “Giriş” bölümünde geçmişten günümüze halk hikâyeciliğinin gelişimi ve dönüştüğü süreç hakkında genel bilgiler sunmakta, ardından “Hikâye Anlatıcısı Olarak Reyhani” alt başlığı altında Reyhani’nin hikâye anlatıcılığı ve musannifliği üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. “Tasnif Ettiği Hikâyeler” başlığı altında Reyhani’nin kendi tasnif ettiği ve anlattığı hikâyeler hakkında bilgileri içermektedir. Çalışma “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

Galip Sayılov: “Azerbaycan Âşık Sanatı ve Âşık Reyhani” başlıklı bildirisinde, Âşık sanatının kökleri ve tarihsel süreci ele alınmakta, geçmişten günümüze uğradığı değişim ve dönüşüm üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, Âşık Reyhani’nin şiirlerine de yer verilmiş ve çalışma “Kaynakça” ile son bulmuştur.

Bakıt Murzaraimov, Kemal Polat: “Kırgız Tarihinde Âşıklık Geleneği ve Kırgız Akınları ile Âşık Reyhani’nin Bazı Şiirlerinin Karşılaştırılması”, adlı bildiride “Giriş” bölümünde Kırgız sözlük geleneği hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Ardından “Sovyet Öncesi Dönemde Bazı Kırgız Âşıkları/Akınları” başlığı altında Ruslar tarafından yapılan baskı ve tahribatın halk sanatı, din, kültür üzerindeki etkisi ele alınarak Kırgız şairlerinin şiirleriyle halkı uyarmaları ele alınmıştır. “Sovyet Dönemi Bazı Kırgız Şairleri” alt başlığında ise Sovyet sisteminin kurulmaya çalışılması halk şairlerinin de halkı uyarıcı ve bilinçlendirici şiirlerinin yasaklanması konusunda bilgilendirmelerinin ardından “Bağımsızlık Dönemi Bazı Kırgız Akınları” başlığı altında, Kırgızistan’ın bağımsızlığına kavuştuktan sonra Kırgız halkın millî ve manevî değerlere yönelmelerine yer verilmiştir. “Âşık

Reyhani ile Kırgız Akınlarının Bazı Şiirlerinin Karşılaştırılması” başlığının ardından çalışma “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

2. Âşık Reyhani ve Sosyal Hayat

Dilaver Düzgün, Aslıhan Sümbüllü: “Âşık Yaşar Reyhani’nin Yorumuyla Almanya’ya İşçi Göçünün Ortaya Çıkardığı Sorunlar” başlıklı bildirisinde, “Giriş” bölümünde göç olgusunu geçmişten günümüze uzanan etkileri ele alınmış; “Reyhani’nin Yurt Dışına İşçi Göçüne Bakışı” başlığı altında “Avrupa’ya Gitmeyi Tavsiye Eden Şiirler”, “Avrupa’ya İşçi Göçünün Ardından Ortaya Çıkan Sorunların Aktarıldığı Şiirler”, “Ailesini Türkiye’de Bırakıp Avrupa’ya Giden İşçilerin Karşılaştığı Sorunlar” ve alt başlık olarak “Kendilerinin Avrupa’da Yaşadıkları”, “Ailelerinin Türkiye’de Yaşadıkları”, “Ailesiyle Birlikte Avrupa’ya Giden İşçilerin Karşılaştığı Sorunlar”, “Reyhani’nin Avrupa ve Diğer Avrupa Ülkeleri Hakkındaki Düşünceleri”, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleri ile çalışma sonlandırılmıştır.

A. Özgür Güvenç: “Almanya Türküsü Bağlamında Âşık Reyhani’nin Mizahi Yönü”, başlıklı bildirisinde “Giriş” bölümünde mizahi halk şiiri geleneği ve sosyokültürel değerlendirmelerin ardından “Reyhani’nin Mizahi Yönü” hayatı ve sanatı bağlamında ele alınmıştır. Çalışma “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

H. Ömer Özden: “Âşık Yaşar Reyhani’de Sosyal Eleştiri ve Sitem” başlıklı bildirisinde ise “Giriş” bölümünde Reyhani’nin sosyal hayattan beklentileri ve sanatındaki yansımaları irdelenmiştir. “Hayata Olan Sitemi” başlığı altında hayatın adaletsizlikleri ve yaşanan toplumsal eşitsizlikler üzerine yapılan vurgular ele alınmıştır. “Zenginlere Sitem” alt başlığında ise emekçi halkı savunan ve para ile değer ölçülmesine karşı duruşunu yansıtan dizeleri yorumlanmıştır. “Fakirliğe Olan Sitemi” başlığı altında ise fakir kesimin kendi içindeki zaafları ele alınarak Reyhani’nin ahlaki eleştirilerine yer verilmiştir. “Vefasızlığa Olan Sitem” başlığında ise ahlak ve erdem temaları işlenmiş Reyhani’nin vefasızlık ve sitem üzerine kaleme aldığı şiirleri değerlendirilmiştir. “Erzurum’a ve Erzurumlulara Sitem” başlıklı bölümde ise yaşadığı şehirden ve hemşehrilerinden beklediği saygı ve sevgiyi görmemesi ele alınmış; Erzurum’dan ayrılışına dair yazdığı şiirlere yer verilmiştir. Çalışmada son olarak “Kaynakça” yer verilmiştir.

Hayrettin İvgin: “Âşık Reyhani’nin ‘Paradır’ Dönerayaklı Şiirinde Sosyal Hayata Bakış” başlıklı çalışmasında “Giriş: Âşık Veysel Şiiri” başlığı altında Reyhani’nin Âşık Veysel’in ardından yazmış olduğu şiirin hikâyesi ve şiire yer verilmektedir. “Paradır Başlıklı Şiir” bölümünde ise Hayrettin İvgin’in tavsiyesi üzerine kaleme alınan “Paradır” şiirinin hikâyesi ve şiirine yer verilmiştir. “Paranın Önemi ve Reyhani’nin Bu Konudaki Sosyal Hayata Bakışı” alt başlığında ise paranın geçmişten günümüze insan hayatındaki önemine dair değerlendirmeler yapılmıştır. “Reyhani’nin Hayrettin İvgin’e Yazdığı Şiir” başlığında ise şiirin yazılma amacı hakkında bilgilendirme yapılmış ardından “Hayrettin” şiirine yer verilmiştir. Çalışma “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümlerinin ardından “Ekler” bölümünde Reyhani’nin çeşitli şiirlerine yer verilerek tamamlanmıştır.

3. Âşık Reyhani’de Dil ve Edebiyat

Adem Balkaya: “Âşık Yaşar Reyhani’nin Şiirlerinde Tür ve Şekil” başlıklı bildirisinde “Giriş: Şekil ve Tür Meselesi” başlığı altında çeşitli açıklamalarda bulunmuş ardından “Nazım Türü”, “Nazım Şekli”, “Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Kullanılan Nazım Şekilleri ve Türleri”, alt başlıkları

altında “Âşık Şiirinde Kullanılan Nazım Şekilleri”, “Heceli Şekiller”, “Aruzlu Şekiller”, “Âşık Şiirinde Kullanılan Nazım Türleri”, “Heceli Türler”, “Aruzlu Türler”, konularını ele almıştır. Aynı çalışmada “Âşık Yaşar Reyhani’nin Şiirlerinde Kullandığı Nazım Şekilleri”, “Mani”, “Koşma”, “Destan”, “Sicilleme”, “Gazel”, “Muhammes”, “Müstezat” gibi başlıklar altında değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca “Âşık Yaşar Reyhani’nin Şiirlerinde Kullandığı Nazım Türleri”, “Taşlama”, “Güzelleme”, “Koçaklama”, “Ağır”, “Divan”, “Satranç”, “Dertlenme”, “Alkışlama”, “Öğütlenme”, “Elifname”, “Dudakdeğmez/Lebdeğmez”, “Semai”, “Muamma”, “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleriyle çalışma tamamlanmıştır.

İsmail Bingöl: “Cumhuriyet Dönemi Şiirimizde Bir Zirve: Âşık Yaşar Reyhani” başlıklı çalışmasının “Giriş” bölümünde geçmişten günümüze halk şairlerinin görev ve sorumluluklarını değerlendirmiştir. “Âşık Reyhani Adını İlk Duyuşum” başlıklı alt bölümde kişisel tanıklıklara yer verilmiştir. Çalışma “Büyük Göç Zamanlarında Reyhani Etkisi”, “Kendi Dilinden Âşıklığa Başlayış”, “Hicivdeki Ustalığı”, “Konya Âşıklar Bayramında Dinlediğim Reyhani”, “TRT Erzurum Radyosu Arşivinde Reyhani”, “Reyhani Mahlasını Alışı”, “Reyhani’nin Rüya Motifine Bakışı”, “Hikâyeciliği ve Bilinen Türküleri”, “Dertleri dile getirişi”, “Vücut Sarayının Giderek Solması”, “Kendi Anlatımıyla Gidişinin Hikâyesi”, “Vefatına Dair Birkaç Cümle”, “Eserleri Hakkında”, “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

Dilaver Düzgün, Rumeysa Meliha Kanber: “İnternet Ortamında Âşık Yaşar Reyhani’nin Şiirleri” başlıklı bildirilerinde “Giriş” bölümünde yazılı ve sözlü ürünlerin dijital ortamda değişim ve dönüşümünden söz etmişlerdir. Bildiride “Âşık Yaşar Reyhani’nin İnternette Yazılı Halde Bulunan Şiirleri”, “Âşık Yaşar Reyhani’nin İnternette Sesli/Görüntülü Halde Bulunan Şiirleri”, “Reyhani’ye Ait Olup Kendisinin Seslendirdiği Şiirler”, “Reyhani’ye Ait Olup Başka Kişiler Tarafından Seslendirilen Şiirler”, “Başka Kişilere Ait Olup Reyhani Tarafından Seslendirilen Şiirler”, “Karşılaşmalar”, “İzleyici Yorumları”, “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle çalışma tamamlanmıştır.

Reyhan Keleş: “Erzurum’a Küskün Bir Şairin Şiirlerinde Erzurum Sevdası” başlıklı çalışmada “Giriş” bölümünde Âşık Yaşar Reyhani’nin yetiştiği ortam, dönemin sosyal ve siyasi durumu hakkında çeşitli bilgilerin ardından “Reyhani Erzurum’a Neden Küsmüştür”, alt başlığında Reyhani’nin Erzurum’dan ayrılışının nedeni üzerinde durulmuştur. “Reyhani’nin Erzurum Sevdası”, hakkında çeşitli şiirlerinin ardından “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleri ile çalışma son bulmaktadır.

4. Âşık Reyhani’de Dinî-Tasavvufî ve Ahlakî Temalar

Mehmet Göktaş: “Âşık Yaşar Reyhani’nin Şiirlerinde Dinî Muhteva” başlıklı bildirisinde, “Giriş” bölümünde dinî edebî unsurların şiir üzerindeki etkisini ele almıştır. “Reyhani’nin Şiirlerinde Dinî Muhteva”, alt başlıklarında ise “Allah”, “Melekler”, “Kutsal Kitaplar ve Kur’ân”, “Peygamberler”, “Kader”, “Zekât-Fitre”, “Sıla-i Rahim”, “Sabır, Şükür, Tefekkür, Zikir”, “Doğruluk”, “Şehitlik”, “Helal”, “Bayramlar”, “Şöhret Düşkünlüğü”, “Ümitsizlik”, “Yalancı Şahitlik ve Rüşvet”, “Sonuç”, “Kaynakça” başlıkları altında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Selami Şimşek: “Erzurumlu Âşık Reyhani’nin Şiirlerinde Tasavvuf ve Sûfiler” başlıklı çalışmasında ise “Giriş” bölümünde âşıklık geleneğini oluşturan sosyo- kültürel kaynaklar ile bu geleneğin yaşanılan dönemdeki yansımalarına yer verilmiştir. “Âşık Reyhani’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufla İlgisi” alt başlıklarında “Hayatı”, “Doğum Yeri, Tarihi ve Ailesi”, “İsmi ve Mahlası”, “Tahsili ve Âşıklık Yoluna Girişi”, “Evliliği ve Çocukları”, “Âşıklık Faaliyetleri”, “Ustaları, Etkilendiği ve Etkilediği Âşıklar”, “Yaptığı Görevler”, “Yurtiçi ve Yurtdışı Seyahatleri”, “Aldığı

Ödüller”, “Vefatı ve Kabri”, “Eserleri” gibi konular detaylandırılmıştır. Bunun yanı sıra “Tasavvuf İlgisi ve Mürşidi”, “Âşık Reyhani’nin Şiirlerinde Tasavvufi Temalar ve Sûfiler” alt başlıkları ile çalışma detaylandırılmıştır. “Tasavvufi Temalar”, “Sûfiler” başlığı altında Reyhani’nin şiirlerinde yer alan sûfi şahsiyetler arasında “Veysel Karanî (öl. 37/657)”, “İbrahim b.Edhem (öl.161/778?)”, “Hallâc-ı Mansûr (öl. 309/922)”, “Horasan Baba (öl. XI. Asır)”, “Abdülkâdir Geylânî (öl. 562/1166)”, “Hacı Bektâş-ı Velî (öl. 669/1271)”, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî (öl. 672/1273)”, “Nasreddin Hoca (öl. 683/1284)”, “Yûnus Emre (öl. 720/1320)”, “Nesîmî (öl. 820/1417)”, “Eşrefoğlu Rûmî (öl. 874/1469?)”, “Umudum Baba (öl. XIV. Asır)”, “Balım Sultan (öl. 922/1516?)”, “Fuzûlî (öl. 963/1556)”, “Pîr Sultan Abdal (öl. XVI. asır)”, “Erzurumlu İbrahim Hakkı (öl. 1194/1780)”, “Habib Baba (öl. 1264/1847)”, “Terzi Baba (öl. 1264/1868)”, “Şeyh Abdulgânî Zikrî Efendi (öl. 1939)”, “Osman Kemâlî Efendi (öl. 1954)”, “Alvarlı Efe (öl. 1956)”, “Alvarlı Hacı Seyfettin Efendi (öl. 1984)” gibi isimlere yer verilmiştir. Bildiri “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

Osman Nuri Karadayı: “Âşık Reyhani’nin Şiirlerinde Tasavvufi Motif ve Temalar” başlıklı bildirisinin “Giriş” bölümünde Âşık Yaşar Reyhani ve âşıklığı hakkında çeşitli bilgiler sunulmuştur. “Âşık Reyhani’de Gelenek ve Tasavvufi Motifler” başlığı altında Reyhani’nin âşıklık geleneğindeki konumu vurgulanmıştır. “Âşık Reyhani’de Tasaavvufi Temalar” başlığı altında tasavvufi temalara dair şiirlerinden örnekler sunulmuştur. “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle bildiri sona ermiştir.

A. Hilal Kalkandelen: “Reyhani Şiirlerinde Erzurumlu Evliya ve Ulema” başlıklı bildirisinin “Giriş” bölümünde Reyhani ve Erzurum ili hakkında genel bilgiler verilmiştir. Erzurum ilinin evliyâ ve ulemasından “Abdurrahman Gazi (610/620-661)”, “Habib Baba (öl.1847)”, “Muhammet Lütfi (1868-1956)”, “Solakzâde (Muhammed Sadık Solakbay) (1885-1960)”, “İbrahim Hakkı (1703-1780)”, “Horasan Baba”, “Kırklar”, “Hasan Baba (1912-1975)”, “Sümmani Baba (1862-1915)”, “Umudum Baba/Umud Baba” gibi isimlere yer verilmiştir. Bildiri “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleriyle sona ermektedir.

Esmâ Şimşek: “Değerler Eğitimi Açısından Âşık Reyhani’nin Şiirleri” başlıklı çalışmada ise “Giriş” bölümünde değer ve değerler eğitimiyle ilgili çeşitli değerlendirmelere yer verilmiştir. Ardından Reyhani’nin şiirleri değerler eğitimi açısından ele alınarak çalışmada; “Asalet, Soy ve Türklük Bilinci”, “Millî Değerler ve Vatan Sevgisi”, “Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’e Duyduğu Saygı ve Sevgi”, “Birlik ve Beraberlik”, “Dilin Doğru Kullanılması ve Türkçenin Önemi”, “Din ve İnanış”, “İlmin Önemi, Cehaletin Zararı”, “Sevgi”, “Aile Birliği”, “Doğruluk”, “Misafirperverlik”, “Olumlu Karakteristik Özelliklere Sahip Olmak”, “İyilik”, “İnsanlık”, “Dostluk”, “Onur/ Haysiyet”, “Şükür”, “Nasihat/Öğüt”, “Veciz Sözler”, “Sonuç”, “Kaynakça” ve “Örnek Şiirler” başlıkları altında incelemeler yapılmıştır.

5. Âşık Reyhani’de Müzik

Nesrin Fevzioğlu, İ. Hakkı Gerçek: “Musiki Estetiği Bağlamında Âşık Reyhani’nin ‘Erzurumlu Gelin’ Türküsü Üzerine Bir İnceleme” başlıklı bildiride “Giriş” bölümünde sanat ve sanat eseri ve estetik üzerine çeşitli değerlendirmelerin ardından “Estetik Öz- Biçim-Âhenk İlişkisi Bağlamında Erzurumlu Gelin’in Çözümlemesi”, “Estetik Özne-Erzurumlu Âşık Yaşar Reyhani”, “Erzurumlu Gelin”, “Müzikal Öz-Biçim-Âhenk” konularında çeşitli açıklamaların ardından “Sonuç”, “Kaynakça” bölümleriyle son bulmuştur.

Ahmet Feyzi: “Türk Müziği Dünyasında Âşık Yaşar Reyhani” başlıklı bildirinin “Giriş” bölümünde “Türk Müziğinde Âşıklık Geleneği ve Kültürel Miras Aktarımı” ele alınarak “Âşık Yaşar Reyhani ve Türk Müziği” hakkında çeşitli bilgilere yer verilmiştir. “Bahar Gelsin Şu Dağlara

Gidelim” türküsünün müzikal alt yapısının ardından çalışma “Sonuç” ve “Kaynakça” bölümleriyle tamamlanmıştır.

Hasan Tahsin Sümbüllü: “Âşık Reyhani Albümleri Üzerine Müzikal Bir Değerlendirme” başlıklı bildirinin “Giriş” bölümünde Erzurum ilinde derlenen türkülerin ve sanatçıların TRT repertuvarına katkıları ele alınmıştır. Âşık Reyhani’nin Türkülerinin “Yöntem”, “Bulgular ve Yorumlar”, üzerine değerlendirmelere yer vererek çalışma “Kaynakça” bölümüyle son bulmuştur.

Merdan Güven: “Âşık Yaşar Reyhani’nin TRT Repertuarındaki Türkülerinin Özellikleri” başlıklı çalışmanın “Giriş” bölümünde Âşık Yaşar Reyhani’nin TRT repertuarında mevcut olan türkülerinin içerik ve müzikal anlamda tespitine yer verilmiştir. Alt başlıklarında ise “Âşık Reyhani’nin Hayatı”, “Âşık Reyhani’nin Sanatı”, “Âşık Reyhani Türküleri” başlığı altında ise “Âşık Reyhani Türkülerinin İçerik Özellikleri”, “Âşık Reyhani Türkülerinin Ezgi Yapısı”, “Âşık Reyhani Türkülerinde Konu Çeşitliliği”, “Âşık Reyhani’nin Söylediği Usta Malı Türkülerin Özellikleri”, “Atışmalar”, “Sonuç”, “Âşık Reyhani’nin Repertuar Numaralı Türküleri” yer almaktadır. Bunlar arasında “Kırık Havalar”, “Uzun Havalar”, “Âşık Reyhani’nin TRT Repertuarındaki Diğer Türküleri”, “Atışma Türküler” ve “Usta Malı Türküler”, ile “Kaynakça” başlıkları ile çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışma, Reyhani’nin TRT repertuarındaki türkülerinin notaları ve sempozyuma ait fotoğrafların yer aldığı ek görsellerle son bulmuştur.

4.1.12.4. Tezler

4.1.12.4.1. Lisans Tezleri

Zeki Kumcu, Âşık Reyhani’nin Hayatı ve Şiirleri (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 1978).

Yasemin Sarıkaya, Âşık Yaşar Reyhani, Hayatı, Edebî Kişiliği (İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, 1986).

4.1.12.4.2. Yüksek Lisans Tezleri

Âşık Reyhani ile ilgili yapılmış ilk tez çalışması Osman Gündüz tarafından 1977 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde hazırlanmıştır. Âşık Reyhani’nin Hayatı, Hikâyeciliği ve Şiirleri adını taşıyan bu yüksek lisans tezinde âşığın hayatı, hikâyeciliği ve şiirlerinin incelenmesi yer almaktadır.

Birol Saçar, Âşık Yaşar Reyhani’nin Müziğinde Kullandığı Makamlar Üzerine Bir Araştırma (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

Ayşe Aşır, Âşık Yaşar Reyhani- Hayatı ve Sosyal Konulu Şiirlerinin İncelenmesi (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, 2009). Bu Çalışma Önsöz ve Giriş Kısımından itibaren üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm; “Hayatı ve Sanatı”, İkinci Bölüm; “Şiirleri”, Üçüncü Bölüm; “Reyhani’nin Sosyal İçerikli Şiirleri” ele alınmıştır. Bibliyografya ve Ekler ile son bulmaktadır.

Mehmet Emin Bars, Âşık Yaşar Reyhani’nin Deyişlerine Eğitim Açısından Tematik Bir Bakış (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

Reyhan Ediş, Erzurumlu Âşık Reyhani’nin Hayatı ve Eserlerinin İncelenmesi (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

Said Kemal Gülebenzer, Âşık Yaşar Reyhani Uzun Havaları Üzerine Bir Değerlendirme(Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019). Bu Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Türk Halk Müziği başlığı altında “Türk Halk Müziğinde Türler” ve “Türk Halk Müziğinde Uzun Havalar” yer almaktadır. Bir diğer alt başlık ise “Âşıklık Geleneği ve Âşık Reyhani” hakkında bilgi vermektedir. İkinci Bölüm; “Yöntem/ Araştırmanın Modeli”, “Evren Örnekler”, “Verilerin Toplanması ve Analizi” ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm; “Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar”, “İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar”, “Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar” yer almaktadır. Dördüncü Bölüm; Sonuçlar ve Öneriler ile son bulmaktadır.

4.2. Âşıklık Geleneğindeki Yeri

Âşıklık geleneği, yüzyılların deneyim ve birikimlerinden oluşmuş günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Belli bir eğitim sürecinden sonra âşıklar geleneğe yaşatılan pek çok özellikleri taşıyan eserler üretirler. Bazı âşıklar geleneğin tüm şartlarını yerine getirirken bazı âşıklar sadece bir kısmını yerine getirmiştir. Âşıklık geleneğinin temel kuralları arasında saz çalma, mahlas kullanma, bade içme, rüya sonrası âşık olma ve usta-çırak ilişkisi yer alır. Ayrıca âşıkların kendi aralarında karşılaşma yapabilmeleri, irticalen yani herhangi bir hazırlığı olmadan şiirlerini icra edebilmeleri, muamma çözebilmeleri, dedim-dedi’li şiir, tarih bildirme ve nazire söyleyebilmeleri âşıklık geleneğinin önemli kaideleri arasında yerini alır. Âşık Reyhani’nin de gelenek içindeki yerini şu başlıklar altında değerlendirmemiz mümkündür:

4.2.1. Saz Çalma

Âşıklık geleneğinde doğaçlama şiir söyleyen, atışmalar yapan ve halk hikâyeleri anlatan âşıklar, eserlerini saz eşliğinde sunar. Âşıklık geleneğinde saz çalabilen âşık, saz çalamayan bir âşığa kıyasla sanatsal açıdan daha yetkin kabul edilir. “*Saz şairleri, kendilerini türlü bakımlardan, klasik şairlerden üstün sayarlar: Evvela herhangi bir mevzu üzerine, herhangi bir kafiye ile derhal bir manzume söyleyivermek kudreti, onların başlıca övünme sebepleridir.*” (Köprülü, 2004: 29). Âşık Yaşar Reyhani, sazla ilk kez bir tanıdığı aracılığıyla tanışmıştır. Babasıyla birlikte Sarıkamış’ın İslamsor Köyü’ne giden Reyhani, burada bir tanıdığından kavak ağacından yapılmış eski ve kırık bir saz alır (Düzgün, 1997: 12). Reyhani, kırık ve eski sazı onararak hem duygusal acısını hafifletmeye çalışmış hem de saz çalma becerisini geliştirmiştir.

Reyhani onardığı bu kırık saz ile saz çalma geleneğine adım atar. Onardığı kırık sazla çalmaya başlayan Âşık, zamanla hem saz çalmada hem de şiir icrasında ustalaşarak sanatında zirveye ulaşır. Reyhani, ‘Evladım’ dediği elli yıllık sazını, Bursa Tayyare Kültür Merkezi’nde düzenlenen ‘50. Sanat Yılı ve Jübilesi’ programında açık artırmada satışa sunulmuştur.” (Yardımcı, 2006: 345). Âşıklar için sazları sadece bir müzik aleti değil, aynı zamanda duygu ve düşüncelerini ifade etmenin en güçlü aracıdır. Saz, âşıklar için bir öğretmen, bir yol arkadaşıdır, ustasından öğrendiklerini sazıyla aktarır, kalbinden geçenleri ve sözlerini sazına emanet eder. Âşık, geleneğin önemli kaidelerinden olan saz çalma ölçütünü başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Reyhani, sözünü emanet ettiği sazıyla sanatını ve zekâsını sergileyerek, âşıklık geleneğinin ölümsüzleri arasında yer almıştır.

4.2.2. Mahlas Alma

Âşıklık geleneğinin önemli kurallarından biri olan mahlas alma, bazen âşık tarafından belirlenirken bazen ustası tarafından verilir bazen de rüyada bade içme sırasında âşığa bildirilir. Âşık Reyhani'nin mahlas alışı şu şekilde gerçekleşmiştir. Reyhani, uzun süre şiirlerinde “Dertli” mahlasını kullanmıştır. Bir gün, Behçet Mahir'in de bulunduğu bir ortamda, ustası Hicrani ona ‘Reyhani’ mahlasını vermiştir. “*Behçet Mahir'in de bulunduğu bir ortamda o güne kadar ‘Dertli’ mahlasını kullanan şaire Hicrani tarafından ‘Reyhani’ mahlası teklif edilir. O da kabul eder.*” (Düzgün, 1997: 13). Âşık, almış olduğu Reyhani mahlasını hem gerçek hayatında hem de sanatsal faaliyetlerinde kullanmıştır. “1960 yılında “Yılmaz “olan soyadını, Reyhani olarak değiştirir.” (Yardımcı, 2006: 59). Âşık Reyhani, âşıklığı âdeti kendine bir meslek edinmiştir. Öyle ki, soyadını bile mahlasıyla değiştirmiştir. Hocasının tavsiyesiyle “Reyhani” mahlasını kabul eden âşık, daha önce “Dertli” mahlasıyla yazdığı tüm şiirlerini bu yeni mahlasıyla yeniden düzenlemiştir.

Âşık Reyhani, hocasının tavsiyesiyle ‘Reyhani’ mahlasını kabul etmiş ve bu tercihi, ustasına duyduğu saygının yanı sıra âşıklık geleneğine olan bağlılığını da göstermiştir. Reyhani, mahlas alma geleneğini de sanatı bağlamında yerine getirmiştir. Geleneksel kurallar ve incelikler, yalnızca sanatında değil, yaşamında da önemli bir yer tutmuştur.

4.2.3. Rüya Sonrası Âşık Olma (Bade İçme)

Âşık Reyhani'nin yetiştiği coğrafya, ailesinin âşıklığa olan ilgisi ve okuduğu halk hikâyeleri, onun bu geleneğe yönelmesinde belirleyici olmuştur. Mehdi Halıcı ile yaptığı söyleşide Reyhani, âşıklığa yönelme sebebini şöyle dile getirmiştir. “*Güzel bir sesim vardı. Bölgemizde pir'den, bade'den halk hikâyelerinden çok söz edilirdi. Uzun kış gecelerinde dinlediğim bu hikâyelerin çok tesirinde kaldım.*” (Halıcı, 1992: 522) diye ifade etmiştir. Her birey gibi Reyhani de çevresinden etkilenerek büyümüştür. Yaşadığı çevre, onun gelecek tercihlerini büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Âşık Yaşar Reyhani, ailesinin âşıklığa ilgisi ve içinde bulunduğu kültürel ortam sayesinde sanat yoluna adım atmış ve Yaşar Yılmaz olarak başladığı hayatını Âşık Yaşar Reyhani kimliğiyle sürdürmüştür. Mehdi Halıcı'yla yaptığı söyleşide “*Atalarımın içinde şairlik geleneğini sürdürenler olmuştur. Dedem Tufan ile Âşık Şahveri'yi örnek göstererek bu şahsiyetlerin şiirlerinin büyük savaş nedeniyle kaybolduğunu ifade etmiştir.*” (Halıcı, 1992: 523).

Âşık Reyhani, âşıklığa ilk adımını 13-14 yaşlarında bade içerek atmıştır. Bade içme, âşıkların ruhsal arınma yaşadığı, manevi bir dönüşüm geçirdiği ve yeni bir kimlik kazandığı bir süreç olarak görülmektedir. Bu dönüşümle birlikte âşıklar, geleneğin derin bilgisini edinerek doğaçlama şiir söyleme yeteneği kazanır. Reyhani, bade içme deneyimini şu sözlerle anlatmıştır. “*Güneş akşam güneşi şöyle bulutların arasından dağın üzerine inmiş, akşamın karışık bir zamanı, içime öyle bir his geldi ki zannettim ciğerim parçalanıyor. “Bu duygular ile uykuya dalan âşık kendisini bir odada görür. Yerlere hasır serilmiş, başta Alvarlı Hoca Mehmet Efendi olmak üzere yedi kişi oturuyor. Yaşar da namaz kılıyor. Namazı bitirip kalkacağı sırada Mehmet Efendi kolundan tutar aşağıya doğru çeker, ‘sükütçasına dur’ der. Mehmet Hoca çocuğu utandırmayın der ve içki doldurup Yaşar’a uzatır. Yaşar haramdır diye kabul etmez. Zamal türbesinde yatan Göreşken Baba, mademki gönü yoktur vermeyin der. Yaşar’ın sağ cebine mavi boncuk gibi bir şey bırakır. Birden orası değişir, Hatun isminde köyden tanıdığı bir kızın camdan baktığını görür. O anda ihtiyarlar kaybolur. Kıza gözleri takılır ve kendinden geçer.*” (Günay, 1992: 135). Reyhani bu olaydan sonra sık sık Zamal türbesine gider. Günay’ın belirttiğine göre Âşık Reyhani hemen âşıklığa ulaşmamıştır. Bu olay

hazırlık aşamasıdır. İkinci rüya aşamasından sonra Reyhani ilk deyişlerini söylemeye başlamıştır. “*Bade içme; rüyada bade ve pir motif kompleksi içerisinde aşamalı olarak gelişen, ilahi düşüncelerle yetenek kazanma ve ritüellerden oluşan ve âşıklığa geçişin başlangıç noktası olan bir olgudur.*” (Dağlı, 2018: 899).

Bade içme, âşıklık yoluna girmenin en önemli adımıdır. Ancak bazı âşıklar, bu deneyimi yaşadıkları halde bunu açıkça dile getirmemeyi tercih etmiştir. Âşıklarımız bu ulvi makama erişmeyi gizli tutmak istemiş, statü değişimlerini bir şöret aracı olarak kullanmamışlardır.

Âşık Yaşar Reyhani de bu konuda temkinli davranmıştır. Reyhani, âşıklık geleneğinin en önemli adımlarından olan bade içme olayı sonrası rüyasında gördüğü Hatun adlı kıza âşık olmuş, sonraki adım olan ilk deyiş kısmını da tamamlayarak âşıklık yoluna girmiştir. Âşık Reyhani görmüş olduğu rüyadan uyandıktan sonra ilk deyişi şöyledir:

İşhar-ı şikârım türbe-i zamal
Bu sırrı esrarı bana gösterdi
Canda olan varım Cebbar-u celâl
Bir muannet yarı bana gösterdi (Günay, 1992: 136).

Âşık Reyhani bu dörtlükle Zamal türbesinin kendisinin ün alması, olduğu yerden daha yüksek bir mevkiye gelmesinde vesile olduğunu dile getirerek bu makama ulaşmanın sırrına eriştiğini, Cebber-u celal yani ıslah edicinin kendini bu sırra ulaştırdığını ve bu sır içerisinde vefasız sevgilinin kendine gösterildiğini ifade etmiştir. Böylece Reyhani, Tanrı’dan aldığı İlâhi bir güç ile şiir söyleme yeteneği kazanarak âşıklık geleneğine adım atmıştır.

4.2.4. Usta-Çırak

Âşıklık geleneğinin temel unsurlarından biri olan usta-çırak ilişkisi, hem geleneğin devamlılığını sağlar hem de âşıkların bilgi ve tecrübe kazanmasına yardımcı olur. Âşıklar tabi oldukları bu öğrenme sürecinde sazını sözünü daha güçlü hâle getirirken geleneğin kurallarını bire bir öğrenme fırsatı yakalarlar. “*Âşık edebiyatında çırak yetiştirme geleneği yüzyıllar boyu yaşatılan geleneklerden biridir. Usta âşık saza ve söze kabiliyeti olan bir genci çırak edinir, yanında gezdirir. Saz ve söz meclislerine sokar, günü gelince mahlasını verir. Yıllar boyu ustasına hizmet eden ve bu arada âşıklığın vecibelerini öğrenen çırak da zamanı gelince ustasının izniyle şiirlerini çalıp söylemeye başlar.*” (Kaya, 2000: 13-14).

Âşıklar, ustalarından aldıkları eğitim sayesinde hem olgunlaşır hem de sanatlarında yetkinleşirler. Usta-çırak ilişkisi sayesinde çırak, ustasından saz çalma, hikâye anlatma ve atışma yapma gibi geleneğin temel unsurlarını öğrenir ve bu bilgileri sanatına yansıtır. Ustalarından gördüklerini sanatların da uygulamaları esas alınır. Âşık Yaşar Reyhani, yaşadığı bölgedeki usta âşıklardan sanatını öğrenmiştir. Reyhani, gittiği kahvehanelerde usta âşıkları gözlemlemiştir. Reyhani, sanatını bu gözlemler doğrultusunda geliştirmiştir. Âşık Reyhani’nin hocaları arasında en önde gelen ona ileride mahlasını da verecek olan Âşık Hicrani’dir. “*Reyhani’nin ustaları Bayburtlu Âşık Hicrani ve Sarıkamışlı Dursun Cevlani’dir.*” (Özarslan, 2001: 121-122).

Âşık Reyhani, dönemin en önemli ustalarıyla tanışma ve geleneği öğrenme fırsatı bulmuştur. “*Nihani, Cemal Hoca, Huzuri, Dursun Cevlani ve Turan Şahbaz (Mihmani).*” (Düzgün, 1997: 13). Reyhani’nin etkilendiği diğer ustalarıdır. Reyhani, dönemin en usta âşıklarıyla sanatını geliştirirken, kendisi de birçok çırağa hocalık etmiştir. Âşık Reyhani’nin yetiştirdiği çıraklar arasında “*Kul Osman, Muhlis Denizer, Firgani, Merami.*” (Aşır, 2009: 31) gibi âşıklar bulunmaktadır.

Âşık Reyhani, ustalarından öğrendiği âşıklık geleneklerini çıraklarına aktararak onlara rehberlik etmiştir. Reyhani, usta çırak geleneğini yerine getirmiş çıraklarıyla birlikte çeşitli etkinliklere katılmış ve onlarla atışmalar yaparak yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur.

4.2.5. Âşık Karşılaşmaları

Atışma, âşıkların bir grup ya da topluluk önünde, saz eşliğinde gerçekleştirdikleri sözlü veya şiirsel karşılaşmalardır. Karşılaşma, âşıkların rakiplerine üstün gelmek için soru-cevap yöntemini tercih etmeleri ya da ‘dar ayak’ tekniğiyle onları zor durumda bırakmaya çalışmalarıdır (Yardımcı, 2002: 217).

Yardımcı atışmayı şu şekilde tasnif etmiştir:

- 1- Hoş geldiniz.
- 2- Canlandırma.
- 3- Atışma.
 - a) Ayak açma.
 - b) Taşlama-takılma
 - c) Soru cevap (Atışmalı çözümlü muamma)
 - d) Lebdeğmez (Dudakdeğmez).
 - e) Barışma-övme ve uğurlama (Yardımcı, 2002: 218).

Âşıkların karşılıklı deyişmelerini içeren atışma; “karşılaşma”, “deyişme”, “tekellüm” ve “müsaare” gibi isimlerle de bilinmektedir. Atışmaya başlamadan önce âşık ustasının adını anarak ustasına methiyelerde bulunur. Tamamen doğaçlama olarak gerçekleştirilen atışma, geleneğin en fazla ustalık gerektiren bölümlerindendir. Âşık Yaşar Reyhani’nin ustası Nihani ile yaptığı atışması şöyledir:

Nihani

Ben seni bilirdim has kumaş gibi,
Sen kendini belli ettin taş gibi,
Şevkin ziya verse Ay Güneş gibi,
Önen gelen bulutlara ne dersin?

Reyhani

Baba öyle yapma kuru davayı,
Koca kuşlar cansız yapar yuvayı,
Bulut gibi siper çekme semayı,
Dağıtacak rüzgârlara ne dersin?

Nihani

Bir gün dağ başını sis duman alır,
Umutlar gelecek bahara kalır,
Bir söz var ki yel kayadan ne alır,
Önünde ki şu dağlara ne dersin?

Reyhani

Anladım ki dağlar gibi ulun var,
Gelenin var, gidenin var, yolun var,
Çiçeğin var, çimenin var, gülün var,
Üstünü örtecek kara ne dersin?

Nihani

Esnaflı tanıklar has kumaşınan,
Yiğidi tanıklar ağır başınan,
Çok öğünme altı aylık kışınan,
Eridecek bir bahara ne dersin?

Reyhani

Çeliktir çekilmez feleğin yayı,
Sen ârifsın okumuşsun imlayı,
Sel olursun basmak için ovayı,
Esir eden derelere ne dersin?

Nihani

Hiç rast gelmedin mi Eroğlu ere,
Düşün sözlerimi, Fikret bir kere,
Bir denize ne yapacak bir dere,
Önen gelen deryalara ne dersin?

Reyhani

Mert elinden zehir içer giderim,
Namert altın olsa geçer giderim,
Lütfederse yelken açar giderim,
Üstünlere, kaptanlara ne dersin?

Nihani

Sözlerin çok güzel gel beni kına,
Faidesiz bir işin düşme ardına,
Pusulân kaybolur çıkar fırtına,
Gidemezsin bir kenara ne dersin?

Reyhani

Haberin yok mudur perverdigârdan,
Bütün âlemlere yâr olan yârdan,
Hazreti Yunus'u kurtardı dardan,
Sahip olan o Settara ne dersin?

Nihani

Oğlum sen pirlerin etmişsin talim,
Lakin benlik yapma, halim ol halim,
Hâsılı vesselam uzatmayalım,
Önen gelen bir mezara ne dersin?

Reyhani

Sen usta, ben çıkar, bakisi hava,
Öperim elini beklerim dua,
“Zayikatin küllü nefsin mevtiva”
Bozulmayan mukaddere ne dersin? (Yardımcı, 2006: 302-303).

Âşık Yaşar Reyhani’nin eşi Rabia Hanım’la karşılaşma örneği şu şekildedir:

Reyhani

Gel yanıma dinle beni
Etme gari etme gari
Birgün vereceksin canı
Çok yüksekte gitme gari.

Rabia

Ben sana köle değilim
Bana zulüm etme herif
Başına bela değilim
Yakamızdan tutma herif.

Reyhani

Aşk ile garip postayım
Zehir içmişim mesteyim
Üç günden beri hastayım
Evini terk etme gari.

Rabia

Böyle sitemli söz deme
Mızrağı vurma sineme
Hastaysan fazla yeme
Çeynemedi yutma herif.

Reyhani

Aldın beni sattın beni
Dağdan dağa attın beni
Uçuruma ittin beni
Daha fazla itme gari.

Rabia

Keder biter yaz tükenir
Zevk, sefa heves tükenir
Sen ölürsen ses tükenir
Aman aman bitme herif (Yardımcı, 2006: 156-157).

Âşık Yaşar Reyhani bu ustalık gerektiren geleneği layıkıyla yerine getirmiştir. Reyhani, birçok usta ve hocasıyla atışmalara katılmış, aynı zamanda kendi yetiştirdiği çıraklarıyla da bu geleneği sürdürmüştür.

4.2.6. Lebdeğmez (Dudakdeğmez)

Atışmaların en zoru olarak bilinen dudak-değmez, âşıkların, dudaklarını birbirine değdirmekten şiirlerini söyledikleri bazen de dudaklarını değdirmedeğini kanıtlamak için şiir söylerken dudakları arasına iğne koyarak ustalıklarını gösterme biçimidir. Âşıklar, genellikle meydan okuma ve ustalığını kanıtlamak için bu yola başvurur. “İçinde b, p, f, m, v gibi dudak ünsüzleri (hurûf-ı şefeviye) bulunmayan kelimelerden oluşturulan şiirlerdir.” (Albayrak, 2010: 153). Âşık Yaşar Reyhani ve Kul Nuri-Tanrıkulu’nun lebdeğmez atışması şöyledir:

Reyhani:

Aşktan ayrılanlar aşksız kalırlar
Ne esrara geçer ne sırra geçer
Seher selasına edince eda
Aradan kaç üstün esire geçer.

Tanrıkulu:

Dolanır dağlar dolanır düzü
Dikenler insanı ısıra geçer
Âşıklar sözünü söyledik durduk
Söylenen sözlerde nesire geçer

Kul Nuri:

İnsanların suçu arttığı anda
Yakalar yesirden yesire geçer
Köylüler çalışır kendi işinde
Tarlada dikenler nasıra geçer

Reyhani:

Sen neyi diyersin dağları yırtar
Senin derdin senin içinde artar
Adaletten gayrı yanlışça tartar
Ne terazi geçer ne dara geçer (Yardımcı, 2002: 227).

Reyhani'nin şiirleri arasında bu türün örnekleri yer almaktadır. Âşıklar tarafından zor bir şiir söyleme biçimi olan dudak-değmez, bir meydan okuma ve ustalık göstergesi arasında yer almıştır. Bu yolla âşıklar, hızlı düşünme ve kelimeleri seçerken ki yeteneklerini kanıtlamış olurlar.

4.2.7. Askı (Muamma)

İki âşğın karşılıklı birbirlerini bilgi, sanat, vb. gibi konularda sınıadıkları anlaşılması, çözülmesi zor olan ayaklara başvurarak oluşturdıkları şiirlerdir. Yardımcı Muamma için: “*Âşık edebiyatında muammanın özel bir önemi vardır. Âşıklarca muamma düzenlemek, ya da bir muammayı çözmek bilgi ve zekâ ister. Herkes bunu yapamaz. Pek çok âşık koşma, semâi vb. biçimlerde çok başarılı oldukları halde ne muamma tertip etmiş, nede çözümlemiştir. Özellikle bade içmiş ve irticalen şiir söyleyen, karşılaştığı âşıkla atışma yapmak gibi üstün bir kişiliğe sahip bir âşık için muamma asmak, muamma indirmek, sadece bir hüner değil ustalık belgesi gibidir. Sazı omuzunda şehir şehir dolaşan usta Âşıklar önceden hazırladıkları muammayı uğradıkları yerlerde kahvelerin uygun yerlerine asıp cevap isterler.*” (Yardımcı, 2002: 223) ifadelerini kullanmıştır.

Muamma çözmek, usta âşıkların yeteneklerini sergilemek için yaptıkları söz sanatlarından oluşan bir meydan okumadır. Çözülmesi zor olduğu için yarışma ve ödül gibi unsurlarla değerlendirilir. “*Reyhani'nin ustalaştığı alanlardan biri de muamma çözme ve askı indirme sanatıdır. Âşık tarzı şiir geleneğinde yer alan “askı” ve “muamma”, cevabı içinde saklı olan özel bilmece olarak bilinir. Âşıklar, mesleki birikimleri ve güçlü sezgileri sayesinde bu tür bilmeceyi çözme yeteneğine sahiptir. Reyhani de keskin muhakeme gücüyle muamma çözmede yetkinleşmiş önemli âşıklardan biridir.*” (Düzgün, 1997: 16). Muamma çözme yeteneğe bağlı bir sanattır. Reyhani, bu alanda en başarılı usta âşıklar arasında yerini almıştır. Âşık Yaşar Reyhani'nin Cemal Hoca ile arasında geçen muamma örneği şöyledir:

Cemal Hoca:

Bir muamma söyleyeyim ki mevlüd ü femandandır
Menzili maksuda yakın sahibü'l kervandadır
Sen de var bende de var bazıda var bazı yok
İsmi vardır cismi pünhan arzusu her candadır

Reyhani:

Söylediğin muamma şanlı bir sultandadır
Menzili maksuta ermek o fahri zamandadır
Ülfeti ailemde mevcut her olur olmazda var
İsmi mimden zuhur eder cismi de cihandadır (Sarıkaya Karaca, 2021: 588-589).

Muamma, âşğın hünerini ve yaratıcılığını sergilediği bir alandır. Cevabın şiirin içerisinde saklı olduğu muamma, hem hazırlaması hem de çözmesi zekâ ve ustalık gerektirir. Reyhani, bu alanda kendini kanıtlamış, usta âşıklar arasında ön sırada yerini almıştır.

4.2.8. Dedim-Dedi Tarzı Söyleyiş

Âşıklık geleneğinde önemli bir yeri olan dedim-dedi'li şiirler, âşğın kendi söyleyiş biçimini öne çıkararak, duygu dünyasını yansıtır. Karşılıklı konuşma izlenimi veren bu tarz şiirlerde âşık yani

icracı genellikle sevgiliye seslenir. Sevgili âşığın dedim ile başlayan sözlerine naz yaparak, küçümseyerek cevap verir. Bir nevi şiire hareketlilik katmak amacıyla söylenen şiirlerdir.

Dedim bülbül ne ötersin
Ötmek benim vadim dedi
Dedim çölde ne yatarsın
Eşim var aradım dedi.

Dedim sevda ile savaş
Dedi evme yavaş yavaş
Dedim gurbet elde dolaş
Gezdim adım adım dedi.

Dedim erken ne ötersin
Dedi ermekdir hevesim
Dedim Leyla sever misin
Mecnun benim adım dedi.

Dedim deryaya daldın mı
Dedi sen murat aldın mı
Dedim hiç ayrı kaldın mı
Ben o yardan yadım dedi.

Dedim gurbeti sezdin mi
Dedi bir şerbet ezdin mi
Dedim dünyayı gezdin mi
Ben benden çıkmadım dedi.

Dedim Reyhan düştü zare
Dedi ne bekler avere
Dedim gel gidelim yâre
Kırılmış kanadım dedi (Düzgün, 1997: 50).

Âşık Reyhani, dedim-dedi tarzı şiiriyle duygu ve düşüncelerini doğrudan anlatma yoluna gitmiştir. Şiirde içtenlik ve samimiyyetin yanı sıra ben dedim, yani gönlümden geçenleri söyledim vurgusu yapan âşık, sanatında ustalığını ortaya koymuştur.

4.2.9. Tarih Bildirme

Tarih bildirme şairler tarafından, farklı olaylar için kullanılmıştır. Bunlar arasında; toplumu ilgilendiren önemli bir olayın başlangıcı ya da sonucu için, bir kişinin doğumu, ölümü ya da şairin kendi doğum tarihi gibi birçok olayın tarihlerinin şiir içerisinde ifade edilmesine “tarih bildirme” denir. Sayılarla veya ebced hesabıyla yapılan bu bilgi amaçlı şiirler, yaşanan olayın hafızada kalmasını sağlayarak, tarihi belge özelliği taşır.

Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri arasında bu türün örneği şu şekildedir:

Bin dokuz yüz otuz iki senesi,
Anadan dünyaya bir hicret gördüm.
Bu hicretin boş değildi anası,
Parladı bir ışık işaret gördüm (Sarıkaya Karaca, 2021: 160).

Âşık Yaşar Reyhani, doğumundan başlayarak hayatının bazı aşamalarını anlattığı şiirinde, yaşadığı dönemi kayıt altına alarak hem gelecek kuşaklara kendini tanıtmış hem de kültürel bellekte kalıcılığı sağlamıştır. Âşık, doğum tarihinden yola çıkarak yetiştirme koşullarını ve yetiştiği ortamı yansıttığı şiiriyle hayatı ve kültürüyle kurduğu bağı dile getirmiştir.

4.2.10. Nazire Söyleme

Nazire söyleme geleneği, şiirimize divan edebiyatından girmiş, âşık şiirlerinde de sıklıkla kullanılmıştır. Bir âşığın, başka bir âşığın şiirine konu, görüş, ölçü, kafiye özellikleri bakımından aynı olan şiirlerle cevap vermesi ya da benzer şiirler yazmasına nazire söyleme denir. Âşık Yaşar Reyhani'nin, Âşık Gamgüder'in şiirine yazdığı nazire şöyledir:

Bir ucu yetmeye yar muradına
Bir ucu kefene bağlanan yollar
Bir ucu bülbülün ah u zarında
Bir ucu dikene bağlanan yollar.

Bir ucu sarrafın cevher lalinden
Bir ucu hakikat ilmihalinden
Bir ucu giyinmiş yeşil alından
Bir ucu üryana bağlanan yollar.

Bir ucu alemin iddiasıdır
Bir ucu bülbüle gülün sesidir
Bir ucu aşk ile can pahasıdır
Bir ucu canana bağlanan yollar.

Âşık Reyhani'ye bakar bir ucu
İnsanı aslına sokar bir ucu
Bitmeyen hayale çıkar bir ucu
Gidip kabristana bağlanan yollar (Düzgün, 1997: 212).

Âşık Reyhani, duygu, düşünce ve bakış açısını yansıttığı şiirinde, sanatsal bir söyleyiş ve etkileşim kurarak hayatın gerçeklerini anlatmıştır. Yol kavramını bir güzergâhtan ziyade, hayat ve ölüm arasındaki ilgisine dikkat çekerek, manevi yolculuğun yanı sıra kaçış, arayış, değişim ve dönüşüm süreçlerini dile getirmiştir. Reyhani, sanatsal bir etkileşim kurarak, Âşık Gamgüder'in, şiirine nazire yazarak hem ona olan saygısını ifade etmiş hem de geleneksel unsurların korunmasına katkıda bulunmuştur.

Âşık Yaşar Reyhani, âşıklık geleneğinin taşıyıcısı olan sanatçılarda aranan temel ölçütlerin tamamını barındıran önemli temsilcilerden biridir. Özellikle rüya sonrası âşıklık, bade içme gibi geleneksel unsurları yaşantısında da deneyimlemesi, onun geleneğe bağlılığını ortaya koyan önemli göstergelerdendir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmesi sanatsal gelişiminde geleneksel eğitim sürecinin önemini göstermektedir. Reyhani'nin saz çalması, irticalen şiir söylemesi, askı- muamma bildirmedeki başarısı, lebdeğmez, dedim dedi tarzı söyleyiş, tarih bildirme ve nazire söyleme ile geleneğin tüm ölçütlerinde başarılı ürünler ortaya koyması onu sanatının en üst noktasına taşımıştır.

5. SANATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Türk halk edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olan âşıklık geleneğinin 20. yüzyıldaki temsilcilerinden biri olan Âşık Yaşar Reyhani'nin sanat anlayışı ve edebî kişiliği bu başlık altında incelenecektir. Âşık, yaşadığı dönemin sosyal, kültürel ve siyasî olaylarına duyarlılığı, şiirlerinde ele aldığı temalar ve kullandığı üslubuyla öne çıkan halk şairleri arasında yer alır. Reyhani'nin eserleri, yalnızca birer sanat ürünü değil, aynı zamanda halkın yaşam biçimini ve duygu dünyasını yansıtan birer ayna niteliğindedir.

Âşık Reyhani'nin şiirleri arasında en fazla koşma nazım şeklini tercih ettiği görülmektedir. Nazım şekli olarak, koşma ve semai örneklerini şiirlerinde sıklıkla kullanmıştır. Nazım türü olarak, güzelleme, destan ve taşlama örnekleri Reyhani'nin şiirlerinde yer alır.

5.1. Şiirlerinde Nazım Şekilleri

Şiirin yapısal özelliklerini belirtmekte nazım şekilleri kullanılır. Genellikle hece ölçüsüyle yazılan bu şekiller dördlük esasına göre oluşturulur. “*Nazım şekli, manzum eserlerin dize, beyit, dördlük, bent, ölçü ve kafiye örgüsü gibi dışa ait kompozisyonları ihtiva eden özelliklerin toplu adı.*” (Kaya, 2010: 565). Bazı âşıklar beyit ve bentlerden oluşan nazım şekillerini şiirlerinde kullanmışlardır. Reyhani'nin şiirlerinde hece'li nazım şekilleri arasında, Koşma, destan ve sicilleme yer almaktadır. Aruz vezni kullanarak kaleme aldığı nazım şekilleri ise gazel, müstezat, divan, satrançtır.

5.2. Hece ile Oluşturulmuş Nazım Şekilleri

Halk şiirinde en yaygın biçimde kullanılan ölçü türü hece ölçüsüdür. Hece ölçüsü, dizelerdeki hece sayısının eşitliğine dayanır. Hece ölçüsünün düzenli yapısı, şiirlerin ezberlenmesini kolaylaştırmakta; ayrıca, akılda kalıcı özelliği sayesinde şiirlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

5.2.1. Koşma

Koşma âşık edebiyatında sıklıkla kullanılan nazım şekilleri arasında yer alır. Konuları arasında aşk, mertlik, cesaret, doğal güzellikler, ayrılık, gurbet gibi temalar yer alır. Dördlükler hâlinde, hece ölçüsüyle yazılır. “*Âşıkların ayak kullanmak suretiyle dördlüklerle vücuda getirdikleri, genellikle 11 hece ile ve hemen her konuda söyledikleri şiire verilen ad.*” (Kaya, 2010: 445). Koşma kafiye şeması (abab-cccb-çççb-dddb veya xaxa-bbba-ccca-ççça) şeklindedir.

Kurban olam otağına yapına
İnsan odur Mevla'sına tapına
Sürüne sürüne geldim kapına
Senden başka yoktur çarem ya Hüda

Beyt-i muharremi aşıkıyım ben
Ateşe yanmanın layıkıyım ben
Reyhani'yim aşka yanıkıyım ben
Ak olur mu baht-ı karam ya Hüda (Düzgün, 1997: 98).

Âşık Reyhani'nin şiirleri arasında en sık kullandığı nazım şekli koşmadır. Bu şiirler arasında aşk, ayrılık, özlem, kaderden şikâyet, dilek, nasihat, övgü ve Tanrı'ya yakarış gibi temalar âşığın, koşma nazım şeklindeki şiirlerinde sık kullandığı konular arasındadır.

5.2.2. Destan

Toplumu derinden etkileyen olaylar karşısında insanımızın acısını dile getiren destanlar en eski sözlü ürünler arasında yerini almıştır. Koşmanın kafiye düzeniyle aynı olan destan, koşmadan hacim olarak ayrılır. “*Destan koşma biçiminde, genel olarak 11’li hece ölçüsüyle yazılan halk şiiri.*” (Albayrak, 2010: 131). Destan (abab- cccb- çççb, dddb, veya xaxa- bbba- ccca, ççça) kafiye düzenine sahiptir.

Bir destanın ana konusu toplumu derinden etkileyen bir güçlkle karşı karşıya kalınması ve toplumun bu güçlük karşısında göstermiş olduğu acı ve sıkıntılarıdır. Bu sebeple destanlar, ait olduğu toplumun duygu, düşünce ve kültürünü yansıtır. Destanı olan milletlerin tarihi çok eskidir ve birçok zorluktan geçerek bir oluşum sağlamıştır.

Âşık Yaşar Reyhani, toplumda derin etkiler bırakan olaylar karşısında duygu ve düşüncelerini destan formunda ifade etmiştir. Reyhani'nin eserlerinde, yaşanan toplumsal acılar, doğal afetler ve savaş gibi olağanüstü durumlar karşısında halkın yaşadığı duygular sanatsal bir dille aktarılmıştır. Ağalar Var, Hayat Destanı, 12 Mart, Erzurum’un kurtuluşu dolayısıyla Erzurum Destanı, Van Depremi Destanı, Öldün Kurtuldun, Aldı Gittiler, Kore Destanı ve diğerleri, onun bu alandaki önemli örnekleridir. Âşık Reyhani'nin destan türündeki şiirlerinden bazı dörtlükler.

Bir fırtına koptu Hakkın emrinden,
Kapandı her yandan yolları Van’ın.
Gelen Mevla’dandır kime ne deyim,
Pek perişan oldu halleri Van’ın (Sarıkaya Karaca, 2021: 667).

Reyhani, halk şiirinin geleneksel işlevlerinden biri olan toplumsal olaylara tanıklık etme görevini büyük bir sorumlulukla dile getirmiştir. Özellikle Van depremi gibi büyük acıları kaleme aldığı destansı şiirlerinde, yalnızca yaşanan felaketin fiziki yıkımı değil, halkın içinde bulunduğu duygusal buhranı da yansıtmaktadır. Âşık, hem bir halk tarihçisi hem de toplumsal bir vicdan temsilcisi görevini üstlenmiştir.

Ey kara günlerin kanlı yaprağı
Gel 12 Mart’ım gel dertleşelim.
Ey şehidin rengi Türk’ün Bayrağı
Gel 12 Mart’ım gel dertleşelim (Sarıkaya Karaca, 2021: 664).

Âşık, 12 Mart'ı hem acının hem de direnişin sembolü olarak dile getirmiştir. Kanlı yaprak ve şehidin rengi, ifadeleri millî duyarlılığının önemli bir göstergesidir. Dertleşme çağrısı, halkla birlikte acıyı paylaşma arzusundan kaynaklanmaktadır.

Harbe hazır olun cümle kardeşler,
Kore'ye bekleyen aslan bizimdir.
Gitti gelmez demeyin din, vatandaşlar,
Onlarla beraber süphan bizimdir.

Ankara'dan bindirdiler trene,
Arslan yatağını koymaz virane,
Halimiz ayandır kayıp görene,
Kereminden lütf u ihsan bizimdir (Sarıkaya Karaca, 2021: 673).

Türkiye, Kore Savaşı'na asker göndermiş ve savaşta en fazla kayıp veren ülkelerden biri olmuştur. Reyhani, Türk askerinin cesaret ve kararlılıkla savaşa katılmalarını yüceltirken Sübhan bizimdir dizesiyle, uzak coğrafyalarda bile Türk milletinin varlığına ve gittiği yeri sahipsiz bırakmayacağına, onurla mücadele edeceğine vurgu yapmaktadır.

Âşık, toplumu derinden etkileyen olaylara kayıtsız kalmamış, tarihi olayları, doğal afetleri, halkın yaşadığı olumlu olumsuz tüm gelişmeleri destanlarında dile getirmiştir. Reyhani, halkın duygularına tercüman olurken kendisinin de tanık olduğu olaylar karşısında ele aldığı destanları vardır.

5.2.3. Sicilleme

Bu tür şiirler, âşığın ruhsal durumunu yansıttığı eserlerdir. İçeriğinde övgü, toplumsal eleştiri, nasihat, dinî ve ahlaki konular yer alır. “7-16 hece ile aynı kaftiyeli en az 10 dizeden oluşan bent yahut bentlerle söylenen; nasihat, millîlik, mistik ve belli bir inanç konularında söylenmesi gerekenlerin sayıp döküldüğü şiirler.” (Kaya, 2010: 660). Mısra sayısında belirli bir sınırlama olmamakla birlikte, genellikle uzun mısralar tercih edilmiştir.

Yaraya çare hani ya
Daha ne kadar kanıya
Gerçek için Reyhaniye
Çatana bak uyan uyan
Uyan Recep uyan uyan
Uyan Şaban uyan uyan
Uyan be Ramazan uyan (Sarıkaya Karaca, 2012: 642).

Reyhani'nin sicilleme türünde başka örnekler vermemesi, onun bu şiir türünü deneme amaçlı kaleme aldığı sonucunu ortaya koymaktadır. Âşık, bu şiirinde hem dinî hem de ahlaki uyarılar yaparak okuyucuda bir farkındalık yaratmayı amaçlamıştır.

5.3. Aruz Vezni ile Oluşturulmuş Nazım Şekilleri

Aruz vezni, hece uzunluklarına açık veya kapalı hece ölçülerine dayalı bir ölçü sistemidir. Arap, Fars edebiyatlarında yaygın olarak kullanılan bir nazım ölçüsüdür. Beyit ve bent nazım şekillerine göre oluşturulurken Osmanlı döneminde edebî çevrelerde oldukça rağbet görmüş ve yaygın olarak kullanılmıştır.

5.3.1. Gazel

Divan edebiyatına ait bir nazım biçimidir. Beyitlerden oluşur, genellikle aruz ölçüsü kullanılır fakat bazı âşıklar hece ölçüsüyle de başarılı gazeller oluşturmuşlardır. “*Gazel, ilk beytinin mısraları birbiriyle, diğer beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli (aa, xa, xa, xa...), aynı vezinle söylenmiş, genellikle 5-9 beyit arasında yazılan nazım biçimidir.*” (Pegem Akademi, 2025: 406). Âşık Yaşar Reyhani’nin gazel türündeki şiirlerinde insanlara uyarılarda bulunmuş, dünyanın geçiciliğinden, yaşanan zamanın ve insanların bozulmasından dert yanmıştır.

Söyleyin cahil olana fazla dil uzatmasın
Cehalete destek olup kemâleti atmasın

Birlik Mevla’nın sıfatı iki değildir haşa
Hiçbir kimse küfre erip nifaklar yaratmasın (Düzgün, 1997: 256).

Öğüt verici (didaktik) bir üslupla meydana getirdiği gazelinde Reyhani, bilgisiz kişilere fazla söz söylenmenin, onları gereksiz yere tartışmaya çekmenin boş bir çaba olduğunu ifade etmiştir. Cehaleti yücelten ya da ona göz yuman kişi, gelişemez ve hakikate ulaşamaz. Reyhani, hem bireysel hem de toplumsal gelişme için bilginin ve sağduyunun önemine vurgu yapmıştır.

Vatan için bir şereftir can feda etmek,
O şerbet-î şahadettir bak aslanım bak.

.....

Sen olmasan ben bu derde düşmezdim demek,
Şükürsüzlük şikâyetir bak aslanım bak (Sarıkaya Karaca, 2021: 645).

Reyhani, gazel türünde ki şiirlerini halkın anlayacağı sade ve yalın bir dille kaleme almıştır. Âşık, gazellerinde nasihat, sevgi, ayrılık ve dinî temaları ele almıştır. Öğüt verici bir üslupla Reyhani, hayata dair felsefî söylemleri gazel türü şiirlerinde dile getirmiştir.

5.3.2. Müstezat

Genellikle müstezat, gazelin bir türü olarak kabul edilmiştir. Uzun mısralara kısa ekler oluşturarak kendi içerisinde ahenkli ve uyumlu şiir örneğidir. “*Müstezat, mısraların arasına ölçülü, daha kısa mısraların ilave edilmesiyle oluşmuş şiirlerdir.*” (Albayrak, 2010: 424). Uzun mısralara ana dize kısa dizelere ise ziyade denilmektedir.

Âşık sevda pazarında imtihan olur
Gözü kan olur.
Reyhani aşka düşenler durmadan gezer,
İnceden sezer.
Âşık aşka can verirse bir cihan olur,
Dilde şan olur (Sarıkaya Karaca, 2021: 610).

Âşık Reyhani, alışılmış halk şiirinin kalıpları dışında olan müstezat şiir türünü, duygu yoğunluğunu anlatmak için kullanarak, şiir türlerine zenginlik katmıştır. Kısa dizeleri, uzun dizelerinin tamamlayıcısı ve duyguyu pekiştiricisi olarak oluşturmuştur. Reyhani'nin bu türde farklı örnekleri olmaması onun tüm şiir türlerini deneme gayreti içerisinde olduğu gösterir.

5.3.3. Divan

Divan, aruz vezniyle oluşturulmuş dörtlüklerle ya da ikişer mısralı beyitlerle meydana gelen nazım şeklidir. Divan, “*Âşıkların aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla gazel, murabba, muhammes, müseddes, musammat ve müstezat şekliyle ortaya koydukları şiir şekli.*” (Kaya, 2010: 245) olarak tanımlanmaktadır. Aşk, sevgi, dinî konuların yanı sıra kahramanlık ve toplumsal eleştiriler işlenir. Âşık Yaşar Reyhani'nin divan türü şiiri şöyledir:

İlahi niyazım sana düşürme garip beni
Âlemin şahı Rabbena kılma muzdarip beni
Derdi senden alır isem dermanı kim eylesin
Sen bana benim demezen saramaz tabip beni (Düzgün, 2015: 28).

Âşık, divan türü şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeler kullanmıştır. Yukarıdaki şiirde görüldüğü gibi halkın aşına olduğu bu kelimeler, anlam kapalılığına yol açmamış şiiri anlaşılır kılmıştır.

5.3.4. Satranç

Satranç, aruz vezniyle oluşturulur. Sevgilinin özellikleri ve güzelliklerinin yanı sıra dostluk, dinî ve tasavvufi konular ele alınır. Kaya, satrançı şöyle tanımlar: “*Aruz ve hece ile yazılabilen, taktileri yahut durakları satranç tahtası düzeninde olan şiirlere verilen ad.*” (Kaya, 2010: 636). Satranç, soldan sağa, yukarıdan aşağıya okunduğunda aynı anlamı veren şiirlere denir.

Olmak ister/ bu dünyada /deli gönlüm / yâre dost.
Bu dünyada / deli gönlüm / olmuyor / ağyare dost.
Deli gönlüm / olmuyor / ağyare dost / hünkâre dost.
Yâre dost / ağyare dost / hünkâre dost / hem yâre dost (Sarıkaya Karaca, 2012: 615).

Bir mekân var yolu çok dar öldürür bu yol beni
Yolu çok dar öldürür bu yol beni bul beni
Öldürür bu yol beni bu yol beni hem ol beni
Bu yol beni bul beni hem ol beni gel bul beni (Sarıkaya Karaca, 2021: 616).

Âşık Reyhani'nin satranç türünde oluşturduğu şiirleri felsefî ve didaktik anlamlar içermektedir. Bu türde fazla çalışması olmayan Reyhani'nin, satranç nazım türünü deneme amaçlı ele aldığı sonucunu doğurmaktadır.

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerinde bireyi ve toplumu ilgilendiren konuları ele alırken çeşitli anlatım biçimlerinden faydalanmıştır. Genellikle hece ölçüsü ve dörtlüklerden oluşturduğu şiirlerinin yanı sıra divan edebiyatına ait ölçü ve kalıpları da şiirlerinde uygulamıştır. Reyhani halkın anlaya bileceği sade bir üslupla şiirlerinde, nazım şekillerini ve türlerini başarılı bir şekilde eserlerine kullanmıştır.

5.4. Şiirlerinde Nazım Türleri

Âşık şiirlerinde kullanılan nazım türleri, şiirin konusuna ve amacına göre değişkenlik gösterir. Kullanılan bu türler, duygu ve düşünceleri en etkili biçimde aktarmak görevi üstlenir. Nazım türü, “*Manzum eserlerin konu ve muhtevasına göre aldığı isim.*” (Kaya, 2010: 565) olarak açıklanmaktadır. Âşık Reyhani'nin şiirlerinde kullandığı nazım türleri arasında: Ağıt, güzelleme, koçaklama, dertlenme, öğütme, türkü, semaî, taşlama, alkışlama, elifname yer alır.

5.4.1. Ağıt

İlk sözlü ürünlerimizden den olan ağıt, çaresizlik, sıkıntılı durumlar, dert, hastalık, ölüm, kayıp ve ayrılıklar üzerine insanımız tarafından çaresizlik bildiren ifadeleri anlatan ezgili türlerdir. “*Başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ızdırap sebebiyle ortaya konulan lirik ürünlerdir.*” (Kaya, 1999: 244). Ağıtlar, insanımızın acısını dile getiren, sanat kaygısından çok duygusal ifadeye dayanan şiirlerdir. Bu gelenek, yüzyıllardır devam etmektedir. Âşık Yaşar Reyhani de içinde duyduğu derin üzüntüleri için ağıt yakmıştır. Genç yaşında kaybettiği oğlu Yüksel ve kısa bir süre sonra da damadını kaybetmesi âşığı duygusal bağlamda derinden etkilemiştir. Ayrıca Âşık Yaşar Reyhani'nin Harun Hoca'nın vefatı ve Ali İzzet Baha'nın ölümünün ardından yazmış olduğu ağıt bu türün örnekleri arasında yerini almıştır.

Ey insanoğullarının tercümanları!
Esefle duyduunuz Harun Hoca'yı.
Ey matem şehrinin gam yolcuları,
Siz niçin sordunuz Harun Hoca'yı?

Hey gidi be koca dünya, hey gidi,
Sen tuşa getirdin nice yiğidi,
Teneşirden akan gözyaşı idi,
Kederle uyduunuz Harun Hoca'yı.

Kimlere hatıra sayısız hitap,
Bir kelime neşe bini ızdırap,
Başlığında rahmet yazılı kitap,
En son okudunuz Harun Hoca'yı (Sarıkaya Karaca, 2021: 500).

Reyhani, acılarını, kayıplarını duygu yüklü ağıtlarıyla dile getirmiştir. Harun Hoca'nın ve Ali İzzet Baba'nın ölümünden duyduğu üzüntüyü yaktığı ağıtlarıyla dile getirmiştir. Kısaca Âşık, yaşadığı acıyı sözlü bir hafızaya teslim etmiştir. Bu yönüyle sadece bir üzüntünün değil, aynı zamanda kültürün ve tarihsel belleğin ifadesidir.

Başımız sağ olsun halk ozanları,
Kaybeyledik Ali İzzet Baba'yı.
Bol rahmet eylesin Hazreti Barı,
Kaybeyledik Ali İzzet Baba'yı.
Dost yolunda yapmış idi çabayı.

Çizgi çizgi manâ dolu yüzleri,
Gönlümüzde baki kaldı izleri,
Hatıra bıraktı mühür gözleri,
Kaybettik Ali İzzet Baha'yı.
Bulut gölgesinde sakladı ayı (Sarıkaya Karaca, 2021: 634).

Sözlü bir anlatım türü olan ağıt söyleme geleneği kişinin yas süreci boyunca iç döküşlerini ve derin üzüntülerini ifade etmek için başvurduğu manzum ürünlerdir. Reyhani Harun Hoca'nın ve Ali İzzet Baha'nın ölümünün ardından yaşadığı üzüntüyü yukarıdaki dizelerde dile getirmiştir.

5.4.2. Güzelleme

Şiirlerde insanı ve insanı ilgilendiren pek çok hususun beğenilerek, övülerek, güzelleme yapılarak ifade edildiği türe güzelleme adı verilmektedir. Âşıkların en fazla bu türde şiirlerini yazdığı; sevgiliyi, tabiatı, hayvanları, bitkileri vb.'lerini güzellemeler yaparak ifade ettiği görülmektedir.

“Âşık edebiyatında, övgü maksadıyla yazılan şiirler. Güzellemeler genellikle sevgilinin güzelliğinden söz etmekle beraber başka insanların, hayvanların, tabiatın, sanat ve kültür eserlerinin, cami, saray, çeşme gibi yapıların güzelliklerini dile getiren güzellemeler de vardır. Güzellemeler daha çok koşma ve semaî nazım biçimiyle yazılır.” (Albayrak, 2010: 231).

Âşık Reyhani'nin güzelleme türü şiir örnekleri şu şekildedir:

Kusuruma bakma dilber
Seni hülyaya benzettim,
Ben oldum Mecnun'dan beter
Hüsün Leyla'ya benzettim.

Gül yüzün gül gibi gerçek
El görmesin yaşmağın çek
Ak göğsünde iki çiçek
Bizim yaylaya benzettim (Düzgün, 1997: 69).

Âşık, bireysel duygularının ve hayranlıklarının dışavurumuyla oluşturduğu güzellemeleri, lirik anlatımın en belirgin örnekleri arasındadır. Ayrıntılı tasvir ve övgüyle oluşturduğu güzellemelerinde duygu yoğunluğu ağır basar.

Aşkın bendine bendeyim
Zannetme beni bendeyim
Sen bendesin ben sendeyim
Sevdanı çeker beklerim (Düzgün, 1997: 68).

Âşık Reyhani'nin sevgilinin güzelliklerini konu aldığı iki farklı güzelleme örneğinde, âşık, sevgilinin güzelliğini mübalağa ederek Tanrı'nın vermiş olduğu bu nimetler karşısında sevgilinin de gerektiği gibi şükretmesi vurgusunu yapmıştır. Reyhani tabiat güzelliklerini ve Türkiye'nin birçok ilinin güzelliklerini konu aldığı güzelleme türüne ait şiirleri mevcuttur.

5.4.3. Koçaklama

Şiirlerde kahramanlık, yiğitlik, yurt sevgisi vb. konuların işlendiği türe koçaklama denir. Aynı zamanda kahramanca bir havayla okunan şiirlerdir. Ezgileri coşkun ve vurguludur. Bu şiirler bir kahraman için oluşturula bildiği gibi vatan sevgisi de sık işlenen konular arasındadır. “*Yiğitlik edası taşıyan sözleri ihtiva eden koşmaya verilen ad. Koçaklama, kahramanlığı, yurt sevgisini, yiğitliği ve coşkuyu ihtiva eder.*” (Kaya, 2010: 441).

Âşık Yaşar Reyhani'nin koçaklama türüne örnek şiirleri şöyledir:

Biz hak için hodri meydan eyledik
Azrail'e minnetimiz yok bizim.
Rezzak-ı âlemdir Hazret-i Hûda
Mikail'e minnetimiz yok bizim.

.....

Âşık Reyhani'yim zevk bize keder
Biz doğmadan gelmiş gitmiş peygamber
Kitap tamamlanmış son bulmuş haber
Cebrail'e minnetimiz yok bizim (Sarıkaya Karaca, 2021: 118).

Coşkulu bir söyleyişe sahip epik şiir türü olan koçaklama, halk arasında yiğitlik, erkeklik ideali ve kahramanlık kültürü etrafında şekillenmiştir. Reyhani'nin, koçaklama türü şiirlerinde doğrudan bir hitap ve yiğitçe bir duruş hâkimdir.

Reyhani'yim yavaş yavaş,
Gözlerimden döküldü yaş,
Yiğit ol, yiğitçe savaş,
Gidilmez korkak üstüne (Sarıkaya Karaca, 2021: 236).

Âşık, yiğitçe ve coşkulu bir üslupla dile getirdiği koçaklamalarını âdeta savaş meydanında düşmana karşı bir cesaret ve kahramanlık biçiminde ele almıştır. Aynı zamanda Reyhani, isyan ve özgürlük duygularını koçaklama türü şiirlerine yansıtmıştır.

5.4.4. Dertlenme

Dertlenme, âşıkların hem toplumun dert ve sıkıntılarını hem de kendi üzüntü ve iç dünyalarını yansıttıkları, içinde bulundukları psikolojik durumu dile getirdikleri şiir türüdür. “*Dert, keder, üzüntü, kaygı, tasa, çile, gam. Edebî metinlerde âşığın muradı vuslattır. Bu bakımdan âşık, hep dertlidir, gamlıdır, çilekeştir.*” (Kaya, 2010: 217). Toplumda sıkça karşılaşılan sorunlar, âşıklar tarafından dertlenme türündeki şiirlerle ifade edilir.

Garip kaldım sevdiceğim,
Aklım noksana döndü gel.
İnan yârim çok bunaldım,
Günüm zindana döndü gel.

.....

Selâm verdiğim yan geçer
Eşim dostum benden kaçar,
Kapımızı rüzgâr açar,
Dostum düşmana döndü gel (Düzgün, 2015: 30).

Reyhani, dertlenme türündeki şiirleri, içsel sıkıntıları, sevgiliden ayrılıkları, toplumsal haksızlıkları dile getirmiştir. Yoksulluğu, adaletsizliği, halkın yaşadığı sıkıntıları hem bireysel hem de toplumsal mânâda ele almıştır.

Belli değil ayak baş
Ayıran yok kuru yaş
Geri durma arkadaş
Sen vur devrindeyiz biz (Sarıkaya Karaca, 2021: 324-325).

Reyhani, hem bireysel acılarını hem de toplumsal adaletsizlikleri dile getirmiştir. Dertlenme türü şiirlerinde âşık, yaşadığı sıkıntı ve sorunları bir iç döküş şeklinde ele almıştır. Bu şekilde Reyhani, hem halkın hem de kendi duygularına ayna tutmuştur.

5.4.5. Öğütleme

Âşık şiirlerinde öğütleme, dinleyenlere ya da bu şiirleri okuyanlara öğüt verme, yol gösterme maksadıyla oluşturulan şiirlerdir. Doğru ve erdemli bir yaşam sürdürülmesine dair öğütlerde bulunan âşıklar, bu türü sıklıkla kullanırlar. “*İki Âşığın dinleyenlere öğütler vermesi. Âşıklar hayat tecrübelerinden söz eder.*” (Kaya, 2010: 92). Toplumun sözcüsü âşıklar, hayat tecrübelerinden yararlanarak dinî, ahlaki, sosyal konularda halkı uyarıp, yumuşak bir üslupla vermek istedikleri mesajı öğüt-nasihat temalı şiirleriyle insanına vermeye çalışır. Âşık Yaşar Reyhani’nin de bu türe verdiği örneğe bakacak olursak:

Ümitsizlik bir çamurdur,
Bile bile düşme oğul
Her gördüğün bir emirdir,
Hisse al da şaşama oğul (Sarıkaya Karaca, 2010: 265).

Reyhani'nin, öğütlemelerinde dinî, ahlaki ve toplumsal değerler ön plana çıkar. Didaktik bir üslupla vermek istediği mesajı halkın anlayacağı sade bir dille anlatır. Âşık sıklıkla hayatın geçiciliğine ve dünyanın bir imtihan yeri olduğuna vurgu yapar.

5.4.6. Türkü

Türkü halkın günlük yaşantısından acılarını, sevinçlerini, özlem ve geçmiş birikimlerini sözlü ifadelerle anlatmalarındır. Birçok türkü anonim olsa da Âşıklar tarafından duygu dünyalarını harekete geçirerek oluşturulmuş türkülere Âşık anlatı çeşitleri içerisinde sıklıkla karşılaşırız.

“Halkın ruh halini derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle bir ya da dört mısralı bentlerle çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.” (Kaya, 1999: 132). Âşık Yaşar Reyhani'nin türkü anlayışı, yaşadığı olaylar neticesinde şekillenmiştir.

Âşık, yaşadığı çevreyi ve duygularını türkü formunda ifade ederek hem kendi kültürel kimliğini korumuş hem de bu kimliği topluma aktarmıştır. Âşık Reyhani, 'Gidirem' adlı şiirinde, memleketi Erzurum'dan ayrılmanın hüznünü yoğun bir şekilde dile getirerek bireysel acısını toplumsal bir olguya dönüştürmüştür. Reyhani'nin birçok şiiri, halkın yaşadığı sosyal ve duygusal kırılmaları türkü formunda yansıttığı için anonim halk edebiyatı geleneğine yakınlık gösterir.

Erzurumlu gelin türküsünde olduğu gibi Reyhani'nin şiirlerinde de gurbet, ayrılık, çaresizlik ve özlem gibi temalar ön plana çıkar. Gurbete çalışmaya gönderdiği kocasından haber alamayan, çocuklarıyla tek başına hayat mücadelesi veren bir kadının yaşadığı dramı konu alan Erzurumlu gelin türküsü ve Bahar gelsin şu dağlara gidelim, Yazı var bende, Şu kahpe zamanın yersiz akışı vb. gibi birçok şiirde insanın kalbinden geçenleri âşık, türküleriyle dillendirmiştir. Âşık Reyhani'nin oluşturmuş olduğu şiirlerinin türkü formları şu şekildedir:

Öz canımdan çok sevdiğim Erzurum
Çaresiz dişimi sıktım gidirem
Gafillerden darbe yedim gururum
Kaderime boyun büküm gidirem

.....

Reyhani'yim derdim gamım bitmedi
İftira darbesi cana sinmedi
Zeynel Horasan'a gitti dönmedi
Bu da benim kara bahtım gidirem (Düzgün, 2015: 35-36).

Âşık edebiyatı ile türkü kültürü iç içedir. Âşıklar, duygularını yaşadıkları olayları türküyle dile getirirler. Bu sebeple türkü, hem duygunun kendisi hem de onun ifade ediliş biçimidir. Reyhani'nin, Erzurum'dan ayrılışını konu aldığı “Gidirem” şiiri türkü formuna dönüşerek ruhunun sesini ezgiyle dışa vurmuştur.

Bahar gelsin şu dağlara gidelim
Belki derdimize çare bir çiçek
Toplanıp devşirip te derman edelim
Açılan yarayı saran bir çiçek (Sarıkaya Karaca, 2021: 77).

Reyhani, bazen coşkun bazen de hüzünlü bir ruh haliyle şiirlerini dile getirmiştir. Âşık, baharın gelişini beklerken duyduğu sevinci dile getirirken, aynı zamanda geleceğe dair olumlu beklentilerini ve umudunu da ifade etmektedir.

Reyhani farkı ne, az ile çoğun,
İkisi bir olur, var ile yoğun,
Mezar bir tarladır, insanlar tohum,
Her gün dane dane sürmüş kara yer (Sarıkaya Karaca, 2021: 103).

Âşık Reyhani, şiirleri aracılığıyla hem bireysel hem de tüm toplumun duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Reyhani, âşıklık geleneği ürünlerinde olduğu gibi müzikal anlamda da başarılı mahsuller ortaya koymuştur. Reyhani'nin şiirleri, uzun havadan tutunda birçok makamda eserlerle usta malı ezgileriyle kendini kanıtlamıştır.

5.4.7. Semai

Semai, aşk, doğa, ayrılık, kahramanlık gibi konuların ele alındığı şiir türüdür. Semaide bazen aşk ve doğa unsurları iç içe geçmiş bir şekilde işlenmiştir. Saz eşliğinde özel bir ezgiyle ve 8'li hece ölçüsüyle oluşturulan semailer, duygusal bir şekilde dile getirilir. *“Âşıkların 8'li hece ile söyledikleri konusu aşk, güzellik ve sevgi olan şiirlere verilen ad. Kendisine has ezgileri vardır. Başta beşeri aşk olmak üzere sevilen her nesne için Semaî söylenmiştir.”* (Kaya, 2010: 652). Semaî hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur. Kafiye şeması koşmaya benzeyen semaî 4+4 duraklarla oluşturulur. Dörtlük sayısı 3 ile 5 arasında değişiklik gösterebilir.

Gül yüzün gül gibi gerçek
El görmesin yaşmağın çek
Ak göğsünde iki çiçek
Bizim yaylaya benzettim (Sarıkaya Karaca, 2021: 49).

Reyhani, lirik ve içten bir söyleyişle kaleme aldığı semai türü şiirlerinde, aşk temasını yaygın olarak kullanmıştır. Sevgiliyi idealize ederek çeşitli imgelerle betimlemiştir.

Ararım dostu ararım,
Kimseye olmaz zararım,
Reyhani'yem son kararım,
Ne sağ, ne sol, sen seni bul (Sarıkaya Karaca, 2021: 632).

Âşık, iç dünyasını ve kederini sade ama etkili bir dille ifade etmiştir. Tasavvufi izler de görülen şiirlerinde Reyhani bilgelik, kültürel zenginlik ve estetik öğelerle semai tarzı şiirlerini oluşturmuştur.

İstemiyor başın eğe,
Zaman vermez söylemeye,
Koşuyor öne geçmeye,
Sıra bilmiyor gönlümüz (Sarıkaya Karaca, 2021: 50).

Âşık Reyhani, semai türü şiirlerinde didaktik ve lirik söyleyişlerle duygularını içten bir şekilde dile getirmiştir. Âşık, semai türünde ki şiirlerinde hem eleştirel hem de öğretici bir üslupla şiirlerini oluşturmıştır.

5.4.8. Taşlama

Âşıkların toplumun aksayan yönlerinden bozuk düzene kadar her hangi bir konu, kurum, kuruluşu eleştirmek için oluşturdukları şiir dilidir. Âşıklar bireysel olarak taşlama örnekleri verdikleri gibi başka bir Âşıkla karşılaşma türü içerisinde taşlama örneğine rastlayabiliriz. “*Kişilerin kusurlarını yahut gülünç taraflarını alaylı bir dille ele alan ya da toplumla ilgili olayları şiire verilen ad.*” (Kaya, 2010: 696). Günay: “*Taşlama veya takılma denilen bu bölümde âşıklar bir topluluğun, bir yerin veya birbirlerinin kusurlarını, ayıplarını, kötü ve çirkin taraflarını kendilerine garip gelen olayları dile getirirler. Taşlamalar müstakil şiirler olabildiği gibi koşma dörtlüklerinin paylaşılması esasına dayalı karşılıklı deyişler şeklinde de söylenebilir.*” tanımlamıştır. (Günay, 1992: 57). Halkın sesi olan âşıklar, cesur ve eleştirel bir şekilde toplumun bozuk ve aksak yönlerini ele alırlar. Yöneticilerden, din adamlarına, rüşvet ve adaletsizliğe, insanların cahilliği, taşlamanın konusunu oluşturur. Âşık Yaşar Reyhani’nin taşlama türüne örnek şiiri şu şekildedir.

Birbirine rakip beyin ile ser
Mantığın rüzgârı tersine eser
Bin ülkeden getirdiğin mücevher
Satılmayan bazar oldu işe bak.

Reyhani’yem çatıldılar diyarım
Güç yetmez olursa kader sayarım
Avradımdan sakladığım sırlarım
Düşmanıma sızar oldu işe bak (Sarıkaya Karaca, 2021: 243).

Reyhani, toplumsal olayları mizahi ve ironik bir şekilde taşlama türü şiirleriyle dile getirmiştir. Âşık, yöneticilerin adaletsizliği, haksızlığı, dinî kötüye kullanan din adamlarını, rüşveti ve adam kayırmayı, halkın içindeki bozuklukları, cahilliği taşlamaları aracılığıyla ele almıştır.

5.4.9. Alkışlama

Alkışlama, bir kişiye, kahramana, lidere, din büyüklerine, akraba ve sevdiklerine yönelik övgü, dua, başarı temennilerine denir. Alkışlama, dinî, ahlaki kalıplaşmış sözlerden oluşabildiği gibi iyi dileklerde alkışlamalarda yer alır. “*Anonim halk edebiyatında insanların kendileri, yakınları veya sevdikleri için söyledikleri iyilik, mutluluk ve sağlık dileyen kalıplaşmış sözler ve dualar birer alkıştır. Allaha ve Peygambere söylenen alkışlarda dilek de vardır.*” (Albayrak, 2010: 17). Alkış örneği Âşık Reyhani’nin Öğretmenim şiirinde şu şekildedir.

Okul ile başlar ünüm,
Diploma şeref düğünüm,
Her saatim, ayım, günüm,
Yılım sensin öğretmenim.

Reyhani dünyayı gezdim,
Okudum, anladım, sezdım,
Sen olmazsan yazamazdım,
Elim sensin öğretmenim (Sarıkaya Karaca, 2021: 131).

Âşık, alkışlama türü şiirlerinde işini dürüstlikle yapan meslek gruplarını iyi dileklerle anmış; dua ve alkışlarla onları yüceltmıştır. Reyhani, bu dizelerde eğitim ve öğretimin kişinin hayatındaki rolüne vurgu yapmıştır. Öğretmeni yaşamın rehberi olarak gören Âşık, öğretmene duyulan derin saygı ve minnettarlığı didaktik bir nitelikte aktarmıştır. Reyhani, genel olarak şiirlerinde eleştirel bir üslup kullanmasına rağmen, doğruları, haklı olanı ve güzeli överek iyi temennilerde bulunmayı da ihmal etmemiştir.

5.4.10. Elifname

Harf sırasına göre düzenlenmiş şiirlerde, genellikle Arap alfabesindeki her harf için o harfle başlayan bir kelime kullanılır. “*Arap alfabesindeki harf sırasına uygun düşecek tarzda genellikle dize başlarına ilgili harfleri ve bu harflerle başlayan kelimeleri getirmek suretiyle değişik biçimlerde oluşturulan şiirlere verilen ad.*” (Kaya, 2010: 300). Reyhani’nin şiirlerinde Elifname örneği şu şekildedir:

Elifin “e” sinde ba noktasında,
Ta’nın tanesinde bulsam ben beni,
Cim’in cemalinde ha hanesinde,
Ha’nın hülyasında bulsam ben beni (Sarıkaya Karaca, 2012: 624).

Âşık Reyhani’nin, elifname türündeki şiiri, tasavvufi, öğretici, manevi mesajlar içermektedir. Âşık, elifname türü şiirinde, Arap alfabesinin ilk harfi olan “Elif” harfiyle başlamıştır. Elif harfi, genellikle birlik (Allah’ın birliği) ve doğruluk olarak yorumlanır. Reyhani “bulsam ben beni” diyerek kendi hakikatini, özünü ve varoluşunun anlamını aramaktadır.

5.5. Şiirlerinde İşlediği Konular

Âşık Yaşar Reyhani, âşıklık geleneğinin tüm alanlarında başarılı ürünler ortaya koyarak yirminci yüzyılın usta âşıkları arasında yerini almıştır. Reyhani, saz çalması, irticalen şiirler söyleyip, atışma ve hikâyeler anlatması, türkölü hikâyeleri ve muamma söylemede ki ustalığının yanı sıra divan şiiri tarzında da başarılı ürünler meydana getirmiştir. Âşık Yaşar Reyhani şiirlerinde ele aldığı konular şu şekildedir:

5.5.1. Eleştiri ve Şikâyet Konulu Şiirler

Siyasetin ülkedeki yanlış işleyişi, devlet başkanlarının ülkenin sorunlarını çözmedeki başarısız tutumlarının eleştirilmesi, kamu kurum ve kuruluşlarında yaşanan olumsuzluklar, meslek dallarına dair eleştiriler. Ayrıca, gericiliğe, makam ve mevki peşinde koşanlara, toplumsal adaletsizliğe, köy hayatının zorluğuna dair eleştiriler Reyhani’nin şiirlerine konu olmuştur. Yaşamın her alanındaki adaletsizlikten yakındığı şikâyet konulu şiirleri ise kaderden şikâyet, hayatın zorluğundan, eşinden, evladından, dostundan, insanların vefasızlığından, insanlar arasında bozgunculuk çıkaranlardan,

yaşlılıktan, dünyadaki çabanın boşluğundan, kendi nefsi arzularından, doğal afetlerden şikâyet Reyhani'nin şiirlerinde şikâyet ettiği konulardır.

Reyhani'nin ülkedeki siyasi durumu eleştirdiği şiiri şöyledir:

Ölenler sahipsiz kalanlar yetim
Vergide kayıtlı kazançta tekim
Millet öldü kimi bekler yönetim
Kurtaracak canda yok be bilader (Sarıkaya Karaca, 2021: 374).

Reyhani, halkın çaresizliğini ve yönetime olan güvensizliğini anlattığı şiirinde, toplumun içinde bulunduğu kötü durum karşısında yöneticilerin ilgisizliğinden şikâyet etmektedir.

Âşık Reyhani'nin meslek dallarına eleştirileri arasında yer alan “Öğretmenler” şiiri şu şekildedir:

Gücüm kesip kuvvetimi kırdınız
Bol bol talebeden para sordunuz
Üç oğlumu haylaz ediverdiniz
Öğretmenler kimi yetiştirdiniz? (Sarıkaya Karaca, 2021: 460).

Âşık, eğitim sistemine yönelik yaptığı eleştirisini dile getirmektedir. Çocuklarının yanlış yönlendirilmelerinden, öğretmenlerin ve eğitimcilerin gençleri doğru şekilde eğitemediğini ifade etmektedir.

Köy yaşamının eksiklerini Reyhani şu dizelerinde dile getirmiştir.
Ayrılık var dosttan dostta,
Telefon yok gelmez posta,
Vasıta bulamaz hasta,
İşte ora bizim köyler (Sarıkaya Karaca, 2021: 394).

Reyhani, köy hayatının zorluklarını dile getirdiği şiiriyle, ulaşım, iletişim, insanların çaresizliğini, köylerin geri kalmışlığına dair eleştirilerini dile getirmektedir.

Reyhani'nin “Oğul” redifli şikâyet temalı şiiri de oğluna olan sitemini dile getirmiştir.

Baba şerefiyle oynadın niçin
Ben etsem de Allah affetmez suçun
Öyle bir acıya düşsün ki için
Başını saçını yolasın oğul (Sarıkaya Karaca, 2021: 105).

Bu dörtlükte Reyhani, hayal kırıklığını ifade ederken oğlunun, adını kirletmesinden dert yanmaktadır. Halk edebiyatında beddua, kişinin yaşadığı büyük hayal kırıklığını, ihaneti veya acıyı dışa vurmak için kullanılır. Âşık, oğlunun ihanetini affetme yetkisini kendinde görmeyerek onu ilahi adalete havale etmiştir. Şeref, kavramı Türk kültüründe son derece kutsaldır, buna zarar vermek

büyük bir utanç olarak kabul edilir. Şerefle oynamak, aile değerlerini, onuru ve geleneği hiçe saymanın göstergesidir. Bu sebeple âşık, oğlunu hem fiziksel hem de ruhsal bir yıkım dileğiyle kınamıştır.

Reyhani'nin “Deprem” redifli şiiri doğal afetlerden ve insanların bu afetler karşısındaki savunmasızlığını bu dizelerle dile getirmiştir:

Reyhani düşme figana
Salma kendini isyana,
Arzuhalim yaradana,
Salasın bir daha deprem (Sarıkaya Karaca, 2021: 108).

Reyhani, acı karşısında isyan etmek yerine sabırlı olunması gerektiğini, feryat etmenin çözüm getirmediğini vurguluyor. Toplumsal bir yaraya temas eden âşık, deprem sonrası yaşadığı duygusal çöküşü dile getirmiştir.

5.5.2. Aşk, Sevgi ve Dostluk Konulu Şiirler

Âşığın sevdiği insana duyduğu yoğun sevgi, sevgiliye ulaşamama, sevgilinin vefasızlığı, sevdiğinden ayrılma korkusu ile oluşturduğu şiirleri bu başlık altında ele alınmıştır. Reyhani'nin, aşk ve sevgi temalı şiirine örnek verilecek olursa:

Ben de Reyhani'yim yar aklım aldı,
Gönlümü bir çıkmaz sevdaya saldı,
Bir zamanlar genç idim yüzüme güldü,
Şimdi ise üstüme gülen Leyla'dır (Sarıkaya Karaca, 2021: 47).

Reyhani, karşılıksız aşk, aşkın acı veren hali ve zamanla değişen duygularını kaleme almıştır. Âşık, sevginin insana hem neşe hem de acı veren yönlerini anlattığı şiirinde, hayal kırıklıklarına vurgu yapmıştır.

Âşık Yaşar Reyhani'nin dostluk temalı şiiri ise şöyledir:

Reyhani ermeden ölsem gam olur
Umarım son günde dostlar cem olur
Benim için o gün bir bayram olur
Barıştırsam küstürdüğüm erleri (Sarıkaya Karaca, 2021: 95).

Âşık, bu şiiriyle dostluk, barış, helalleşme ve ölmeden önce vicdani zuhura kavuşma arzusunu dile getirmiştir.

5.5.3. Allah, Peygamber, Din Büyüklerini Konu Alan Şiirler

Allah ve Peygamber sevgisinin yanı sıra Hz. Ali, Ehl-i Beyt'e duyduğu derin bağlılık ayrıca Kur'an-ı Kerim'e, İslam dininin temel esaslarına ve dinî kurallara karşı duyduğu sevgi Reyhani'nin şiirlerine konu olmuştur:

Reyhani'nin Allah sevgisini konu alan şiiri şöyledir:

Sazım düzen tutmaz olsun
Telim Allah demeyince
Can canana gitmez olsun,
Yolum Allah demeyince (Düzgün, 2015: 19).

Âşık, hem sanatsal hem de yaşam yolculuğunun Allah'a olan inancıyla anlam kazandığını dile getirir. Reyhani, eğer sazından Allah adı anılmıyorsa onun doğru ses vermeyeceği yani istenilen ruhu katmayacağı, eksik olacağını ifade eder. Allah'ı anmayan, O'na yönelmeyen bir yolun boş ve anlamsız olduğunu dile getirmiştir.

Âşık Reyhani'nin "Ehl-i Beyt" redifli şiiri şöyledir:

Ulu Muhammed'in bedeni canı,
Damadı şehriyar, şahi merdanı,
Şahi, Seyit Hüseyin'i, Hasan'ı,
Sevenlere ehl-i beyt demişler (Sarıkaya Karaca, 2021: 122).

Âşık, Hz. Muhammed ve onun soyundan gelen Ehl-i beyt'i yüceltmış, onlara duyduğu sevgiyi imanla özdeşleştirmiştir. Hz. Ali'nin cesareti, bilgeliği ve manevi önderliğine vurgu yaparak çeşitli ünvanlarla Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'a göndermeler yapmıştır.

5.5.4. Özlem Konulu Şiirler

Reyhani, annesine, babasına, evladına duyduğu özlemin yanı sıra eskinin mert insanına, eski zamanların birlik ve beraberliklerine, duyduğu özlemi dile getirmiştir.

Reyhani'nin özlem temalı şiirleri arasında yer alan annesine olan hasretini dile getirdiği şiiri şöyledir:

Âşık Reyhani'yim yamada
Anam olsaydı bu anda
Hakan olurdum cihanda
Anam olsaydı olsaydı (Sarıkaya Karaca, 2021: 66).

Reyhani, anne ve babasını büyük bir hürmetle anarak onların emeklerini, fedakârlıklarını, onun yetişmesindeki rollerini şiirlerinde yücelterek ele almıştır. Anne ve babasını Âşık, derin bir özlem duygusuyla ifade etmiştir.

Reyhani babasına duyduğu özlemi şu dizelerle ifade etmiştir:
Reyhani'yem dokunmayın doluyum,
Ben o günden hayaletim ölüyüm,
Bir de sen muslima deyim deliyim,
Vura vura öldürdüler babamı (Sarıkaya Karaca, 2021: 302).

5.5.5. Övgü Konulu Şiirler

Din ve devlet büyüklerine övgü, M. Kemal. Atatürk'e, tarihî şahsiyetlere ve Cumhuriyet'e, bayrağa övgünün yanı sıra Türkiye'nin birçok ili için oluşturulmuş şiirler, çeşitli meslek grupları; öğretmen, doktor, eczacı, ozan vs. gibi Reyhani'nin övgü temasının konularını oluşturur.

Reyhani'nin Atatürk'ü konu alan övgü temalı şiiri şöyledir:

Maziden gaziden ibret dersi al
Yurt derken rehberin Mustafa Kemal
Koru toprağını gerisi masal
Altında kefensiz yatan var oğul (Düzgün, 1997: 160).

Türk milletine geçmişten ders çıkarma çağrısında bulunan Reyhani, millî mücadele ruhunu yücelterek, tarihsel olaylardan dersler çıkarılması gerektiği vurgusunu yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün vatanseverlik ve bağımsızlık yolundaki mücadelesini ön plana çıkaran âşık, vatan toprağının korunmasının en temel sorumluluk olduğunu, diğer söylemlerin boş ve geçici olduğunu ifade etmiştir.

Çok büyüktür Cumhuriyetin edası,
Göge çıktı "Korkma Sönmez" sedası,
Nerede görürsen ez Komünisti,
İşte Cumhuriyet bunu getirdi (Sarıkaya Karaca, 2021: 136).

Âşık, "Cumhuriyetin Getirdikleri" redifli şiirinde Cumhuriyet'e olan sevgisini dile getirirken övgü dolu ifadelerle yer vermiştir. Reyhani, hem siyasi hem de kültürel anlamda görkemli ve asil bir duruşa sahip olan Cumhuriyet'in, İstiklal Marşı ile bağımsızlık simgesini göklere taşıdığı mesajını vermiştir.

5.5.6. Vatan Sevgisi Konulu Şiirler

Reyhani şiirlerinde vatan sevgisini milletin bağımsızlığı, topraklarımızın bütünlüğü, tarihe ve kültürel mirasa duyduğu bağlılıkla dile getirmiştir. Ayrıca vatanından ayrılmanın, gurbette yaşamının, çok sevdiği Erzurum'dan ayrılmanın ne demek olduğunu şiirlerinde sıklıkla dile getirmiştir. Reyhani'nin vatan sevgisini konulu şiirleri şöyledir:

Benim iki sevgilim var
Biri vatan biri millet
Biri gül biri bal kokar
Biri vatan biri millet (Düzgün, 1997: 88).

Âşık, vatani ve milleti kişileştirerek her ikisi ile bir aidiyet duygusu kurmuştur. Vatan ve milletin güzellikleri, doğadan alınan olumlu çağrışımlarla gül ve bal ile ifade eden Reyhani, estetik ve zarafeti gül ile tatlılık ve hayat kaynağını bal ile tasvir etmiştir. Böylece vatani ve milleti, hem duygusal hem de yaşamsal varlıklar olarak ele almıştır.

Reyhani bir başka şiirinde
Haksızsın Reyhani yine vatanım
Aman bana yeter dinim imanım
Her memleket benim Türk ise şanım
Yalan söyler lisanına küskünüm (Sarıkaya Karaca,2021: 254).

Reyhani, kimliğini vatan, din ve dil gibi temel değerler üzerinden tanımlamıştır. Aidiyet, dürüstlük ve millî bilinç kavramlarına vurgu yapmaktadır. Âşık manevi dünyasının ve inancının en büyük teselli kaynağı olduğunu belirterek, Türk'ün bulunduğu her yer ona şan yani onur vesilesi olduğunu ifade etmektedir.

Onların neyi var şu memlekette
Yoksul zengin neyse vatan da bizim
Şehide gaziye inançları yok
Vurulup toprakta yatan da bizim (Sarıkaya Karaca, 2021: 429).

Âşık, ayrımcılığı eleştirerek birlik ve vatan sevgisini ele aldığı şiirinde, sınıf ayrımı gözetmeden vatan sevgisinin her insanda olması gerektiği bu bilinç ve sorumluluğun unutulmaması gerektiği vurgusunu yapmıştır.

5.5.7. Türklük Bilinci ve Türk Dilinin Doğru Kullanımı Konulu Şiirler

Âşık Reyhani şiirlerinde Türklük bilincine ve Türkçe'nin doğru kullanılmasına yer vererek insanımıza bu bilinç ve farkındalıkla uyarılarda bulunmuştur.

İrklar devlet değil, yalnız ırktır
Yekünü millettir, ünvanı Türk'tür
Bir Türk bir dünyadır, şüphesi yoktur
Millî beraberlik, millî bütünlük (Sarıkaya Karaca, 2021: 503).

Âşık, Türk milletine övgülerini dile getirirken diğer ırkların bizim için çok bir anlam ifade etmediğini, fakat insanlıkla uyum içerisinde birlik ve beraberlik duygusuyla yaşamamız gerektiğini nasihat etmiştir.

Reyhani tarihin sanı muzaffer,
Tarihte Türklüğün sembolü zafer,
Çekilsin kılıçlar Allah'u Ekber,
Akıl öncü, iman öncü, dil öncü (Yardımcı, 2006: 217).

Türk milletinin tarih sahnesindeki güçlü varlığını ve zaferlerini, hem inanç hem de akıl ekseninde yücelten Âşık, Türk kimliğinin tarih boyunca zaferlerle özdeşleştiği vurgusunu yapmaktadır. "Allahü Ekber" ifadesi ise İslamî bir söylemle güç birliği çağrısını yinelemektedir. Reyhani, akıl, inanç, kültür, millî kimlik gibi üç temel değere vurgu yapmıştır.

Baba doğurtmaç mış, ana doğurgaç,
Lokantanın adı sosyal otlangaç,
Gereksinme sözü ise ihtiyaç,
Doğru söyle ulan bu da Türkçe mi? (Yardımcı, 2006: 237).

Türk dilinin yanlış kullanımını eleştirel bir üslupla ele alan Reyhani, insanlar arasında ki dil birliğinin bozulması, dilde yaşanan kopukluğa yer verdiği şiirinde uydurma kelimelerle Türk diline verilen zarara dikkat çekmiştir.

5.5.8. İnsanların Birbirleriyle İletişim ve Etkileşimi Konulu Şiirler

İnsanlar toplumsal bir varlık olmaları nedeniyle sürekli olarak iletişim ve etkileşim halindedirler. Duygu, düşünce, değer ve kültürel unsurların paylaşımı toplumsal uyumu ve bireysel gelişimi destekler. Etkileşim ise ortak bir anlam dünyasının oluşmasına katkı sağlar. Reyhani, şiirlerinde iletişim ve etkileşim temasını şu örneklerle ele almıştır.

Doğru söz eğrinin gitmez hoşuna,
Eğriye doğru yol sormak boşuna,
Nişancılar değer vermez kurşuna,
Attığı hedeften vurulmadıkça (Yardımcı, 2006: 204).

Toplumsal iletişim ve etkileşime dair mesajlar içeren şiirinde Reyhani, doğru sözün her zaman takdir görmeyebileceği, özellikle de eğri kişiler tarafından hoş karşılanmayacağını ifade etmiştir. Kıymetin ise sonuçlarla ölçüleceği, başarı ve isabetlilik, bireyin değerini belirleyen ölçüt arasında olduğu vurgusunu yapmıştır.

Bardağı taşıрма, faza konuşma,
Düşersin engine havadan uçma,
Yiğidin delisi mert olur geçme,
Bakın ne söylüyor atasözleri (Yardımcı, 2006: 209).

Reyhani, ölçülülük, tevazu, mertlik gibi bireysel ve toplumsal değerleri öne çıkardığı şiiriyle insan ilişkilerinde sınırların aşılmasında gerektiğine işaret eder. Halkın ortak aklını yansıtan atasözlerinden yararlanarak beslendiği duyguyu vurgulamıştır.

5.5.9. Türk Kültürünü Konu Alan Şiirler

Ailenin önemi, misafirperverlik, akraba ziyareti, dua, atasözleri, deyimler ve veciz sözler, Reyhani'nin şiirlerine konu olmuştur.

Reyhani sen ne söylersin,
Beyaz evde çıkar hırsın,
Avrat gülerse gülersin,
Karın yoksa kârın yoktur (Yardımcı, 2006: 201).

Halk kültürüne dayalı, geleneksel Türk yaşam tarzının değerlerini ele aldığı şiirinde Reyhani, ailenin düzeninin kadına bağlı olduğu gerçeğini ifade eder. Toplumsal değer yargılarını ve ataerkil aile yapısını “karın yoksa kârın yoktur” sözleriyle dile getirmiştir.

Yurdun her tarafı Cennet,
Tatlı sohbet, tatlı muhabbet,
Misafire şeker, şerbet,
Saklanır bayram günleri (Yardımcı, 2006: 224).

Türk halk kültüründeki misafirperverlik, muhabbet ve bayram gelenekleri ele aldığı şiirinde Reyhani, misafir, ikram ve bayramların halk kültüründeki önemini ifade etmiştir.

Emretmiş Cenab-ı Gani
Ulu yaratmış insanı
Ziyaret et akrabanı
Savur savur buz olursun (Reyhani,1988: 18).

Allah, insanı yaratmış ve ona değer vermiştir. Bu insanın yüce bir varlık olarak yaratıldığını ve Allah’ın bu konuda bir irade ortaya koyduğunu ifade eder. Akrabalara karşı bağları koparmamak, ilgisiz kalmaması gerektiğinin vurgusunu yapan Reyhani, “savur savur buz olursun” benzetmesiyle kişinin içten içe soğuyacağı, sevgisiz kalacağı mesajını vermiştir.

Ya ilahi bir niyazım var sana,
Münkirin bağrını akla Yarabbi,
Kimseyi uydurma şerr-i Şeytana,
Âşıkı beladan sakla Yarabbi (Yardımcı, 2006: 265).

Âşık, Tanrı’ya yönelik ve dua teması ile şiirini oluşturmuştur. Şeytanın vesvesesi algısındaki şeytan korkusunun ve ilahi korumaya olan inancın bir göstergesi olarak ifade bulmuştur.

İplik teslim etme dokumayana,
Bülbül dili deme şakımayana,
Reyhani ip vermeye dokumayana
Bakın ne söylüyor atasözleri (Yardımcı, 2006: 210).

Bu şiir, mecazi bir dil kullanarak ehil olmayan kişilerin yetki veya kıymetli şeylerle buluşturulmaması gerektiğini vurgular. Bilgi ve yeteneğin liyakatle buluşması gerektiği fikri halk bilgeliği çerçevesinde ifade edilmiştir.

5.5.10. Tabiat Konulu Şiirler

Türkiye’nin tüm doğal güzelliklerinin yanı sıra, bir bölgeye mahsus özelliklerinin konu edildiği şiirlerdir.

Kast edip ormanı kırma,
Çiçeğim ormandır benim,
Kışım gelince yakacağım,
Çileğim ormandır benim (Yardımcı, 2006: 181).

Âşık, “Ormanlar” redifli şiiriyle, doğayı sadece bir kaynak değil, sevgiyle bağ kurulan bir varlık olarak görmektedir. Dolayısıyla Reyhani, doğayla özdeşleşen bir benlik algısı yansıtmaktadır.

Bahar gelsin şu dağlara gidelim,
Belki derdimize çare bir çiçek,
Toplayıp devşirip derman edelim,
Açılan yaramı sara bir çiçek (Sarıkaya Karaca, 2021: 77).

Âşık, doğayı bir şifa kaynağı olarak ele almıştır. Baharın gelişi, hem fiziki doğanın canlanması hem de içsel bir umudun ve tazelenmenin habercisi olarak Reyhani’nin şiirinde yer almıştır.

Kale boğazının inlemesinden,
Âşıkları feyiz alır sesinden,
Selam verir geçen Kars Kalesinden,
Reyhani’ye benzer Kars’ın Kars Çayı (Sarıkaya Karaca, 2021: 76).

Bu dörtlükte doğa ve kültür iç içe geçmiş bir halde kaleme alınmıştır. Reyhani, Kars Kalesini ve Çayını coğrafi unsurları bakımından kendine benzetmiştir. Doğal güzelliklere ve kültürel hafızaya gönderme yapan âşık, doğanın sesinin ilham verici özelliğini dile getirmiştir.

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerinde ele aldığı konular; toplumsal olaylara bakışı, halkın duygu ve düşünceleri, Âşığın duygu dünyası, halkın yaşamı ve kültürel yapısı, özlemi kurulan dünya, ahlaki erdemlerini tamamlamış nesillerdir. Bu unsurlar, Reyhani’nin şiirlerinin temel konularını oluşturur.

5.6. Şiirlerinde Dil ve Üslup Özellikleri

Âşık Reyhani’nin şiirlerinde, Erzurum ilinin günlük konuşma dili kullanılmakta olup bu durum sade, anlaşılır ve doğal bir anlatım özelliği taşımaktadır. Yerel kelimelerin yanı sıra ağız özelliklerine ve deyimlere sıkça yer verir. Reyhani’nin şiirlerinde üslup özellikleri, sade, akıcı, coşkulu, içten bir anlatım biçimiyle şekillenmiştir. Kafiye ve rediflerle anlatımı ahenkli hale getirerek, edebî sanatlara başvurmuştur. Dadaş, bar, cirit, oltu ve kehribar gibi Erzurum yöresine özgü kelimelerin yanı sıra Azerbaycan Türkçesi, Arapça ve Farsça tamlamaları da şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Reyhani doğup büyüdüğü Erzurum ilinin ağız özelliklerine sıklıkla yer vermiştir. Bu sayede Âşık hem gelecek nesillere yaşadığı bölgenin dil özelliklerini tanıtmış hem de yöre halkına kendi dili ve kültürüyle seslenmiştir.

Dadaş demek kardeş demek
İşte dadaş bu demektir
Kardeş ise yoldaş demek
İşte dadaş bu demektir (Sarıkaya Karaca, 2021: 133).

Reyhani, Erzurum yöresine özgü “dadaş” kelimesini şiirinde anlamını açıklayarak kullanmıştır. Erzurumlu erkekler için kardeş, dost anlamına gelen dadaş kelimesi samimi bir hitap şekli olarak kullanılır.

Haziranın son ayları gelende,
Kars ilinin yaylasına göçmüşem
Ağrı dağı yaz- kış bakır dumanda,
Ördek olup Van gölüne uçmuşam (Sarıkaya Karaca, 2021: 140).

Âşık, Erzurum ilinin ağız özelliklerini taşıyan kelimelerle oluşturduğu şiirinde “göçmüşem”, uçmuşam gibi yerel ve yöresel kullanımlara yer vermiştir.

Şu çark-ı Feleğin şiddetine bak,
Günü yok gecesi olmuyor sabah,
Bir merdiven koydu yüz bin basamak,
Ömür kâfi ise tırman efendim (Sarıkaya Karaca, 2021: 99).
Şu çark-ı feleğin, Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımına örnek olarak gösterilebilir.

Reyhani’yim sohbetime başladım
Ciğerimi ateşlere haşladım
Yazık oldu bu sohbeta başladım
Mezaret marifet melamet olsun (Sarıkaya Karaca, 2021: 530).

Âşık Reyhani, deyimlere sıkça başvurmuştur. Abartma, alay ve karşılaştırma gibi duyguları ifade etmek için başı dara düşmek, acı söz, aklını başına toplamak, aklına küsmek, bağı yaralı, feleğin sitemi, eğri söz, aklı uyutmak, engine düşmek, kara gün, ciğerini ateşlere haşlamak ve gönül sarayı gibi deyimleri kullanmıştır.

Ne yaman aldandın vasfı güzele,
Her yüze gülene yar diyen gönül.
Sarardı bağların döndü gazele,
Düşün zararına kar diyen gönül (Sarıkaya Karaca, 2021: 39).

Reyhani, atasözlerini kimi zaman karşıtlık yaratmak, kimi zaman ise nasihat vermek için kullanmıştır. Kirli kal dokunma suya sabuna, dövme el kapısın kapın döverler, sakla samanı gibi atasözlerine Reyhani şiirlerinde yer vermiştir.

Ah efendim aşka düşen Mecnun’dur,
Aklını başından alan Leyladır.
Can verip cananı bulan Mecnun’dur,
Ona da vasıta olan Leyla’dır (Sarıkaya Karaca, 2021: 47).

Âşık, şiirlerinde hem akıcılığı sağlamak hem de etkileyiciliği artırmak için Mecnun ve Leyla isimlerini tekrarlarla kullanmıştır.

Âşık Reyhani, şiirlerinde halkın anlayabileceği sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Erzurum ilinin ağız özelliklerini şiirlerinde kullanan Âşık, bu sayede samimi ve içten bir anlatım sağlamıştır. Atasözlerine ve deyimlere şiirlerinde yer vererek etkileyici ve doğrudan anlatımlarla okurlarına iletmek istediği mesajı vermiştir.

5.7. Şiirlerinde Vezin ve Kafiye Yapısı

5.7.1. Vezin

Halk şiirinde vezin yani hece ölçüsü, şiirde ahengi sağlamak için kullanılır.

Dizeler arası hece sayılarının eşit olması temel kuraldır. Halk şiirinde genellikle hece ölçüsü kullanılır, fakat bazı âşıklar aruz ölçüsüyle de şiirler yazmışlardır. “*Şiirde esas alınan birim. Klasik şiirde ‘aruz’, halk şiirinde ise ‘hece’ ölçüsü esas alınmıştır. Halk şiirinde, ölçü karşılığı olarak ‘vezin’ bazen de ‘tartı’ sözü kullanılmıştır.*” (Kaya, 2010: 604).

Âşık Reyhani, şiirlerinde hecenin farklı kalıplarını kullanmıştır. Bunlar arasında 4, 5, 7, 8, 11 heceli şiirler oluşturmıştır. Fakat en çok 11’li hece ölçüsünü tercih etmiştir. Reyhani’nin şiirleri incelendiğinde, genellikle dörtlüklerden oluştuğu görülmektedir. Divan edebiyatına ait farklı nazım türlerini ve aruz veznini de âşık, şiirlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır.

4 heceli şiir örneği:

Y’de Yasin

Z’de zihin

Reyhani mim

Arzum benim (Düzgün, 1997: 34).

5 heceli şiir örneği:

Bu gönlüm aşık

Dilde dolaşık

Kalbime ışıık

Sübhan aşkına (Düzgün, 1997: 35).

7 heceli şiir örneği:

Sen bu âlemde gezdin

İnsan oldunsa yeter

Ne dinledin ne sezdin

İrfan oldunsa yeter (Düzgün, 1997: 42).

8 heceli şiir örneği:

Gurbet ilde kederliyim

Şu halimi soran olmaz

Yar itirdim efkârlıyım

Herkes bana yaran olmaz (Düzgün, 1997: 92).

11 heceli şiir örneği:

Düpdüzüne akıp gitsen ne olur
Sağa sola ne dönersin Kars çayı
Doğunun ta devr-î Âdemi budur
Ezelden ebede varsın Kars çayı (Sarıkaya Karaca, 2021: 76).

5.7.2. Kafiye

Şiirde ahengi sağlarken sözlerin akılda kalıcılığını sağlamak için dize sonlarındaki ses benzerlikleridir. Halk şiirinde ayak olarak da tanımlanır. “Şiirde ahengi ve anlam zenginliğini sağlamak için, dizelerin başında, ortasında veya sonunda, esas alınan belli seslere tesis edilen ses benzerliğidir.” (Kaya, 2010: 398). Kafiye çeşitleri, yarım kafiye, tam kafiye, zengin kafiye, tunç ve cinaslı kafiyelerdir. Reyhani’nin şiirlerinde kullandığı kafiye çeşitleri ise yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiye çeşitlerine yer vermiştir.

Yarım Kafiye: Mısra sonlarındaki tek ses benzerliğine yarım kafiye denir. Halk şiirinde sıkça kullanılır. Koşma, mani ve destan türlerinde sık kullanılır.

Yedi sene oldu güneş doğmadı.
Koyun sütsüz kaldı, gelin sağmadı.
Çiçekler kurudu yağmur yağmadı.
Su su su kardeşim, yandım tutuştum (Sarıkaya Karaca, 2021: 60).

Bu dörtlüğün doğmadı, sağmadı, yağmadı kelimelerinde “ğ” sesi ortak sestir ve bu sesle yarım kafiye yapılmıştır.

Tam Kafiye: Mısra sonlarındaki iki ses benzerliğine tam kafiye denir. Âşık şiirlerinde sıklıkla kullanılan kafiye çeşitleri arasında yer alır.

Çeker çekmez tunç zinciri kopardı,
Yıldırım misali üstüme vardı,
Pir pençe vurunca dört yanım sardı,
Hişmı zalim eylemez ki eyleyim (Sarıkaya Karaca, 2021: 59).

Şiirde görüldüğü gibi iki ses benzerliği vardır. Kopardı, vardı, sardı kelimelerinde “ar” sesi tam kafiye dir.

Zengin Kafiye: Mısra sonlarındaki üç ya da daha fazla ses benzerliğine zengin kafiye denir.

Şimdi hep tarihe gömüldü zaman
Mana idi müşküllere tercüman
Karşı karşıyaydı dost ile düşman
Emi dayı el var idi eskiden (Düzgün, 2015: 45).

Şiirde üç ses benzerliği vardır. Zaman, tercüman, düşman kelimelerinde “man” sesleri zengin kafiye dir.

Cinaslı Kafiye: Yazılışları aynı anlamları farklı olan eş sesli kelimelerle oluşturulur. Halk şiirinde sıklıkla kullanılır.

Cümlesine yardım eyle yaradan,
Türkü yazdım sevdiceğim yaradan,

Kurtulamam ben bu dertten **yaradan**,

Onun için gece gündüz ağlarım (Sarıkaya Karaca, 2021: 614).

Şiirde, yaradan kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. Hem Tanrı anlamıyla, hem de vücudun her hangi bir yerinde deri ya da doku üzerindeki hasar yaradan kastedilerek yaradan kelimesiyle cinaslı kafiye oluşturulmuştur.

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerinde vezin ve kafiye ahengi, akıcılığı sağlamak için kullanmıştır. Bu şekilde akılda kalıcılığı sağlarken, şiirlerin okunuşunu kolaylaştırmıştır. Şiirler daha ahenkli ve estetik bir özellik kazanmıştır.

5.8. Şiirlerinde Kullandığı Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar şiirde, anlatımı güçlendirmek verilmek istenilen duyguyu etkili bir şekilde aktarmak ve ahengi sağlamak amacıyla kullanılır. Âşık şiirleri, süssüz, kapalıktan ziyade anlamı açık ve anlaşılır biçimde oluşturulur. Bu şiirlerde sanatsal ve estetik açıdan beğenilme arzusu aranmaz, bilgi vermek, uyarılarda bulunmak, toplumun kültürel konulardaki duygu ve düşüncelerini dile getirmek âşık şiirlerinin genel amaçları arasında yer alır. Halk edebiyatının en önemli kollarından birisi olan âşık şiirlerinde halkın duygu, düşünce ve yaşam biçimi ele alınır. Edebi sanatlar, diğer şiir türlerinde olduğu gibi âşık şiirlerinde de sıklıkla kullanılmışlardır. Fakat bu söz sanatları, doğal ve halkın anlayacağı bir türde kullanılmıştır.

Âşık Reyhani, şiirlerinde halkın anlayabileceği, gerçek hayatta kullanılabilen süssüz ve doğal sanatları tercih etmiştir. Bu sayede şiirlerine derinlik kazandırırken kullandığı edebî sanatlar ile ahenk meydana getirmiştir. Âşık özellikle bazı söz sanatlarını şiirlerinde sıklıkla kullanarak, anlatımını güçlendirmiştir. Reyhani'nin şiirlerinde sıklıkla kullandığı söz sanatları, tenasüp, teşbih, tekrar, kinaye ve nida sanatıdır. Âşık Reyhani'nin şiirlerinde ki söz sanatları şu şekildedir.

Tenasüp Sanatı: Anlamları birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulan söz sanatıdır. Anlamı ve ahengi güçlendirmede tenasüp sanatından yararlanılır. “*Tenasüp, aralarında anlam bakımından zıtlık dışında bir ilişki bulunan iki veya daha fazla kelimeyi bir ibarede toplamaktır.*” (Kaçar, 2016: 461). Divan şiirinde ve halk şiirinde en çok kullanılan söz sanatları arasında yer alır.

Kutnu kumaş şalımız var

Mavi yeşil alımız var

Bin bir çeşit halımız var

Düşkünüm şikâr beklerim (Düzgün, 1997: 68).

Âşık Reyhani, kutnu kumaş ve şal, kelimelerini aynı mısra içerisinde birbiriyle ilişkili bir biçimde kullanmıştır. Aynı zamanda mavi, yeşil ve al renkleri bir biriyle ilgili kelimelerdir. İki mısra da kelimeler arasında ilişki olduğu için tenasüp sanatı vardır.

Farz et ki altın sazın var.

Tel olmazsa ne yaparsın.

Sazına göre **sözün** var.

Dil olmazsa ne yaparsın (Sarıkaya Karaca, 2021: 390).

Reyhani, saz, tel, söz ve dil kelimelerini dört mısraya yayarak kullanmıştır. Birbiriyle ilişkili olan saz, tel, söz ve dil sözcüklerinde tenasüp sanatı vardır.

Bir derdime bin ekledin.

Yorulunca emekledin.

Kervan çektin **yük** yükledin.

Yol olmazsa ne yaparsın (Sarıkaya Karaca, 2021: 390).

Âşık, üçüncü ve dördüncü dizelerde birbiriyle ilişkili olan kervan, yük, yol kelimeleriyle tenasüp sanatını kullanmıştır.

Kelimen var **kelamın** var.

Kâinata selamın var.

Altın uçlu **kalemin** var.

El olmazsa ne yaparsın (Sarıkaya Karaca, 2021: 390)

Reyhani, dört dizenin tamamına yaptığı göndermelerle kelime, kelam, kalem ve el sözcüklerinin aralarında ki ilişkiden dolayı tenasüp sanatını uygulamıştır.

Derdin varsa **deva** gerek

Yürü gerçeği bilerek.

Yavru yaptın **yuva** gerek.

Dal olmazsa ne yaparsın (Düzgün, 1997: 77).

Reyhani, ilk dizede dert ve deva kelimelerinin arasında ilişki kurarak tenasüp sanatı yapmıştır. Ayrıca, üçüncü ve dördüncü dizede yavru, yuva, dal sözcüklerini kullanarak tenasüp sanatına başvurmuştur.

Teşbih Sanatı: bir varlığın ya da kavramın başka bir varlığa ya da kavrama benzetilerek anlatımı güçlendirme sanatıdır. “*Teşbih, aralarında bir veya birden çok yönde benzerlik bulunan iki şeyden birini diğerine benzetmektir. Teşbihin dört unsuru vardır: benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü, benzetme edatı.*” (Kaçar, 2016: 457). Birbirine benzeyen iki şey arasında ilgi kurulmasıdır. Anlatımı güçlendirmek ve daha etkileyici bir üslup oluşturmak için kullanılır.

Kükredi Mehmetçik sel gibi akar.

Havadan dökülür denizden çıkar.

Alnı çizgi çizgi dişini sıkar.

İleri deyince kumandanları (Düzgün, 1997: 123).

Âşık Reyhani, Mehmetçiği aslana benzeterek onun güçlü ve korkutucu yönünü ‘kükredi’ ifadesiyle vurgulamıştır. Aslan gücüyle cesaretiyle ormanların kralı olarak bilinir. Ona karşı koyacak ya da onunla savaşıacak güçte bir hayvan yoktur. Bu güçlü hayvanın kükremesi, nasıl ki diğer hayvanlar için korkutucu bir özellik ise Reyhani, Mehmetçiği aslana benzeterek düşmana verdiği korkuya dikkat çekmiştir.

Gül yüzün gül güldür gerçek.
El görmesin yaşmağın çek.
Ak göğsünde iki çiçek.
Bizim yaylaya benzettim (Düzgün, 1997: 69).

Âşık, sevgilinin yüzünü güle benzetmiş, ak göğsünü de yaylaya benzeterek teşbih sanatından yararlanmıştır.

Arif kalbi aya benzer.
Reyhani dünyaya benzer.
Cahil kaynar suya benzer.
Damlasına düşme oğul (Düzgün, 1997: 63).

Reyhani, arif insanı aya benzeterek etrafına ışık saçtığına, bilgisiyle çevresini aydınlatmasına vurgu yapmış, zayıf olan insanoğlunu ayın sonsuz ve sınırsız aydınlatma gücüyle bir tutarak teşbih sanatına başvurmuştur. Ayrıca âşık kendini de dünyaya benzetmiş, tüm iyilik ve kötülükleri içinde barındırdığını duygu evreninin de dünya kadar büyük ve kapsayıcı olduğuna vurgu yapmıştır.

Telmih Sanatı: Edebiyat ve kültürde önemli bir yer tutan olay, kişi ya da inanca herhangi bir açıklama yapmadan imalı ve dolaylı olarak gönderme yapma sanatıdır. “*Telmih, bir söz içerisinde bir kıssaya, bir efsaneye, tarihi bir olaya veya bir ayete ya da hadise, meşhur bir darb-ı mesele, bir inanışa işaret etmek anlamında bir edebî terimdir.*” (Pegem Akademi, 2025: 442). Gönderme yapılan bilgi ve kavramı kişi kendi bilgi birikimi dâhilinde anlar ve yorumlar.

Tarihler boyunca bitmedi ahı.
Erenler şeyhinin dost kıblegâhı.
Fatma kuzuları şehitler şahı.
Hüseyin, Hasan’ı yedi yer yedi (Düzgün, 2015: 26).

Kerbela olayına gönderme yapan Âşık, Hz. Hüseyin ile Hz. Hasan’ın maruz kaldığı zulmü ve şehadetlerini hatırlatmıştır. İnanca ve tarihi bir olaya üstü kapalı bir biçimde gönderme yapan Reyhani telmih sanatına başvurmuştur.

Tekrir Sanatı: Şiirin akıcılığını artırmak ve akılda kalıcılığını sağlamak amacıyla kelime veya kelime gruplarının tekrarlanmasıyla oluşturulan bir söz sanatıdır. “*Tekrir, kullanılan kelimelerin asıl ifadeyi pekiştirmek maksadıyla tekrar edilmesidir.*” (Kaçar, 2016: 474). Anlamı pekiştiren ifadeleri bilinçli olarak tekrar ederek anlatılmak istenilen duyguyu ve vurguyu güçlendirmek için başvurulur.

Aşkın benden çok değilse
Âşıklık mübah değilse
Ağladığın hak değilse
Gül sen Mevla’yı seversen (Düzgün, 1997: 75).

Âşık, “değilse” kelimesini dizeler arasında vurguyu arttırmak için tekrar etmiştir. Aynı zamanda “değilse” ifadesi ile şiire ahenk unsuru katarak; Reyhani, tekrar sanatına başvurmuştur.

Sanma herşey gece yatar.
Çok şeyler var gece yatmaz
Hakk’ın cemalini görmüş
Akarsular gece yatmaz (Düzgün, 1997: 93).

Reyhani gece yatar, gece yatmaz kelime grubuyla bir zıtlık yaratmış vurguyu arttırmak için tekrar sanatını kullanmıştır.

Tevriye Sanatı: bir kelimenin hem gerçek hem de mecaz anlamını içerecek şekilde kullanılarak okuyucuya veya dinleyiciye çift anlam sunma sanatıdır. “*Tevriye, yakın ve uzak anlamı bulunan bir lafzın zihne hemen gelen yakın anlamı değil uzak anlamını kast etmektir.*” (Kaçar, 2016: 476).

Aşığın yürekte çoktur tasası
Tasa âşıkların anayasası
Hep âşıklar böyle düşmüş gurbete
Elinde ya bir saz ya bir asası (Düzgün, 1997: 146).

Âşık, âşıkların anayasası kelimesiyle tevriye sanatı yapmıştır. Anayasa herkes tarafından bilinen anlamı dışında kullanılmıştır.

Kinaye Sanatı: Bir sözün asıl anlamından uzak mecaz (değişmece) anlamda kullanılması sanatıdır. Sıklıkla mecaz anlam daha baskın şekilde verilmek istenir. “*Kinaye, sözü gerçek anlamının da kastedilmiş olması mümkün olmakla birlikte, hakikî anlamı dışında kullanmaktır. Kinayede sözün ifade edilmeyen bir anlamı îma etmesi gereklidir.*” (Kaçar, 2016: 459). Edebî eserlerde, atasözü ve deyimlerde sıklıkla kullanılır. Kinaye sanatı, esere, derinlik ve estetik katmak için uygulanır.

Gideceğim diye dost diyarına
Bu gün dedi erteledi yarına
Her gün bir taş koydum gam duvarına
Felek bir saatte yıktı bıraktı (Düzgün, 1997: 125).

Reyhani, ‘gam duvarı’ ifadesi ile mecazi anlamda derin üzüntü, keder ve sıkıntılarla örülmüş bir engeli anlatmıştır. İçinde bulunduğu yoğun hüznün ve dertleri ise duvara benzeterek kinaye sanatına başvurmuştur.

Nida Sanatı: Duygu ve düşünceleri etkili bir şekilde vurgulamak, coşkulu bir şekilde ifade etmek için yapılan seslenmelerdir. “*Şairin herhangi birine veya bir varlığa ‘ey, hey, yâ, eyâ’ gibi ünlemlerle seslenmesidir.*” (Pegem Akademi, 2025: 441) Heyecan, şaşkınlık, sevgi ve üzüntü gibi duyguları vurgulamak amacıyla kullanılır.

Ya ilahi bir niyazım var sana
Münkirin bağrını akla ya Rabbi
Kimseyi uydurma şerr-i şeytana
Âşığı beladan sakla ya Rabbi (Düzgün, 1997: 126).

Âşık Yaradan'a "Ya İlâhi" diye seslenerek nida sanatında bulunmuştur. İlâhi bir yakarış, dilek, dua ve istekte bulunan Âşık, Allah'a yönelerek İnkâr edenlerin kalplerinin doğru yola ulaşmaları için Allaha yardım istemiş ve inkârcıların hakikati görmeleri için temennide bulunmuştur.

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerine hem ahenk katmak hem de anlatımına derinlik kazandırmak için söz sanatlarını kullanmıştır. Reyhani, halkın anlayabileceği sade bir dille oluşturduğu şiirlerinde edebî sanatları da açık ve anlaşılır bir şekilde uygulamıştır. Âşık, kullandığı söz sanatlarıyla şiirlerinde güçlü anlatım sağlarken, doğal ve samimi bir üslup oluşturmuştur.

5.9. Hikâyeciliği

Âşık Reyhani, küçük yaşlardan itibaren okuduğu âşık hikâyeleriyle bu geleneğe aşina olmuş, Erzurum'daki kahvehane kültürü ve burada anlatılan hikâyeler sayesinde hikâye anlatma sanatında ustalaşmıştır. Bu kahvehanelerde dönemin ustalarının anlattığı hikâyeleri dinleyen âşık, hikâye anlatma geleneğinde de sanatını layıkıyla yerine getirmiştir.

Reyhani'nin ustaları arasında Tuylu Fazıl, Nalbant İshak ve hikâyeleriyle birçok halk bilimcinin ilgisini çeken Behçet Mahir bulunmaktadır. Âşık Yaşar Reyhani'nin tasnif ettiği ve bildiği hikâyeler şunlardır: "Ahmet ile Mehmet, Asuman ile Zeycan, Âşık Garip, Böyle Bağlar Hikâyesi, Ercişli Emrah ile Selvihan, Ferhat ile Şirin, Gürun Hikâyesi, Hatem-i Tai, Hüseyin ile Senem, Kerem ile Aslı, (Erzincan Bağları.) Köroğlu (Üç kolunu bilmektedir.) Necip ile Telli, Saraç İbrahim, Sefîl Baykuş Hikâyesi, Yaralı Mahmut." (Alptekin, 2021: 104). Âşık Yaşar Reyhani gelenek içinde öğrendiği bu hikâyeleri kahvehanelerde, katıldığı televizyon programlarında anlatarak kaset ve CD'leri aracılığıyla tüm halkının ve sevenlerinin hizmetine sunmuştur. Âşık Yaşar Reyhani'nin kendi tasnif ettiği Âşık Güruni hikâyesi ve anlattığı Ali İzzet Bey, Necip ile Telli, Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyelerinin olay örgüleri şöyledir:

5.9.1. Âşık Güruni Hikâyesinin Olay Örgüsü:

Gürun yaylalarında çok zulümkar bir bey yaşıyordu. Bu bey maiyetindeki insanları ezerek onları sömürüyor, dövüyor, sövüyordu. Ruhu hassas olan bir âşık yaşıyordu bu yaylalarda adı da Âşık Güruni idi. Âşık Güruni, zalim Mehmet Bey'in zorbalığına dayanamayıp gurbete gitme kararı almıştı. Gurbet ilde birkaç kuruş kazanıp geri dönüp çoluk çocuğunu besleyecekti ya da imkânları el verirse çoluk çocuğunu alıp Gürun yaylalarından götürecekti. Âşık Güruni karar verdi bir gece çok sevdiği karısı ve dört oğlan çocuğuna veda ederek, memleketinden ayrıldı. Heybesini sırtına aldı, çarıklarını ayağına geçirdi ve elin ver bana gurbet dedi yola koyuldu.

Ozanlarda en güzel ağıtlar, türküler, ayrılırken söylenir. Hanımı Âşık Güruni'ye baktı ve demek ki beni bırakıp gidiyorsun git, efendim git heç merak etme ben elimin yüzümün güzelliğini tozlarla kaplar beylerin nazarı dikkatini bozarım. Onların ekmeğini pişirir, eksiklerini tamam ederim, çocuklarımı besler, senin yokluğunu aratmam dedi.

Âşık Güruni, ağlaya sızlaya gitmek için yola koyuldu, arkasında feryat eden Nergisini ve onun acılı türküleri karşısında boynunu büktü ve yola koyuldu. Gurbet yollarına düşen Âşık Güruni, nereye gideceğini bilmeden gidiyordu. Bir gün Köroğlu'nun Çamlıbel'ine yolu düştü bir ilkbahar günüydü

Köroğlu yaylasında âlemleri seyrediyordu. Gecen kervanlardan haraç almak için haksızlıklara karşı koymak için düzenlediği kızanları ile sohbetine devam ediyordu.

Köroğlu'nun gözcüleri, sırtında bir saz ile Çamlıbel çayırlıklarından birinin geçtiğini haber verdiler. Köroğlu aman o misafiri yanıma çağırın hele de sazlı olursa çok severim dedi. Ayvaz, koştu bir garip Âşık olan Güruni'ye gel, Köroğlu seni çağırıyor deyince ha evladım ben bu Köroğlu ile ne işim var hiç kimseye cenk ilan etmedim hiçbir yiğide karşı koymadım, ben mazlum bir fakirim dediyse de Ayvaz, gel kardeşim gel dedi. Köroğlu senin gibi mazlumlara dokunmaz, onun keseceği baş en azından bir milyon fakirin hakkını yemiş olacak dedi ve Güruni'yi, Köroğlu'nun sarayına çıkardı. Köroğlu Âşık Güruni'yi görür görmez onun büyük bir darbe gördüğünü gözlerinden anlamıştı. Âşık Güruni'ye çorba ve şerbet getirdiler, yiyiyordu, çiğniyordu fakat yutmakta güçlük çekiyordu, sıladaki sevgilisi ve aç susuz bırakıp geldiği çocuklarını hayal ediyordu.

Köroğlu Âşık Güruni'ye nereden gelip nereye gittiğini sordu. Güruni, Köroğlu'na kendini Mehmet olarak tanıttı çünkü isminin Âşık Güruni olduğunu bilirse beni kahreder diye düşündü. Kendini kimsesiz diye tanıtan Güruni, Köroğlu'na yalan söylemişti. Zalim Mehmet Bey'in yaylasından geldiğini bilirse başına bir kötülük geleceğini düşündü. Köroğlu'nun kesin kuralları vardı yanına alacağı adamın kimi kimsesi olmaması ve yalan konuşmaması gerekiyordu. Köroğlu, Âşık Mehmet seni bu Çamlıbel de durdururum hayatın boyunca burada çalışırsın geçinir gidersin dedi. Âşık Mehmet, bir yandan sevinirken bir yandan da Köroğlu'nun kanunları ağır gelmişti kara kara düşünmeye başladı. Köroğlu, bu yaylada üç kanun vardır. Birincisi ağlamak yasaktır. İkincisi korkmak yasaktır. Üçüncüsü ise bu yaylanın maaşları üç yılda bir verilir. İtiraz etmeye gücü yetmeyen Âşık Güruni, Köroğlu'nun tüm şartlarını kabul edip ilahi kadere boyun eğmişti.

Zaman hızla geçmiş üç yılın dolmasına az bir zaman kalmıştı. Gürun yaylalarında ise kader ağlarını örmüş Âşık Güruni'nin çok sevdiği Nergis'i Mehmet Ağa, zorla alıkoyup kendine eş yapmıştı. Büyük çocukları çalışmaya göndermiş, küçük çocuklar ile Nergis'i zorla kendine aile yapmıştı. Âşık Güruni'nin hasreti her geçen gün büyümekte idi. Bir gün Köroğlu'na türküler söylerken gözlerinden yaşlar boşalır Âşık Güruni'nin, bunu fark eden Köroğlu, öyle bir tokat atar ki bu tokatla âdeta Çamlıbel'e kabul edilmesini hatırlatır. Güruni, daha fazla dayanamaz ve Köroğlu'na tüm gerçeği anlatır. Köroğlu, Güruni'nin ızdırabını anlar ve ona fazlasıyla maaşını vererek ailesini görmesi için izin verir. Âşık Güruni Köroğlu'nun verdiği ata biner ve Gürun yaylalarına doğru yola düşer. Güruni evine geldiğinde dünyası başına yıkılır.

Evini saman doldurulmuş olarak bulur ne çocukları nede çok sevdiği Nergis'i hiç birini göremez. Etrafına bakınırken ileride oynayan çocukları görür ve yanlarına yaklaşır tüm çocuklar gülüp eğlenirken bir çocuk boynunu bükmüş öylece durduğunu fark eder yanına yaklaşır ve çocuğun kim olduğunu ve şu karşı ki evdekilere ne olduğunu sorar, çocuk Âşık Güruni'ye başlarından gecen tüm olayları anlatır. Babasının Âşık Güruni olduğunu Mehmet beyin annesini zorla kaçırdığını tek tek anlatır. Âşık Güruni'nin dünyası başına yıkılır, atına biner ve doğru Çamlıbel'e yola koyulur. Perişan bir vaziyette Köroğlu'nun sarayına varır ve tüm olan biteni Köroğlu'na anlatır.

Mehmet Bey zalim bir beydir hem maiyetindeki adamlarına hem de yayla halkına çok eziyet çekirtmektedir. Bunları düşünen Köroğlu planını yapar ve derviş kılığına girerek Gürun yaylasına doğru yola koyulur. Yaylaya varan Köroğlu, kendini Ruşen Ali olarak tanıtır. Mehmet Bey tarafından ağırlanır izzet ve ikramda bulunulur. Ruşen Ali bir fırsatını bulup hizmet edenlerden Âşık Güruni'nin hanımının kim olduğunu öğrenir. Nergis hanım Ruşen Ali'ye hizmet ederken Köroğlu planını Nergis hanıma anlatır. Mehmet beyin casusları çadırın dışında tüm konuşulanları dinlerler ve hemen beylerine haber verirler. Mehmet Bey Köroğlu'nu bir kuyunun içine attırır. Nergis hanım hemen

büyük oğluna haber verir ve Çamlıbel'e gitmesini ve Köroğlu'nun adamlarına haber vermesini söyler. Köroğlu'nun keleşleri Gürun beyinin yaylasını basar Mehmet Bey'i öldürürler, Köroğlu'nu kurtarıp Nergis hanımı alıp Çamlıbel'e getirirler. İki âşık muratlarına kavuşurlar (<https://www.yeniasir.com.tr>, <https://youtu.be/pUa98nxYyJE?si=EezOYH5eEpHqKPH>).

5.9.2. Ali İzzet Bey Hikâyesinin Olay Örgüsü

Gece gündüz Allaktan bir oğul isteyen Ali İzzet Bey'in zamanla duası kabul olur. Allah ona bir oğul verir. Ali İzzet Bey oğluna Hüseyin adını verir. Ali İzzet Bey'in oğlu büyür ve evlilik yaşı gelir. Oğlunu evlendirmek için büyük bir arayışa girer. Nihayetinde soylu bir Ağanın kızın olan Senem hanımı yüklü bir başlık karşılığında oğlu Hüseyin'e alır. Fakat Hüseyin ile Senem karı koca olamazlar. Aradan yedi yıl geçer, torun bekleyen Ali İzzet Bey çok efkârlanır ve bir gün gelinine saziyle sitemde bulunur. Senem hanıma saziyle çocuk beklediğini yıllar geçmesine rağmen ona bir torun veremeyişini iğneli bir üslupla dile getirir. Bunu duyan Senem Hanım, alır sazi eline Ali İzzet Bey'e sorunun kendinde olmadığını, oğlunun erkekliğinin yeterli olmadığını ifade eder.

Babası ile karısının karşılıklı atışmasını duyan Hüseyin bu üzüntüyle yaşayamaz ve gurbete gitmekte çareyi bulur. Gurbette çalışmaya başlayan Hüseyin, kafasında bir plan yapmıştır. Birkaç yıl sonra gurbette öldüğünü ailesine duyurursa, Senem Hanımı da babası gelip alır, başkasıyla evlendirir diye düşünen Hüseyin altı- yedi yıl sonra ölüm haberini babasına ve eşine duyurur. Kahraman Ağa Senem'in babasına Ali İzzet Bey haber gönderir, böylece babası Senem Hanımı başka birine verir. Hüseyin artık Senem'i başka birine vermiş olacaklarını düşünerek, Bağdat'tan Diyarbakır'a doğru yol alır. Yolda Hüseyin bir kafileye rastlar, kafilе Senem'in düğün kfilesidir. Hüseyin gelinin kim olduğunu merak eder ve araştırır ve gelinin kendi karısı Senem Hanım olduğu ortaya çıkar.

Hüseyin kendini tanıtır, Kahraman Ağa Hüseyin'e babasının çok hasta olduğunu bir an önce yanına gitmesi gerektiğini söyler. Aynı zamanda Hüseyin'e kafilеyi dağıtıp Senem'i ona teslim edeceğinin sözünü verir. Hüseyin yol boyunca Tanrı'ya dua eder ve derdine derman ister. O esnada Hüseyin'in karşısına yaşlı bir ermiş çıkar. Ermiş vasıtasıyla derdinin dermanını bulan Hüseyin köyünün yolunu tutar. Hüseyin babası ve kız kardeşi Fatma'yı görür ve onlarla hasret giderir. Kahraman Ağa sözünü tutar ve Senem'i, Hüseyin'e teslim eder. Ali İzzet Bey ise Kahraman Ağa'nın sözünü tutması üzerine Senem'in yerine kızı Fatma'yı verir (<https://youtu.be/yBlpN-JNCgE?si=9dQ7P5Wum7Ad3Cvx>).

5.9.3. Necip İle Telli Hikâyesinin Olay Örgüsü

Necip daha küçük yaşlarda amcası kızı Telli'ye âşık olur. Birkaç kez amcasının yanına Telli'yi istemeye elçi gönderse de bir türlü Necip'e Telli'yi vermezler. Necip daha fazla dayanamayıp, Telli'yi kaçırmaya karar verir. Amcası oğulları Necip'e karşı koyunca o da iki amcası oğlunu vurarak öldürür. Necip katil olunca kaçır ve sürgün hayatı yaşar. Yıllar sonra amcası Karacabey'i, görmeye karar veren Necip, amcasına tüfeğini uzatır, oğullarının intikamını almasını söyler. Amcası Necip'in bu isteğini red eder ve niyetinin ne olduğunu sorar.

Necip niyetinin Telli'yi almak istediğini söyler, amcası, Necip'e annesini gönderip Telli'yi istemesini ve kızını, ona vereceğinin söyler. Telli'yi alan Necip, annesi ve kız kardeşiyle yaşamaya başlar. Aradan zaman geçer Necip askerlik görevini yapmak üzere yola koyulur. Gitmeden önce en yakın dostu Kara'ya ailesini ve Telli'yi teslim eder. Aylarca yol yürüyen Necip İstanbul'a askerliğini yapmaya gelir.

Bu arada Kara, Telli'yi gözüne kestirir ve Telli'ye ahlaksız teklifte bulunur. Kara Telli den karşılık bulamayınca onu ahlaksızlıkla suçlar ve evinden attırmaya kalkar. Kara, Necip'e Telli'yi kötüleyen bir mektup yazar, en yakın dostuna inanan Necip, Telli'nin evini terk etmesini ve babasının evine gitmesini söyler. Kara, fırsattan istifade edip masum gelini, evinden attırır. Karaman Bey bu iftiraya dayanamaz vefat eder. Telli'nin bir küçük kardeşi kalır, Kara, bir gün bu kardeşin yanına varır, Telli'nin bir suçu olmadığını ona iftira atıldığını söyler. Kardeşinden Telli'yi kendisine vermesini ister. Kara kızı alır. Necip her gecen gün üzüntüsünden kahr olmaktadır.

Bunu gören komutanı tüm gerçekleri öğrenir ve Necip'e yanına asker de vererek, intikamını alması için izin verir. Telli çaresizlik içerisinde ne yapacağını düşünürken koyunları otlatmaya gelen çobana yazdığı türkülerini verir. Belki, bir umut çoban bu türkülerini söylerken biri duyarda Necip'e haber verir oda sevdiğini kurtarır. Necip askerlerle köyün girişinde bir çobana rastlar, çoban Telli'nin yazdığı türküyü okumaktadır. Necip tüm gerçeği öğrenir. Daha fazla dayanamayan Necip hasta düşer, son arzusu Telli'yi son bir kez görmektir.

Kara'ya haber verirler, artık ölecek son bir kez görsün, hasta adam ne yapacak Telli'ye derler. Kara razı olur, bu esnada Necip'in ağzından kan gelir. Fenalaşan Necip, Telli'yi görünce türküyü söylemeye başlar, Telli ise türküyü karşılık verir. Kan kustuktan sonra Necip âdeti içerisindeki zehiri atmıştır, yanındaki askerlerle Kara'nın evini basar. Kara'yı vururlar, Necip sevgilisini de alıp askerlerle birlikte İstanbul'a doğru yola koyulur (<https://youtu.be/eYSkde0UXX4?si=UkjWkiDILATqhzok>).

5.9.4. Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesinin Olay Örgüsü

Ercişli Emrah, Erciş'te türemiş ve burada söylemiştir. Nuroğlu Ahmet Bey'in kızına âşık olmuş pirlar, erenler tarafından badelenmiştir. İran hükümdarı Şeyh oğlu Abbas savaştan dönerken Emrah'ın sevgilisi Selvi'yi de alıp ülkesine götürmüştür. Selvi'ye evlilik teklif etmiş, Selvi ise yedi yıl mühlet istemiştir. Emrah yollara düşüp Selvi'sini her yerde aramış, onu İsfahan'da bulmuştur. Selvi, Şeyh oğlu Abbas'ın sarayındadır. Emrah Şeyh oğlu Abbas'ın yanına varır ve hükümdarın huzuruna çıkar, Şeyh'in duvarında Selvi'nin resmini görür. Sarayda ağılanan Emrah, Şeyh oğlu Abbas'ın en güçlü âşığını mat eder. Emrah sazıyla derdini Şeyh oğlu Abbas'a anlatır.

Şeyhin kalbi Emrah'a karşı yumuşar ve Selvi'yi Emrah'a vermeye karar verir. Şeyh Emrah'ın Allah vergisi bir âşık olduğunu anlamıştır. Şeyhin yanındaki adamlar Emrah'ı tekrardan bir sınava sokmak isterler. Emrah Şeyh'e Selvi'nin amcası kızı olduğunu söylemiştir. Şeyh bunu Selvi'ye de tasdik ettirmek ister. Emrah bu sınavı kaybetmek istemez ve Selvi'nin duyacağı bir şekilde sazıyla ona ne yapması gerektiğini anlatır. Selvi Emrah'ına kavuşma hayaliyle yanarken, Şeyh'in adamları bu iki âşığa türlü tuzaklar kurmuşlardır. Her türlü engeli aşan iki âşık Van'ın Erciş kazasında ki köylerine varırlar.

Emrah sevgilisi için bir köşk yaptırmayı planlar ve ondan düğün için zaman ister. Selvi'nin kardeşleri ise onu bir Âşığa yar etmek istemezler. Selvi'yi kaçırlar, Emrah, sevgilisini aramaya yollara düşer. On dört yıl gurbet çeken Emrah, Selvi'yi bulma umuduyla derdine dert eklemiştir. Selvi yine İran topraklarına kaçırılmıştır. Emrah gökyüzünde uçan turnalardan bir çıkış yolu beklemiş, turnalar Emrah'a yol göstermiştir. Selvi ise on beş ince belli kız yanında bir yerde hapis edilmektedir.

Emrah yürüye yürüye Selvi'nin olduğu ülkeye gelir. Selvi başka birine verilmiştir ve düğünün olacağı günü beklemektedir. Bir şekilde Selvihan'ın izini bulan Emrah iyice yaşlanmış, kocalmış saçlı sakalı bir birine karışmıştır. Selvihan'ı bulan Âşık, ona uzaktan sesini duyurur. Selvihan da

yanındaki kızları bir oyun ederek yanlarından uzaklaştırır. Selvihan'ın nişanlısı iki Âşığı sarmaş dolaş yakalar. Emrah'ı zindana attırır. Bir şekilde zindandan kurtulan Selvihan'ın nişanlısı iki Âşığı sarmaş dolaş yakalar. Emrah'ı zindana attırır. Bir şekilde zindandan kurtulan Emrah, Selvihan'ı alır ve Erciş'e gelirler (https://youtu.be/HGuWtUWlF6g?si=_Wsx-18GCfMc-T9Y).

Âşıklar saz eşliğinde anlattıkları halk hikâyeleriyle dinleyenleri, eğlendirerek eğitirler. Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan halk hikâyeleri, âşıkların dinleyenlerle aralarında güçlü bir bağ oluşturur. Âşık Reyhani hem kendi tasnif ettiği hikâyeleri hem de ustalarından öğrendiği halk hikâyelerini başarılı bir şekilde anlatarak, toplumsal değerlerin ve kültürel mirasın korunmasına yardımcı olmuştur. Âşıklık geleneğinde sadece bir eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda kültürel aktarım ve halkın eğimi açısından son derece önem arz eden halk hikâyelerini bu bilinç ve ciddiyetle halkına aktaran Reyhani, âşıklık geleneğinin canlı ve devamlılığına katkı sağlamıştır.

6. DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN ÂŞIK YAŞAR REYHANI’NİN ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

Geleneksel halk edebiyatı ve âşık tarzı şiirlerinin, değer aktarımı açısından günümüzde önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Âşık şiirlerinin özellikle millî ve manevî değerlerin korunması ve yaşatılması açısından son derece önem arz etmektedir. Eğitim-öğretimde âşık şiirlerinden yararlanma, genç nesillere, kültürel açıdan katkı sağlarken millî bilinç oluşturmalarına yardımcı olur.

Öğretim programlarında yer alan değerler eğitimi birçok alt başlığı olan kapsamlı bir eğitim sürecidir. Bu kapsam on kök değer uygulamasıyla sadeleştirilerek öğretim programlarında yerini almıştır. Kök değerler, adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleridir. Türk halk edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Reyhani, yalnızca bir ozan değil, aynı zamanda bir değerler taşıyıcısı ve aktarıcısıdır. Onun şiirlerinde yer alan temel insani ve toplumsal değerler, Türk milletinin tarihsel, kültürel ve ahlaki belleğini yansıtır. Bu bağlamda 20. yüzyılın güçlü âşıklarından olan Âşık Yaşar Reyhani’nin şiirleri on kök değer açısından incelenerek çeşitli analizler yapılmıştır.

6.1. Adalet

Adalet, hakkın ve haklının yanında olmayı, eşitlikçi bir düşünce sisteminin gerekliliğini vurgular. Tüm dinlerin adalet konusundaki ortak duygu ve düşünceleri bu temel üzerine kurulmuştur. Adalet olgusu bir toplumda yeterince gelişmemişse, o toplum içerisinde birlik, beraberlik ve düzenden bahsedilemez. *“Dünyayı ayakta tutan ana sütunlardan birisi de adalettir. Adalet kalktığında zulüm olacaktır; kişiler kendi adaletini kendi sağlamaya başlayacak ve toplumsal kaoslara meydan verilecektir. Adalet, yöneticiler tarafından herkese eşit olarak uygulandığında, barış hâkim olacaktır.”* (Küpçük, 2013: 18). İslam dini, adalet kavramına sık sık vurgu yapmıştır. Yöneticilerin adaletli davranmasından tutun da aile içindeki çocuklar arasında adaletli davranmaya, ölçüde ve tartıda adaleti korumaya kadar tüm inananlara uyarılarda bulunmuştur.

Ahlaklı bireylerin yetişmesi ve topluma yön veren insanların adaletli olması İslam dininin önem verdiği konuların başında gelir. *“Hz. Ali yerdeki kadı (hâkim) yukarıda bulunan kadı (Allah) ile karşılaştığında vay haline! Yalnız adil olan, arzusuna göre hükmetmeyen, yakınlarının tarafını tutmayan, tamahkârlık ve korkudan dolayı hükmünü değiştirmeyen, Allah’ın kitabını aynası yapan, gözünü ona diken ve içindekilere göre hükmeden kimse bunun dışındadır demiştir.”* (Şekerci, 1995: 29). Adalet, toplumsal düzeni koruduğu gibi, insanlar arasındaki ilişkiler açısından çok önemli bir değerdir. Çevresine duyarlı, empati sahibi bir neslin yetiştirilmesi, o toplumda yaşayan bireylerin ahlakı ve adalet duygusuyla doğru orantılıdır.

Farklılıkları hoşgörüyle kabul etmek ve insanlar arasında eşit davranmak, inançlarımızın gereği olduğu gibi insan olmanın da en önemli gerekleri arasında yer alır. Reyhani, ‘isterim’ redifli şiirinde haksızlığa âdeta başkaldırır. Kendi üzerinden kurguladığı bu şiirle tüm insanlara seslenir.

Boşuna bozma aramı,
Barışta buldum çaremi,
Bundan sonra sigaramı,
Ateşsiz yakmak isterim (Sarıkaya Karaca, 2021: 97).

Âşık, hayali bir biçimde yaşamak istediği dünyayı dile getirmiştir. Reyhani'nin "İsterim" adlı şiiri, haksızlığa ve adaletsizliğe karşı bir başkaldırıdır. Bu başkaldırı sıradan basit bir başkaldırı değildir. Adaletsizliği ortadan kaldırarak yerine insanlığın faydasına olacak bir düzen kurmayı hedeflemiş, eserleriyle insanlık var olduğu sürece hizmet etmeyi amaçlamıştır.

Dünyada barışın egemen olması için korku ve endişenin yok edilmesi gerektiğini savunmuş, hatta insanlığın en büyük icadı olan ateşin bile ortadan kalkmasını dile getirmiştir. Ulaşılamaz görünen imkânsızlıklara bile erişerek ülkesinin menfaatine hizmet etmeyi düşlemektedir.

Şimdi hep tarihe gömüldü zaman,
Mana idi müşküllere tercüman,
Karşı karşıyaydı dost ile düşman,
Emi, dayı, el var idi eskiden (Sarıkaya Karaca, 2021: 204).

Âşık "Eskiden" redifli şiirinde, kısıtlı imkân ve olanakların hayata bir kalite ve olgunluk kattığını savunurken, gelişen ve değişen dünyanın insan doğasını bozmasını ve doğanın güzelliklerini yok etmesini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Özlem duygusuyla, düzenin bozulmasını, adaletin şaşmasını ve yaşamın birçok yönünün yapaylaşmasını eleştirerek eski zamanlara, güçlü akrabalık bağlarına, gerçek aşklara ve samimi sevdalara olan özlemini dile getirmiştir.

Aslanları tilkisine baş eğer
Bu derdi anlamak zor imiş meğer
Fakiri kazanır zenginiyse yer
Kanun bilmez fermanına küskünüm (Sarıkaya Karaca, 2021: 253).

Erzurum halkı tarafından kendisine atılan iftirayı gururuna yediremeyen Reyhani, bu kırgınlığını dile getirdiği şiirinde, hakkında acımasızca yayılan yalan haberlerin kendisini nasıl etkilediğini anlatmaktadır. Reyhani hakkında yayılan, bir partiye üye olduğu ve bu nedenle büyük kazançlar sağladığı yönündeki söylentiler onu derinden etkilemiş; bu iftiralar sonucunda çok sevdiği memleketini terk ederek Bursa'ya yerleşmiştir.

Reyhani, Erzurum'dan ayrılma sebebi olarak kendisine atılan iftiraları göstermiş; bunu hem katıldığı televizyon programlarında hem de yapılan söyleşilerde dile getirmiştir. Bu duruma hayli üzülen Âşık, çok sevdiği, yıllarını geçirdiği memleketinden ayrılarak Bursa'ya yerleşmiştir. Reyhani, "Küskünüm" redifli şiirini, çok sevdiği Erzurum'dan ayrılışını ve yıllarını geçirdiği dostlarının kendisini acımasızca birilerinin yandaşı olarak göstermesine duyduğu kırgınlık üzerine yazmıştır.

Adaletsizlik, haksızlık ve insanoğlunun acımasızlığına dikkat çeken Âşık, karakteri bozuk bir insanın düzelmesinin imkânsız olduğuna vurgu yapar. İnsanın özündeki bozukluğun, inanç ve ibadetle bile düzelemeyeceği fikri, "Küskünüm" adlı şiirin insanlığa verdiği mesajlardan biridir.

Reyhani ne zaman oldu
Dilsizler tercüman oldu
Çakallar kahraman oldu
Arslanlar pusuya düştü (Sarıkaya karaca, 2021: 297).

Âşık Reyhani “Pusuya Düştü” redifli şiirinde çağın bozukluğuna vurgu yapmıştır. Eskinin güvenilir zamanlarını hasret ve özlemle hatırlayan Reyhani, tüm imkânların zalim ve adalet duygusundan yoksun kişilerin eline geçmesinden yakınır.

Asalet, dil davamız,
Hâkim nefsi havamız,
Ahlaksızlar üyemiz,
Bu dünya düzelecek (Sarıkaya Karaca, 2021: 327).

Âşık Reyhani, şiirlerinde olumsuzluklara, yolsuzluklara, dünyanın ve düzenin bozukluğuna şiirlerinde sıkça vurgu yapar. Bu olumsuzlukların bir gün düzeleceğine ve daha temiz bir geleceğin yaşanacağına olan umudunu kaybetmeyen Reyhani, “Düzelecek” redifli şiiri beslediği umuduna en güzel örnektir.

Reyhani, asalet ve dilin doğru kullanımına vurgu yaparak, millet olarak geçmişimizin kökenini ve atalarımızın kimler olduğunu bilmemiz gerektiğini belirtmiş, ayrıca dilin milletimiz için en büyük davalardan biri olduğunu ifade etmiştir. Bir milleti yok etmenin en güçlü yollarından biri de dilini yok etmek olduğunun bilincinde olan Reyhani dilin kutsiyetine dikkat çekmiştir.

Bazı şiirlerinde ironiye başvurarak, aslında olumlu olması gereken davranışların tam tersini dile getirmiştir. Ancak bu ifadeler, derinlemesine incelendiğinde, içinde toplumsal bir serzeniş ve eleştiri barındırdığı açıkça görülebilir (Şimşek, 2022: 460). Reyhani, toplumdaki bazı hatalı uygulamaları eleştirirken olaylara ters açıdan yaklaşmayı tercih etmiştir.

Boş görürüm felsefenin yerini
Haracın rüşvetin gizli sırrını
Adalet eşitlik sözcüklerini
Deftere kaydetmem boşa yazarım (Sarıkaya Karaca, 2021: 514).

Âşık, düşünce ve felsefenin artık bir anlam ifade etmediğini, gerçek hayatta bu kavramların karşılık bulamamalarından şikâyet etmektedir. Toplumda adaletin yerini yolsuzluk ve rüşvetin aldığını, adalet, eşitlik kavramlarının sözde kaldığından dert yanmaktadır. Reyhani, umutsuzluğunu dile getirdiği “Yazarım” redifli şiiriyle sisteme karşı eleştirisini ifade etmiştir.

Vazifem mukaddes amma
Peki paşam ben gideyim
Göğsüme namlu dayama
Peki paşam ben gideyim
Çare yok başka nideyim (Sarıkaya Karaca, 2021: 640).

Reyhani, anlatmak istediği düşüncüyü katmanlı bir şekilde ele almıştır. Mecazi bir ifadeyle ahlaki bir olumsuzluğa dikkat çekmiştir. Mesaj derinliği olan toplumsal aksaklıkları “Peki Paşam” redifli şiirinde dile getirmiştir.

Adaletin harmanını savurun
İyi kötü birbirinden ayırın
Fırsat elde iken dağı devirin
Kör kuşun kanadı nereden çıktı? (Sarıkaya Karaca, 2021: 412).

Reyhani, “Çıktı” redifli şiiriyle dostluğa, kardeşliğe vurgu yapar. Millet olarak bir birine kenetlenen birbirinin yaralarını saran, tüm duygu ve davranışlarında adalet ile yol alınması gerektiğini belirtir. Bu değerlere sahip çıkılmazsa sonunda pişman olunacağını mesajını verir. Dünyanın geçiciliğinden söz eden Âşık, bir gün her şeyin son bulacağını hatırlatır. Sen ben kavgasının, makam ve mevkiinin insanı kurtaramayacağına sonunun ölüm olduğuna dikkat çeker.

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerinde adalet kavramını toplumsal eşitsizliklere vurgu yaparak ele alır ve haksızlıklara karşı sert bir üslupla eleştirilerde bulunur. Hak, doğruluk ve eşitlik gibi kavramlar onun dizelerinde sıkça öne çıkar. Haksızlık ve zulme karşı geliştirdiği eleştirel şiir dili, halkın vicdanını temsil eder. Reyhani, adaletsiz yöneticileri ve zengin-fakir arasındaki eşitsizliği eleştirerek yöneticilere, genç nesillere ve Türk halkına adaletli olmaları konusunda öğütler verir. Ayrıca adaletin yalnızca dünyevi bir olgu değil, aynı zamanda ahlaki ve dinî bir gereklilik olduğunu vurgular.

6.2. Dostluk

Dostluk, sevgi, hoşgörü ve yardımlaşma gibi birçok değeri içinde barındırır. Dostluk paylaşmaktır, bazen sevgiyi, bazen acıyı. İnsan, dostları sayesinde yaşamına anlam katar. Eğer dostluk, sevgi, bağlılık olmasa, insanoğlu amaçsız bir şekilde, rüzgârda savrulan bir yaprak gibi olur. İnsan, hem zor zamanlarında hem de mutlu anlarında en çok dostuna ihtiyaç duyar. Bazen yaşanan kötü bir olay, dostun desteği sayesinde daha kolay atlatılır. “*Sevgi ve sevginin doğal bir sonucu olan kardeşlik, dostluk gibi kavramlar, sadece bir duygu yapısını değil, insanları olumlu eylemlere yönelten bir ahlak motifini ve toplumsal dayanışma unsurunu da ifade etmektedir.*” (Çağrı, 2012: 532).

Gerçek dostluk, çıkar gözetmeyen bir bağıdır ve kolay kolay kazanılmadığı gibi, dostun varlığı ve yardımı da asla unutulmaz. Aileden sonra insanın en yakın bağı dostlarıyla kurduğu ilişkidir. Her insanın hayatında mutlu anlar olduğu gibi, karanlık ve zor zamanlar da vardır. Kişi, böyle dönemleri dostunun desteğiyle tüm zorlukların üstesinden gelir.

“Dost, dostun eğlenmiş atıdır.” atasözü, dostluğun insan hayatındaki önemine vurgu yapar. Her an dostunun yanında olmaya hazır biri, insanı hayata bağladığı gibi, ona umut ve güven duygusu da aşılar. Reyhani, dostluk temalı şiirlerinde bazen eleştirel bir üslup kullanırken, bazen de dostluğun insana verdiği güveni ve gerekliliğini vurgulamıştır.

İnsan, hayat yolunda hangi ilkeleri benimsemişse, yaşamını da bu doğrultuda şekillendirir. Hem hayatına dair edindiğimiz bilgilerden hem de şiirlerindeki ifadelerden yola çıkarak, Reyhani’nin kişisel çıkarlarını bir kenara bıraktığı ve halkının kültürünü yaşatmak için büyük çaba harcadığı anlaşılmaktadır.

Asilzade olan soyundan azmaz,
Kendi kardeşine kuyular kazmaz,
Bir nesil türedi okumaz yazmaz,
Tarihler cihana küstü, barışmaz (Sarıkaya Karaca, 2021: 64).

Dostları tarafından haksızlığa uğraması ve çok sevdiği Erzurum’u terk etmek zorunda kalması, Reyhani’yi derinden etkilemiştir. “Öz Kardeşler” redifli şiirinde Âşık, öz kardeşim diye hitap ettiği hemşehrileri tarafından hakkında söylenen yalanlar, onu derinden etkilemiş ve bu duygularını şiirine yansıtmıştır.

Âşık, hayatı boyunca birçok zorlukla mücadele etmiş, kimseye boyun eğmemiş ve hiçbir tarafın adamı olmamıştır. Açık sözlülüğü ve cesur tavırlarıyla tanınan Reyhani hakkında ortaya atılan, birilerinin adamı olduğu ve bundan maddi çıkar sağladığı iddiaları, Âşığı, derinden etkilemiş ve dostlarına sitem dolu dizeler yazmasına sebep olmuştur.

Dost elinden haber gelse aniden
Gözü açık gitmez idim faniden
Türkiye’yi dolaşsaydım yeniden
Yıkasaydım kirlettiği yerleri (Sarıkaya Karaca, 2021: 95).

Âşık Reyhani’nin, dünyayı değiştirmek gibi bir ülküsü vardır. Tüm ölü ve işe yaramaz canlı cansız varlıkları en güzeline en iyisine ulaştırmak Âşığın hayalleri arasındadır. Tüm bu güzel düşlerin bir gün gerçekleştiğinin haberini dostundan almayı düşler. Yeniden ilk heyecan ve hevesle âşıklığa kaldığı yerden devam etmek Reyhani’nin, düşlerini süsler.

Âşık, hayallerine ulaşmadan ölmenin korkusunu yaşarken, tüm insanlığı hep birlikte kardeşçe bir arada görme arzusuyla oluşturduğu şiirinin gerçekleşmesini bayram gününün sevincine ve heyecanına benzetmiştir.

Dost yaren istersen bizde hazırdır,
Gönüller sultandır canlar vezirdir,
Beş kişinin bir tanesi hızırdır,
Bir gün yolun düşer ise bize gel.

Gerçeğe âşıkсан gel bizde ara,
Bizden ayrılanı çekerler dara,
Bizden dost selâmı gider hünkâra,
Bir gün yolun düşer ise bize gel (Sarıkaya Karaca, 2021: 117).

Reyhani, “Bize Gel” redifli şiirinde tüm insanların kardeş olduğunu, aralarında ayrım bulunmadığını vurgularken, aslında herkesin aynı kaynaktan beslendiğini dile getirmiştir. Âşık, “bizde ara” ifadesiyle ortak amaç ve duyguları paylaşan insanları kastetmiştir. Toplum içinde, başkalarının sorunlarını kendi sorunu gibi gören, yapıcı ve çözüm odaklı hareket eden, dostluk ilişkilerine değer veren ideal bir insan profili ortaya koymuştur (Şimşek, 2022: 458).

Bu duyguları ilahi bir temele dayandıran Âşık, kalbi ve niyeti temiz olanın mükâfatını alacağını belirtmiştir. Âşık, doğru yoldan sapanları uyararak bunun karşılıksız kalmayacağını hatırlatmıştır.

Reyhani der gelin fikir güdelim,
Birliği dostluğu ikrar edelim,
Gerçekleri bulana dek gidelim,
Serapları sizden, çölleri bizden (Sarıkaya Karaca, 2021: 205).

Âşık Reyhani, ayrımcılığa ve bölücülüğe karşı çıkararak birlik ve beraberlik çağrısı yapmış, insanlığın bu gerçeğin farkına varmasını isterken, yaratılış amacının iyi kavranması gerektiğini vurgulamıştır. Âşık, insanlığa nasihatte bulunarak, her adımı düşünerek atmanın ve yapılan işlerde uyum ve doğruluğu gözetmenin önemini vurgulamıştır. Birliktelik ve dostluğun insanı doğruya götüren yol olduğunu dile getirmiştir.

Yurdun her tarafı cennet,
Tatlı sohbet, tatlı muhabbet,
Misafire şeker, şerbet,
Saklanır bayram günleri (Sarıkaya Karaca, 2021: 290).

“Bayram Günleri” redifli şiiriyle Reyhani, bayram günlerinin önemine ve değerine dikkat çekmiştir. Dinî ve millî bayramlar, millet olarak coşkuyla kutlanan özel günlerdir ve geçmişten günümüze canlılığını ve önemini koruyarak sürdürülmektedir. Reyhani, bayramların insanlarda yarattığı duygu ve heyecanı “Bayram Günleri” adlı şiiriyle yansıtmıştır.

Âşık, hem inançlar doğrultusunda sürdürüle gelen, örneğin fakir, yetim ve dulların ihtiyaçlarının karşılanması gibi, hem de kültürümüzde var olan ikramda bulunma, temiz giyinme, kadın ve çocukların ellerinin kınalanması gibi adetleri hatırlatarak, millet olarak bayramların bizlere yaşattığı duygu ve düşünceleri dile getirmiştir.

Muhabbet tatlıdır yarenle dostla,
Dar günde dostunu yanında sesle,
Çöplük kargasını besle ha besle,
Şahinin üstüne salmak güç olur (Sarıkaya Karaca, 2021: 348).

Âşık, nasihat temalı bu şiiriyle, insanın her daim uyanık ve farkında olması gerektiğinin vurgusunu yapmıştır. Reyhani, yapılan işlerde ve atılan adımlarda mantıklı ve gerçekçi olmanın önemini vurgulamış, aksi takdirde istek ve hedeflerin düzene girmesinin zor olacağını belirtmiştir.

Âşık, sevgilinin ve dostun önemini vurgularken, soysuz ve ahlaksız insanlara ne kadar emek verilirse verilsin değişmeyeceklerini ve kimseye fayda sağlamayacaklarını ifade etmiştir. İnsana dünya hayatında kalacak olan iyi ve faydalı biri olmasıdır. Bu özellikte bir insanı öldükten sonra dahi uzun süre yaşatacak olan en güzel değerdir. Reyhani de bu değeri halkına hatırlatırken, mazlumun yanında olması gerektiğini, kim bu dünyada neye çok kıymet veriyorsa onu arzuladığını, insanların bu hassas duygularına karşı duyarlı olunması gerektiği nasihatinde bulunmuştur.

Gelmişim dost dergâhına
İnayet Ali hünkârım
Feryadım şahlar şahına
Selamet Ali hünkârım (Sarıkaya Karaca, 2021: 111).

Hız. Ali efendimizi, övdüğü ve ondan yardım beklentilerini dile getirdiği şiiriyle Reyhani, Ehl-i beyte olan sevgisini ifade etmiştir.

Ne yaman aldandın vasfı güzele,
Her yüze gülene yar diyen gönül.
Sarardı bağların döndü gazele,
Düşün zararına kâr diyen gönül (Sarıkaya Karaca, 2021: 39).

Reyhani şiirlerinde dostun ve dostluğun önemine vurgu yaparak, insanlar arasında bölücülük çıkaranları, çıkarları uğruna hareket edenleri sıklıkla eleştirmiştir.

Men dostun dostuni gözliye candan
Bize dostlar geldi Azerbeycandan
Her gün haber aydın çoban oğlundan
Seher seher bekliye ay gardaş (Yardımcı, 2006: 163).

Reyhani, Azerbaycan'dan gelen dostlara duyduğu sevgiyi, özlemi bu dizelerde anlatmıştır. Âşık, Azerbaycan ile olan güçlü kardeşlik bağlarını ve dostluk ilişkisini içten bir dille vurgulamıştır.

Âşık Reyhani dostluk değerini şiirlerinde, güven sadakat, vefa ile birlikte ele alırken sahte dostlukları sert bir üslupla eleştirmiştir. Gerçek dostluğun zor zamanlarda belli olduğu, menfaatten uzak, samimi olmasına vurgu yapmıştır. Ayrıca âşık, dostların birbirine destek olması ve birliktelikten güç doğacağını şiirlerinde dile getirmiştir.

6.3. Dürüstlük

Dürüstlük, duygu ve davranışlarında tutarlı olmak, ailesine ve çevresine güven vermek gibi ahlaki erdemleri benimseyen insanların en önemli özelliklerinden biridir. Dürüst insan tanımıyla özü sözü bir her türlü şart ve koşulda doğrunun yanında olan, haklıyı savunan, tüm hayatında adaletli davranan ve tüm bunları kendi istek ve menfaatlerinin üzerinde tutan kişilerdir. *“Doğruluk ve dürüstlüğün önemli olması, kişinin kendi şahsına karşı tutumundan başlamak üzere, ilişkili bulunduğu bütün kişilere ve çevrelere karşı her türlü tutum ve davranışlarını ilgilendiren, ticari faaliyetlerden kamu görevlerine kadar hayatın tüm alanlarında ve bütün mesleklerde aranan bir erdem olmasından ileri gelir.”* (Çağrı, 2012: 524).

Toplumda dürüstlük değerini benimsemiş bireyler, sevgi ve saygı görür. Reyhani, şiirlerinde tüm insanlığa hitap ederek doğruluk ve dürüstlük konusunda bilinçlendirme yapmıştır. Bunun yalnızca bireysel bir sorumluluk olmadığını, aynı zamanda çevredeki hatalı duygu ve davranışlara da karşı çıkılması gerektiğini özellikle vurgular (Şimşek, 2022: 451). Dürüst insan tanımıyla özü sözü bir her türlü şart ve koşulda doğrunun yanında olan, ülkesini, toplumu, haklıyı savunan ve tüm bunları kendi istek ve menfaatlerinin üzerinde tutan kişilerdir.

Sözün manasını ara,
Aramaktır derde çare,
Emeksiz alınan para,
Rüşvete, haraca benzer (Sarıkaya Karaca, 2021: 171).

“Benzer” redifli şiiriyle Âşık, bilinçsizliğin ve cahilliğin insanın başına açacağı felaketlere dikkat çeker. Erdemli bireylerde en önemli özelliklerin başında doğruluk ve dürüstlük yer alır. Gerçekleri çarpıtmayan, sahte davranışlardan kaçınan, yani ya olduğu gibi görünen ya da görüldüğü gibi olan kişiler, toplumda her zaman değer görür ve güvenilir bireyler olarak kabul edilir (Şimşek,

2022: 451). Akıllı kişilerin yapması gereken öğrenmek, aramak, araştırmak emek harcıyıp doğruluktan sapmamak olduğunu hatırlatır.

Bin yaşasın sana değmeyen yılan
Bakın ne söylüyor atasözleri.
Gemiye kurtaran hakiki kaptan
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Kirli kal dokunma suya sabuna
Etliye sütlüye sakın dokunma
Bir zaferi başarmadan övünme
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Yumurtanın kulpu kulağın karnı
Olmazmış dediler ata beyanı
Sevap ister isen öldür yılanı
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Dövme el kapısın kapın döverler
Divaneler kendi kendin överler
Deli ile piçi fazla severler
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Atalar diyor ki sakla samanı
Muhakkak ki bir gün gelir zamanı
Satarsın samanı yaparsın hanı
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Aynayı düz koy da bakacak yüz koy
Evlada hatıra üç doğru söz koy
Çorbaya biber koy kebaba köz koy
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Yazın gölge hoş da kışın ambar boş
Damlaya damlaya göl olur ne hoş
Kavgaya koşmada insanlığa koş
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Deve koyun arasından geçme dur
İdamı seyretme gözün bozulur
Söz gezdirme komşuluğun bozulur
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Külden tepe kurttan kardeş olmazmış
Kediden hizmetçi asla olmazmış
Arslan yeni doğan kuzu yemezmiş
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Aslı bozuk olan aslına çeker
Katrani kaynatsan olur mu şeker
Meyvesiz ağaçlar tez yaprak döker
Bakın ne söylüyor atasözleri.

Bakarak kararır üzüm üzüme
Güzellerin sürme olmaz gözüne
Zehir kâr eylemez sütün özüne
Bakın ne söylüyor atasözleri (Sarıkaya Karaca, 2021: 191).

Âşık Reyhani'nin, atasözlerinden hareketle oluşturmuş olduğu didaktik şiirinde, atasözlerine göndermeler yaparak, insan ilişkilerine ve bireysel tutumlara dair mesajlar içermektedir. Tekrarlarla bakın ne söylüyor atasözleri dizesiyle halk bilgeliğine vurgu yapılmıştır. Âşık, ilk dizede yer alan deli ile piçi fazla severler ifadesiyle toplumun, zaman zaman değer yargılarında çelişkiye düştüğünü belirterek eleştirel bir üslup kullanmıştır. Sabır, çalışkanlık, eğitim, çocuk terbiyesi, ileri görüşlülük, barışçıl ve insanca davranışlar, sorumluluk, tevazu, davranışlardaki tutarlılık ve eylemle değer üretmenin önemine vurgu yapmıştır. Kendine yapılmasını istemediğin bir davranışı başkasına yapmamanın önemini vurgularken, toplumun bozuk ve aksayan yönlerine de çeşitli göndermelerde bulunmuştur. Reyhani, doğruluğun ve dürüstlüğün en büyük manevi miras olduğunu vurgularken, insanın doğru olanı doğru yerde yapmasının en büyük kazancının yine kendisine döneceğini belirtmiştir. Reyhani, doğanın yasalarının değişmeyeceğini, herkesin yaratıldığı gibi kalacağını ve insanın bunu kabullenerek boşuna çabalamaması gerektiğini belirtir.

Yıkılır dünyayı beyhude gezen
Yıkılır dostuna hileler düzen
Yıkılır dünyada sahtekâr ozan
Yıkılır şu âşık Reyhan yıkılır (Sarıkaya Karaca, 2021: 217-218).

“Yıkılır” redifli şiiriyle âşık, ahlaksız ve ikiyüzlü insanın hayata tutunmasının mümkün olmadığını, yıkılır tabiriyle dile getirmiştir. Korkak, ciddiyetsiz ve duyarsız insan gibi bozuk ve hatalı olan tüm yapılarında yıkılmaya mahkûm olduğunu ifade etmiştir.

Âşık yalanın, rıyanın, ikiyüzlülüğün ve dostuna ihanet edenin sonunun hüsrana olacağını vurgusunu yapmıştır. Kendini halkına ozan olarak tanıtan ancak bu derin duygudan nasibini almamış olanların da bir gün gerçek yüzlerinin ortaya çıkacağını dile getirmiştir. Âşık, inançsızlığın ve cahilliğin yıkıcılığına dikkat çekerek, tüm olumsuzlukların ve başıboşluğun bu yıkımdan kaçamayacağını ifade etmiştir.

Yurdunda sulh cihanında sulh deyip
Laikiz laiklik beyan eyleyip
Kadın erkek eşit haklara sahip
İşte Cumhuriyet bunu getirdi (Düzgün, 1997: 133).

Cumhuriyet'in getirdiklerini ve insanımıza kazanımlarını konu edindiği şiirinde Reyhani, Cumhuriyet'ten ve onun getirdiklerinden övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.

Olmak ister isen doğruya yakın,
Eğriden uzak kaç, şerefin takın,
İçini dışından ayırma sakın,
Tam olduğun gibi görün, aman ha (Reyhani, 1988: 24).

Reyhani, “Aman ha” redifli şiiriyle oğlu aracılığıyla tüm insanlığa şu nasihatlerde bulunur. Doğruluğun önemi, sözün, davranışın ve duygunun tutarlı ve gerçek olması, aynı zamanda yanlış kişi ve olaylardan uzak durması gerektiğinin altını çizmiştir. Burada, büyük Türk mutasavvıfı ve ozanı Yunus Emre'nin “Ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol.” sözüne gönderme yaparak, Reyhani kendi düşüncelerini bu sözle desteklemiştir.

Bana şükreyle dersin
Ulan ben keriz miyim?
Kendin dünyayı yersin
Ulan ben keriz miyim?
.....
Kendin baklava yersin
Bana zehir kus dersin
Yine de fazla hırsın
Ulan ben keriz miyim? (Sarıkaya karaca, 2021: 321).

Bu şiir örneğinde de görüldüğü üzere Reyhani hiçbir şekilde sözünü esirgememiş gördüğü, duyduğu doğruları cesaretle bir şekilde sesini tüm insanına duyurmuştur. Âşık, şiirleriyle halkının duygu ve düşüncelerine ayna tutarak âşıklık sanatının gereklerini yerine getirmiştir. Ben Keriz miyim? Şiiri ülkeyi yönetenlerin, halka zalimlik eden toprak ağalarına karşı yazılmış, halkı baskılayarak her açıdan güçsüz duruma düşürenlere karşı bir başkaldırıdır. Âşık Reyhani tüm bozuk düzene karşı tepkisini dile getirmiştir.

Ne ibadet riyakârı kurtarır
Ne cahil küfür ile vuslata varır
Düşünen bu sözden bir pay çıkarır
Eğride doğruluk seçmişliğim var (Sarıkaya Karaca, 2021: 536).

“Var” redifli şiirinde Reyhani, insanın tüm korku ve endişelerinden doğruluk ve dürüstlük sayesinde kurtulacağını, hayatın geçiciliğinin farkında olarak adımlarını sağlam atması gerektiğini vurgulamıştır.

Âşık Reyhani, şiirlerinde dürüstlük değerini, insanın özüyle sözünün bir olması ve doğruluktan ayrılmaması gerekliliği üzerinden ele almış; bunu toplumsal düzeni sağlayan ahlaki bir sorumluluk olarak değerlendirmiştir. Dürüstlüğü yalnızca ahlaki bir erdem olarak görmemiş, aynı zamanda dinî ve sosyal bir meziyet olarak kabul etmiştir. Ayrıca dürüstlüğü, toplumu ayakta tutan temel bir unsur olarak ele alırken ikiyüzlülüğü, yalanı ve menfaat ilişkilerini sert bir dille eleştirmiştir.

6.4. Öz Denetim

Duygu ve davranışlarını yönetebilen bireyler, hayatın her alanında başarı elde ederken, özdenetimden yoksun bireyler ise topluma ve ailesine zarar verebilir. Özdenetim, günlük yaşamdan başlayarak hayatın her alanında kişinin kendine koyduğu sınır ve kurallardır. Bu kurallar; beslenmeden giyinmeye, sevmekten kaybetmeye ve kazanmaya kadar insan hayatındaki ölçü ve sınırları belirler.

Doğuştan güçlü karakter özelliklerine sahip bireyler özdenetimlerini daha kolay sağlarken, bazıları ise küçük yaşlardan itibaren hayat, meslek ve inançları doğrultusunda daha azimli ve kararlı olurlar. Bununla birlikte, bazı bireyler ise özdenetim bilincini aile ve eğitim kurumlarının desteğiyle zamanla kazanır. Çocuk yaşlarda bireylere kazandırılan güven duygusu, hem ilerideki yıllarda başarılarını olumlu yönde etkiler hem de olumsuz duygu ve davranışlarını kontrol altında tutmalarına yardımcı olur. *“Nerede bir irade varsa orada bir yol vardır. İrade, aklın bir göstergesidir. İradesiz kişi, nefsinin kölesi haline gelmiştir.”* (Küpçük, 2013: 136). Birey, kendi istek ve arzularını bilmeli, düşüncelerinde tutarlı olmalı, olumsuz duygularına yenik düşmemeli ve yaratılış amacının bilincinde olmalıdır. Özdenetimden yoksun bir insanın, hayata dair tüm çabaları ve gayretleri sonuçsuz kalır (Şimşek, 2022: 448).

İnsan, kalabalıklar içinde bir varlık olsa da dünyadan tek başına göçüp gidecektir. Dünyadaki eylemlerinin hesabını, ahirette tek başına verecektir. Birey, özdenetimini bu bilinçle şekillendirdiğinde, hem dünya hem de ahiret hayatına katkı sağlamış olur.

Ne ararsın behey insan
Bulamazsın öz değişmiş
Ne zaman konuşmuş insan
Ruh sır vermiş söz değişmiş (Sarıkaya Karaca, 2021: 177).

Reyhani insanın özünün değişmesinden yakındığı şiiriyle, dünyaya geliş nedeninin zıddına davranan insanoğlunu eleştirerek, azgınlaşmasından dert yanmaktadır. Her şeyin aslını yitirdiğini, özünden koptuğunu dile getiren âşık, Yaratan'ın insanı başıboş bırakmadığını, her an Tanrı'nın huzurunda olduğunu ifade etmiştir.

Her sabah bağında bülbül şakırsa,
İnce fikir, gül ibrişim dokusa,
Yüz bin adam yüz bin kitap okursa,
İnsan kendin bilmedikçe düzelmez (Sarıkaya Karaca, 2021: 233).

Reyhani, her bilginin okumayla edinilebileceğini ve öğrenmenin belirli bir zaman dilimiyle sınırlı olmadığını vurgulamıştır. Bireyin kendini geliştirmesi için her fırsatı değerlendirmesi gerektiğini savunarak, bilimin, insanları yeniliklere açık hale getirdiğini ve katı düşünceleri

değiştirme gücüne sahip olduğunu şiirlerinde dile getirmiştir (Şimşek, 2022: 446). İnsanın kendini geliştirmesi, öğrenmesi ve araştırması, özdenetim kazanımının en önemli adımlarından biridir. İnsanın dünyaya geliş amacı da bunu gerektirir.

Tezgahsız ibrişim dokumamışsa
Solmayan bahçede şakımamışsa
Eğer kendisini okumamışsa
İlim okuyana yazık, çok yazık (Sarıkaya Karaca, 2021: 196).

İnsanın kendini geliştirmesi, öğrenmesi ve araştırması, özdenetim kazanımının en önemli adımlarından biridir. Hiç şüphesiz kişinin kendini denetlemesi, “Ben kimim?”, “Bu dünyaya geliş amacım nedir?” gibi sorularla hayata bakış açısını şekillendirmesi ve öğrenmeye, bilmeye, çevresine faydalı bir insan olmaya yönelmesi ile mümkündür.

Gelir kaldırırlar oturma yersiz,
Ne dünya savaşı, ne meydan ersiz,
Çiçekten anlamaz gülden habersiz,
Bal olur mu, arı gelsin bakalım (Sarıkaya Karaca, 2021: 280).

Âşık Reyhani, “Bakalım” redifli şiiriyle kendisi üzerinden tüm insanlara mesaj vererek, İnsanın kendisini bilmesi yerli yersiz hareketlerde bulunmaması gerektiğinin vurgusunu yapan Âşık, kişinin oturacağı yeri dahi dikkatlice seçmesinin önemini belirtmiştir. Sosyal ve toplumsal değerlerimiz arsında önemli bir yeri olan kişinin oturacağı yerin bilincinde olması, insanların yaşlarına, konumlarına, dikkat edilmesi gerektiğini bize gösterir.

Ayrıca dünyanın zorlu bir sınav yeri olduğunu ifade eden âşık, insanın dünyalık heves ve istekleri bırakıp, kendi özüne dönmesi çağrısında bulunmuştur. Asıl marifetin kişinin sorumluluğunu tam ve doğru bir şekilde yerine getirmekle olacağını ifade etmiştir. Ayrıca ilme, öğrenmeye ve bilgide ileriye dönük vatanımızı ve insanımızı ileri seviyeye taşıyacak gelişmelere de kayıtsız kalınmaması vurgusunu yapmıştır.

Hoşça kal ve bay bay halâ şu mersi,
Bize kimden kaldı bilir misiniz?
Dinin asricesi ahlâkın tersi,
Bize kimden kaldı bilir misiniz? (Sarıkaya Karaca, 2021: 350).

Âşık Reyhani öz değerlerden uzaklaşıldığını eleştirdiği şiiri “Bize Kimden Kaldı”, sosyal ve siyasi eleştirileri bağlamında ele almıştır. Kendi değerlerimizden uzaklaştıkça dilimizi, kimliğimizi, ahlakımızı nasıl kaybettiğimizi ele almıştır.

Reyhani’yem sözüm sana yadigâr,
Adımız şanımız var diyar diyar,
Neyzen ferakımız Mevlanamız var,
Ney, kopuz, kavakla sazda uygarız (Reyhani, 1988: 59).

Reyhani “Uygarız” başlıklı şiiriyle çağdaşlık adı altında insanların yozlaşmasını eleştirdiği, uygarlığın sözde olmayacağını insanın geçmişiyle, dürüst ve ahlaklı bir yaşam geçirmesiyle elde edebileceği vurgusunu yapmıştır. Mazimizin övülmeye değer pek çok başarıları olduğu gibi, insanlık tarihine adını silinmez bir yere yazdıran nice Türk büyüğü ve gönül insanı, sözleriyle tüm insanlığa evrensel mesajlar veren barışın, sevginin, doğruluğun erdemleri eserleriyle dünyaya duyuran, atalarımız sayesinde tüm milletlere göre çok daha öncelerden uygarlığımızı kanıtlamış bir toplum olduğumuzu dile getirmiştir.

Bülbülün korktuğu diken,
Bekler gülü taze iken,
Kökenimiz altın iken,
Pul yaşamak yeter oldu (Sarıkaya Karaca, 2021: 398).

“Yeter Oldu” şiiriyle Reyhani mazinin başarı ve güzelliklerine gönderme yaparak, insanımızın geçmişine bakıp dersler çıkarması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Âşık, günümüz insanının her konuda dışa bağımlı hale gelmesini şiirlerinde sıklıkla eleştirir. Bir zamanlar tüm dünyanın gözü bizim üzerimizdeyken ilimde, fende, siyasette, yardımlaşma ve dayanışmada, bugün birçok değerlerimize yabancı olduğumuzu şiirleri aracılığıyla dile getirmiştir. Âşık, özümüze ve değerlerimize sahip çıkarak mazinin parlak günlerine dönülmesi için nasihatlerde bulunmuştur.

Rezil olduk paramızla
Karımızla kızımızla
Rezalete doğru hızla
Gayret İzmir Fuarı’nda (Sarıkaya Karaca, 2021: 376).

Âşık Reyhani, İzmir Fuarı’nda gözlemlediği ahlaki çöküşü, özüne, kültürüne yabancılaşmayı bu şiirinde ele almıştır. Dikkat edilmezse sonunun daha kötüye gideceği mesajını vererek uyarılarda bulunmuştur.

İnan kardeş tehlike
Devir devrindeyiz biz.
Cahiller konuşur boş.
Dırdır devrindeyiz biz (Sarıkaya Karaca, 2021: 324).

Âşık hem modern dünyanın yaşadığı çıkmazları ve insanımızın kültürel yozlaşmasını yerel ve ironik bir üslupla ele almıştır. Âşık Reyhani’nin bir başka eleştirdiği konu insanın kendini bilmemesi, dürüstlükten uzak, özüne sözüne sahip çıkmayıp gününü gün etmesi Âşık Reyhani’nin eleştirilerine konu olmuştur.

Âşık Reyhani, şiirlerinde özdenetim değerine vurgu yaparak insanların iradelerine sahip çıkmaları, duygu ve davranışlarında ölçülü olmaları, hırsın ve kötü alışkanlıkların esiri olmamaları gerektiği konusunda nasihatlerde bulunmuştur. Mizahi ve taşlamalı şiirlerinde bile sınırlarını bilen, ölçülü bir ifade kullanan Reyhani, sanatını öfkeye ya da bireysel çıkarlarına göre değil, yapıcı eleştirilerle ele almıştır. Bireyin hem kendisine hem de topluma fayda sağlayacak duygu ve davranışlar içinde olması gerektiğini dile getiren Âşık bilime, öğrenmeye ve bireyin kendini

yetiştirmesine şiirlerinde sıkça yer vererek kanaatkâr olmayı ve gönül kırmamayı şiirleri aracılığıyla Türk insanına öğütlemiştir.

6.5. Sabır

Sabır, insanın gücü ve iradesi dışında gelişen olaylar karşısında sergilediği sakinlik, mücadele, kararlılık ve hakka teslimiyetin ifadesidir. Sabır, kişinin hayatındaki zorluklara ve güçlüklerle karşı sergilediği olumlu yaklaşımdır. İnsanın yaratılması, Tanrı'nın emir ve iradesi doğrultusundadır.

Yaratan'ın kullarına sunduğu hayatın anlamı, kişiden kişiye farklı yorumlanabilir. İnsan olarak bizlere düşen, bize sunulan hayatın yalnızca kendi sorumluluk alanımızla sınırlı olduğunu bilmek ve buna göre hareket etmektir. Mevlana, "Sabır kurtuluşun anahtarıdır." demiştir. Hayatta karşılaştığımız birçok olay, irademiz dışında gerçekleşir. Bazen hiç hak etmediğimiz güzelliklerle karşılaşırız, bazen de beklenmedik felaketler yaşayabiliriz. Karşılaştığımız kötü ve olumsuz durumlara karşı gösterdiğimiz sabır, hem bizi olgunlaştırır hem de yaratanımıza olan inancımızı güçlendirir. Sabır, kul ile Yaratan arasında güçlü bir bağ kurulmasına vesile olur. *"Asıl hüner ve afiyet, bollukta sabretmesini bilmektir. Her söz için doğruluk, her doğruluk için iş, her iş için de sabır gerekir. İnsanlarda riyanın karışmayacağı, hakiki tek vasıf sabırdır."* (Küpçük, 2013: 189). Kulun yeryüzündeki sınavının sonucunu, gösterdiği sabır belirler. Sabır, insana olgunluk, bilgelik ve cesaret kazandırdığı gibi, ruhsal gelişimine de katkı sağlar.

Haksız olana hak çare,
Hak âleme mutlak çare,
Lahavle velâ tek çare,
Bilsinler sabrı taşanlar (Sarıkaya Karaca, 2021: 167).

Âşık Reyhani, "Mum" redifli şiirinde, sabrın sonucunda Tanrı'nın kullarına sunduğu lütuflara dikkat çeker. Dünya hayatı geçici olup, kulların sınıandığı bir imtihan yeridir. Her insan aynı imkânlarla sahip olmadığı gibi, yaşam şartları da birbirinden farklıdır. Kiminin payına kötülük, kimininse payına sabretmek düşer.

Âşık, mazlum olana sabretmeyi öğütlerken, Allah'a sığınmanın en büyük kurtuluş yolu olduğunu vurgular. "Lahavle vela" diyerek, her şeyin ancak yüce Allah'ın gücü ve kudretiyle mümkün olacağına dikkat çeker. Her Müslüman, zorluklarla karşılaştığında bu dua ile Rabbinden yardım ve teselli bekler. Reyhani, dinî inançları ve yaşam tecrübeleri doğrultusunda kaleme aldığı bu şiirinde, sabrın hem dünya hem de ahiret hayatının en büyük kurtuluş vesilesi olduğunu vurgulamıştır.

Umudum kesme ey dostum
Derdimi derman kurtarır.
Boş yere bahtıma küstüm
Şaşkını iman kurtarır (Sarıkaya Karaca, 2021: 220).

Âşık "Kurtarır" redifli şiiriyle insanlara umudunu yitirmemeleri gerektiğinin, sorumlulukların ve yaşamın gayesinin farkında olunmasının mesajını verir. İnsanın kendini eğitmesinin önemine vurgu yapan Âşık, kişi ne ile ilgilenirse onu bereketlendireceği ve uğraşının meyvesini yiyeceğini belirtmiştir. İnsanın dünyaya geliş amacının farkında olmasına dikkat çekerek, sevginin tüm

zorlukların üstesinden geleceğine olan inancını yinelemiştir. Allah’a sığınmanın insanı kurtuluşuna vesile olacağı ve imanın en büyük sığınak olduğunu belirtmiştir.

Leyleklerin ömrü laklakla geçer
İnsan ne ekerse ektiğin biçer
Sabrı şükürü yoksullar seçer
Güya ki damlalar bir göl olurmuş (Sarıkaya Karaca, 2021: 227).

Reyhani “Ölürmüş” başlıklı şiiriyle soyut ifadelerden yola çıkarak gerçekleri dile getirmiştir. İnsanın kendini olmadığı yerde görmesini ironik bir üslupla eleştiren Âşık, atasözlerinden yardım alarak duygularını ifade etmiştir. Kurnaz insanın her şeyi lehine çevirmesi, garibanın ise elindekilerle kendini avutmasına gönderme yapan Âşık, ne yaparsa yapsın insanoğlunun kurnazlığının da, sabrının da bir gün sonu geleceğine tüm insanlığın eşit olduğu tek doğrunun ölümün varlığını “Ölürmüş” şiiriyle ele almıştır.

Gecemiz bellisiz günümüz gece,
Doğruyu söyleyin gitmesin güce,
Aç için sabırdan bahseden hoca,
Tok diyorum ne dersiniz a dostlar (Sarıkaya Karaca, 2021: 313).

Âşık, “A Dostlar” redifli şiiriyle her geçen gün kötüye giden dünyanın düzenine vurgu yapmıştır. İnsanın bir an önce bu çıkmazın farkına varıp, kendine çeki düzen vermesinin gerekliliğini anlattığı şiirde, her şeyin tersine döndüğü bir dünya düzenine geçildiği, insanların birbirinin hâinden anlamadığı, akıl verenin dahi karşısındakinin durumundan habersiz bencil ve lakayt bir tavır içerisinde olduğu mesajını vermiştir.

Âşık Reyhani sabır değerini, zorluklara göğüs germek, olgunlaşmak ve inançlı olmak kavramlarıyla birlikte ele almıştır. Reyhani, dünyadaki zorluklara sabretmenin Allah katında mükâfatlandırılacağını, haksız ve zalimlerin ise cezalandırılacağını dile getirerek fevri hareketlerden kaçınmanın önemine vurgu yapmıştır.

6.6. Saygı

Saygı, Yaratıcı’nın insana sunduğu tüm özelliklere, güzelliklere ve canlılara karşı dikkatli ve özenli davranmayı gerektirir. Kişi, hayatını belirli bir ölçü ve denge içinde şekillendirmelidir. Bu dengeyi sağlamak ise, saygı ilkesini hayatının her alanında benimseyip uygulamakla mümkündür. İnsan, çevresine ve kendisine duyduğu saygı sayesinde toplum içinde saygın bir konuma ulaşır.

Saygı, yalnızca anlık gösterilen bir duygu değil, hayat boyu sürdürülen bir tavidir. İnsanın tarihine, inanç ve ibadetlerine duyduğu saygı ve sevgi kendi değer dünyasını oluşturur. Vatani uğruna canını feda eden şehitler ve gaziler, Türk büyükleri, millî ve manevi kültür öğeleri ile inançlar, saygıyı en çok hak eden değerler arasındadır. “*Aile büyüklerine saygı gösterme, Türk kültürünün temel taşlarından.*” (Çetindağ Süme, 2019: 846). Aile büyüklerine toplumun ileri gelenlerine saygı göstermek Türk gelenek ve göreneklerinde ön sırada yerini alır. Bu sebeple özel günlerde, dinî bayramlarda, aile büyüklerini ziyaret etmek geçmişten günümüze devam eden kültürel değerler arasında yer alır.

Dadaş kendisini övmez
Uyuyan aslana değmez
Gücü yettiğini dövmez
İşte dadaş bu demektir (Sarıkaya Karaca, 2021: 133).

“İşte Dadaş Bu Demektir” adlı şiirinde Reyhani, hemşerilerine ithafen Erzurum insanının sembolü hâline gelen “Dadaş” kelimesinin anlamına vurgu yapmıştır. Dadaş olabilmek için hem fiziksel hem de ahlaki yönden sağlam bir duruş sergilemek gerektiğine vurgu yapan âşık, vatanını seven, büyüklerine saygı duyan, geleneklerine bağlı, çevresine güven veren ve köklerinden kopmayan sağlam karakterli insan olarak tanımlar.

Edep haya nereye gitse baş gelir,
Asılsız can dese, gözden yaş gelir
Kâmil insan her ne dese hoş gelir
Cahil gözü zehir akrep sayılır (Sarıkaya Karaca, 2021: 219).

“Sayılır” redifli şiiriyle Âşık, doğru sözü dinlemenin önemine dikkat çeker. Vatanın en kutsal emanetlerden biri olduğuna vurgu yapan Reyhani, büyüklere saygı ve küçüklere sevgi gibi değerlerin insanın ahlaki özelliklerinin en önemli göstergeleri olduğunu ifade eder.

İstismar, iltimas, rüşvetten uzak,
Arayıp bulmalı nerde ise hak,
İzzetli iffetli olmalı mutlak,
Türk’ü Müslüman’ı bilmeli gençlik.

Din, dil, ırk ayrımı gençliğe yasak,
Başka çözüm yoktur, birlik olmasak,
Allah’ın yolunda olmalı mutlak,
Yiğit ecdadını bilmeli gençlik (Sarıkaya Karaca, 2021: 274).

Reyhani, adalet ve ahlakı koruyup yaşatmanın ulus olarak temel bir sorumluluk olduğunu vurgular. Türklük ve Müslümanlığın sadece sözde kalamayacağını, bunun insanlara büyük sorumluluklar yüklediğini ifade eder. Âşık, Türk gençliğinden ayrımcılığa düşmeden, birlik ve beraberlik içinde ilerlemesini beklemektedir. Reyhani, Türk gençliğine yönelik nasihatler verdiği şiirinde, yurt ve vatan sevgisinin önemine vurgu yapar.

Şehitlere, gazilere ve bayrak sevgisine değinerek, bu vatanın kolay kazanılmadığını hatırlatır. Gençlerin tüm bu fedakârlıkların bilincinde olması, çalışıp üretmesi ve yeniliklerin öncüsü olması gerektiğini öğütler.

Öğretmenim sana kurban olayım
Okutmakla aşar öğretmen
Söylede izahı senden alayım
Her çarenin tutanağı öğretmen (Düzgün, 1997: 196).

Öğretmenlik mesleğinin kutsallığına vurgu yapan Âşık, tüm kapıların anahtarı öğretmenleri görerek duygularını sevgi ve minnetle dile getirmiştir. Din büyüklerine yapılan saygısızlık, inanışlara, sadakat ve doğruluğa yapılan saygısızlıklar âşığın birçok şiirine konu olmuştur.

Bir şiirle dile gelmez Atatürk
Fikirler çözülmez sığmaz beyana
Bir tek yönde tarif olmaz Atatürk
Her akıl süzemez vasfı şahane (Düzgün, 1997: 111).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder M. Kemal Atatürk için yazmış olduğu şiirinde Âşık Reyhani hem Türk halkının hem de kendi duygularını ifade etmiştir. Âşık Reyhani, şiirlerinde saygı değerini bireyin topluma, ailesine, büyüklerine ve inancına karşı duyduğu sorumluluk bağlamında ele almıştır.

Dinî inançlara saygıyı, kul hakkı yememeyi, Türk büyüklerine, aileye, topluma ve tüm insanlara karşı saygılı olmayı vurgulayan Reyhani, şiirlerinde sıkça Türk gencine nasihatlerde bulunmuş ve saygının manevi boyutuna dikkat çekmiştir.

6.7. Sevgi

Sevgi, insanın hayata tutunmasında ve zorluklara karşı ayakta kalmasında en büyük dayanaktır. Hayatın temel gereksinimleri kadar önemli olan sevgi, insanı kendiyle barışık hale getirirken, toplumla bütünleşmesini sağlayan güçlü bir bağ oluşturur. Tüm savaşların, kavgaların ve mutsuzlukların temelinde sevgi eksikliği yatar.

Aslında yeryüzündeki tüm savaş ve kavgaların sebebi, insanın kendisiyle olan savaşıdır. Dünyaya geldiği andan itibaren sevgi ve ilgiyle büyütülen bir insan, ne kendi hayatında ne de çevresinde sevgiyi ve merhameti eksik bırakmaz. *“İnsan onuru, değerler kültüründe en temel değerlerden biridir. Değerler kültüründe sevgi, insan onurunu yüceltir, geliştirir.”* (Cüceloğlu, 2002: 168). Sevgi, her canlının hayatta kalabilmesi için gereklidir. Sevgi sayesinde aşılmaz denilen yollar aşılmış, geçilmez denilen engeller geçilmiştir. Âşık Reyhani, şiirlerinde sevgi değerini şu bağlamlarda ele almıştır:

- 1) Allah'a, Peygambere, İslam dinine ve Kur'an'a, Hz. Aliye ve diğer din büyüklerine ve inanışlara duyduğu sevgi.
- 2) Vatanına, bayrağına, milletine, bağımsızlığa, millî birlik ve bütünlüğe duyduğu sevgi.
- 3) Türk büyüklerine, M. Kemal Atatürk'e duyduğu sevgi.
- 4) Sevdği insana olan duygularını ifade ettiği aşk şiirleri.
- 5) Annesine, ailesine, çocuklarına duyduğu sevgi.
- 6) Memleketi olan Erzurum'a duyduğu sevgi.
- 7) Dostlarına duyduğu sevgi.

Reyhani sevgi değerini yukarıdaki başlıklar dâhilinde ele almış, çeşitli yönleriyle hem bireysel hem de toplumsal manada sevgi temasını şiirlerinde dile getirmiştir.

Bir gün sana görünmezden taş gelir
Can incitmez kâmillere hoş gelir
Arzunun yollara pek yokuş gelir
Bilenler gönüle intikal eyler (Sarıkaya Karaca, 2021: 213).

Reyhani, görünmeyen bir yerden ya da sebepsiz gibi görünen bir şekilde insanın başına bela, sıkıntı ya da ağır bir söz gelebileceğini ifade ederek uyarılarda bulunmuştur. Buradaki taş gelmesi kalbi yaralayacak bir olay söz ya da durum anlamında kullanmıştır. Bu tür durumların İlahi bir takdirle meydana geldiğini ve kaderin bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

Karşımda bir resim, resimde bir baş
O başta bir akıl, uygara yoldaş
Barış için yapmış ne mutlu savaş
M. Kemal yazılı kemâlet gördüm (Sarıkaya Karaca, 2021: 160).

Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerindeki sevgi teması, yalnızca sevgiliye duyulan aşkla sınırlı değildir. Onun şiirlerinde Allah'a sevgi, Peygamber'e sevgi, Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine sevgi ve saygısını şiirlerinde dile getirmiştir.

Böyle yanıp dönmez idim
Anam olsaydı olsaydı
Zehir içer kanmaz idim
Anam olsaydı olsaydı (Düzgün, 1997: 48).

Âşık, annesinin yokluğunun kendinde bıraktığı derin üzüntüye dikkat çekmiştir. “Böyle yanıp dönmez idim” ifadesi, çektiği acının derinliğini ve Reyhani'yi sürüklediği çıkmazı gösteriyor. Annesinin yokluğu, hayatın ağırlığını daha da katlanmaz hale getirdiğini dile getirmiştir.

Bir tarlası, bir bostanı olaydı,
Ne olurdu ekseydi, biçseydi anam.
Bayram günü çay şekeri bulaydı,
Doyunca doldurup, içseydi anam (Sarıkaya Karaca, 2021: 56).

Reyhani “Anam” redifli şiiriyle, annesinin yaşadığı zorluklara ve imkânsızlıklara değinmiştir. Ne olurdu deyişiyle, yalvarır bir halde annesinin yaşamış olduğu yoksulluğa, duyduğu üzüntü ve kederi dile getirmiştir.

Bir çuval yel öğü bir çuval arpa,
Yedikardeş idik hepimiz körpe,
Ağlıyordu anam göz kırpa kırpa,
Vura vura öldürdüler babamı (Sarıkaya Karaca, 2021: 301).

Âşık, babasının yaşadığı zorlu hayat şartlarına ve dönemin zorba insanları tarafından uğradığı zulmü hatırlayarak, ona duyduğu özlemi ve babasının yaşadığı haksızlığa gösterdiği sabrı dile getirmiştir. Cüceloğlu sevgi temelli sorumluluk bilincini şöyle tanımlamıştır. “*Korku kültüründe sorumluluk sana verilmiş görevdir. Baba olarak ne yapman, nasıl konuşman gerektiğini kültür sana söyler, sevgi temelli değerler kültüründeyse sorumluluk bireysel bir seçimdir.*” (Cüceloğlu, 2021: 42).

Âşık Reyhani'yem hasretim cana,
Gönül dağım teslim oldu dumana,
İkrardan ötürü sevgiden yana,
Kapına kul köle olmaz mı idim? (Sarıkaya Karaca, 2021: 248).

Âşık “Gelmez mi İdim” şiiriyle gönlünden geçen duygularla, sevdiğine seslenmiştir. Sevdiği insanın kötü gününde yanında olamamasının üzüntü ve sıkıntısını yaşayan Âşık, sevdiğine sitemlerde bulunmuştur. Her şart ve koşulda seven sevdiğini yanında ister. İnsanın başına iyi ya da kötü bir olay geldiğinde gözü ilk sevdiği insanı arar. Reyhani, sevdiğinin kötü gününden haberi olmayışının üzüntüsünü, sevdiği insanın vefasızlığına bağlar. Sevmek ve sevilme, birçok zorluk ve güçlük karşısında direnç göstermeyi gerektirir.

Tüm yazılı ve sözlü anlatılarımızdaki halk kahramanları, hayatlarını hiçe sayarak bu zorlu mücadeleleri kazanmışlardır. Reyhani, halk kahramanlarına gönderme yaparak, sevdiği uğruna canını feda edebileceğini ifade etmiştir.

Âşık Reyhani, kavuşamamanın derin üzüntüsünü, sevgilinin vefasızlığını, ilgisizliğini ve aşk acısını dile getirdiği şiirinde, duyduğu üzüntüyü, kırılganlığı ifade etmiştir. Sevdiğine kavuşamamanın verdiği hüznün ve çaresizlikle kadere teslim olduğunu belirterek yaşadığı yoğun hasretin âşığı, duygusal çöküntüye uğrattığını vurgulamıştır.

Asuman Zeycan'ı Aslı'yı Kerem
Garib'ini, candan sevdi Şahsenem
Selvi'nin hasreti Emrah'a elem,
Ben seni ondan da çok seviyorum (Sarıkaya Karaca, 2021: 43).

Sevdiğine seslenen âşık, yaşanması muhtemel güzel günleri kaçırmamanın hayaliyle duygularını dile getirmektedir. Canından çok sevdiği sevgilisine seslenerek, aşkının büyüklüğünden söz etmiştir. Reyhani, birbirine sıkı sıkıya bağlı sevgi bağlarına göndermelerde bulunarak, kendi sevgisinin daha derin olduğunu, tarihlerin yazdığı unutulmaz âşıklardan bile daha çok sevdiğini dile getirmiştir.

Yar hayali başlar akşam olanda,
Yarı ölür candan geçer ağlarım
Ruhum inler baş yastığa koyanda,
Bağrım sızlar, uyum kaçır ağlarım (Sarıkaya Karaca, 2021: 41).

Sevdiğine olan özlemini hasretini dile getirdiği “Ağlarım” redifli şiirinde âşık sevgiliye ulaşamamanın ruhunda ve bedeninde verdiği derin ıstıraba dikkat çekmiştir. Âşık, sevgilinin vefasızlığına rağmen duygularının yoğunluğu nedeniyle kendini suçlamış, her şeyi hoş görerek ona teslim olmanın pişmanlığını dile getirmiştir.

Âşık Reyhani şiirlerinde sevgi değerini, en önemli duygu olarak ele almıştır. Sevgi bazen bireysel bir duygu olarak, bazen de toplumsal ve manevi bir değer olarak Reyhani'nin şiirlerinde yer almıştır. Reyhani, insanlığa ve yaradılışa yönelmiş bütünsel bir bağlılık anlayışıyla sevgi değerini şiirlerinde işlemiştir. Barışçıl ve birleştirici bir nitelikte Allah sevgisi, din büyüklerine karşı duyduğu sevgi, vatanına millete duyduğu sevgi, Türk tarihindeki önemli şahsiyetlere duyduğu sevgi

şiiirlerinin konusunu oluşturmıştır. Reyhani sevgiyi insanı yücelten, toplumsal dayanışmayı ve kaynaşmayı sağlayan temel bir değer olarak ifade etmiştir. Ayrıca Reyhani yurdun tüm güzelliklerine dair oluşturduğu şiirlerinin yanı sıra tabiat sevgisine de şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir.

6.8. Sorumluluk

Kişinin görev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz yerine getirmesi, sorumluluk bilincinin gelişmesine bağlıdır. Erken yaşta sorumluluk bilinci gelişen bireylerin, hayattaki başarıları da bu bilinçle doğru orantılıdır. “*Anlamli, güçlü ve coşkulu bir yaşam, ancak donanmış bir bilincin temelleri üstüne kurulur.*” (Cüceloğlu, 2002: 18). Sorumluluk bilinci, bireyin yaşamını anlamlı kılan bilinçli tercihler yapmasına olanak tanır.

Böylece yaşam sadece sürüp gitmez, şekillenir ve derinleşir. “*İslami öğretilerde ideal insan, kendini toplumdan izole etmiş, dünyaya ve hayata sırtını çevirmiş münzevi insan değil, bir toplum içinde yaşayan, dünya hayatının olumlu ve olumsuz şartlarıyla yüz yüze gelen, hayatla ve dünya ile hesaplaşan; hayatı, dünyayı, toplumu ve devleti Allah’ın iradesine ve insanlığın en yüksek mutluluğuna uygun kılma çabalarına katkıda bulunan, nihayet başkaları için de yaşayabilen ve onlardan gelecek sıkıntılara katlanabilen insandır.*” (Çağrı, 2012: 531).

Çocuk, sorumluluk bilincini ilk olarak ailesinde kazanır. Aile, sorumluluk duygusu gelişmiş bireyler tarafından oluşturulmuşsa çocuk bu değeri hayatında daha kolay bir şekilde uygular. Ailenin güvenli bir ortamda, karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde sağlam temellere oturtulması, devlet kurumlarının en önemli hedeflerinden biri olmalıdır. Diğer değerler gibi sorumluluk bilincinin gelişmesi de aile yapısının sağlamlığına bağlıdır. Geleceğin emanetçileri bu bilinç ve farkındalıkla yetiştirilmeli, her yaşta insanın sorumluluk bilincini kazanmasına özen gösterilmelidir.

Ey Türk oğlu çalış öğün yorulma
Bu yurdun her yanı senindir senin
Uyanık ol düşmanına darılma
Tarihin destanı senindir senin

İptida Bilgenin yazdığı yazı
Türklüğün en şanlı sanat cihazı
Son asrın hâkimi o şanlı gazi
Damardaki kanı senindir senin (Düzgün, 2021: 202).

Âşık Yaşar Reyhani, bu şiirinde Türk milletine seslenerek tarih bilincinin korunması ve geçmişin unutulmaması gerektiği yönünde uyarılarda bulunmuştur. Vatanın her karış toprağının şehitlerin kanlarıyla sulandığını ve bu topraklarda ataların manevi varlığının hissedildiğini ifade etmektedir.

Türk milletine yönelik tehditler karşısında yazılmış destanların, milletin bilgeliliğini, gücünü ve cesaretini ortaya koyarak nasıl bir tarih yazıldığına dikkat çekmiştir. Âşık, Türk tarihinin ilk yazılı belgesi olan Orhun Kitabeleri’ndeki Türklerin devlet olma yolundaki mücadeleleri, devleti yönetim teknik ve bilgileri ve daha birçok Türk kültürüne kaynaklık eden bilgi ve birikimlerine atıfta bulunarak Türklerin şaheser özelliği taşıyan bu eşsiz mirasına işaret etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün “Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.” sözüne atıfta bulunarak,

Türk milletinin sıradan bir ulus olmadığını ve bu sorumluluğun bilincinde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Türkçe tahribine giren sözler mi
“TERETEYİ” işgal eden cazlar mı
Soyunmaya sanat diyen kızlar mı
Söylen bu vatanın neresi bizim? (Yardımcı, 2006: 147).

Âşık, Türkçenin yanlış kullanımı ile dilin yozlaşmasını eleştirirken, bu durumu bir tür vatansızlık göstergesi olarak değerlendirmekte ve konunun ciddiyetine dikkat çekmektedir. Dilin doğru ve özenli kullanımı, toplumsal yapı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, gerek kültürel mirasın korunması gerekse millî kimlik açısından son derece önemlidir.

Eğer hasta ise üzme
Kapsın yıksın dengin bozma
Çocuğu var ise kızma
Koy şımarsın atsin takla (Sarıkaya Karaca, 2021: 180).

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan misafir ağırlama geleneğini “Misafir” şiiriyle anlatan Reyhani, bu kültürel sorumluluğun korunması ve yaşatılmasına dair önemli bilgiler vermiştir.

“Türk kültüründe misafir ve misafirperverlik evin, bolluğu bereketi, kısmeti, neşesi anlamına gelmektedir. Eve gelen her konuk Tanrı misafiri olarak bilinir ve ona göre muamele görür.” (Çetindağ Süme, 2019: 850). Âşık, geleneklerin korunması ve yaşatılması üzerine birçok şiir yazmıştır. Bu şiirler değerler eğitimi kazanımları için son derece önemli kaynaklar arasındadır. Genç nesiller bazı kültürel öğeleri bilse de bunları nasıl uygulayacakları konusunda eksiklik yaşayabilirler. Reyhani, bu durumu göz önüne alarak misafirin önemi ve ağırlanması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Sordum derdin nedir konuşmaz dili
Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
Mehmet’ten hatıra kalan mendili
Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin (Düzgün, 2015: 47).

Kadın olmanın zorluğunu ve çilesini “O Gelin” redifli şiiriyle ifade etmiştir. Aile olmanın sorumluluğunu taşıyamayan eşlerin eleştirildiği, kadınların tek başlarına ve çaresizlikler içerisinde çocuklarına hem anne hem de baba rolünü üstlenmesinin zorluğunu dile getirmiştir. Reyhani O Gelin şiiriyle Anadolu’nun tüm çilekeş, vefalı kadınlarının tercümanı olmuştur. Ayrılık, özlem, yaşadığı yoksulluk karşısında güçlü durmaya çalışan en doğal hakları dahi elinden alınmış Anadolu kadınının hayatta kalma mücadelesini anlattığı şiiriyle anneliğin fedakârlık ve yüceliğine vurgu yapmıştır.

Nerde gördümse bir mutlu
Avradı evladı kutlu
Boşuna olma umutlu
Karın yoksa karın yoktur (Sarıkaya Karaca, 2021: 175).

Reyhani, bu dizelerde kişisel gözlemlerine yer vererek, hayatında mutlu gördüğü insanlara atıfta bulunmakta ve onların mutluluğunun kaynağına işaret etmektedir. Ailenin önemini vurgulayan Âşık, insanın sınırlı ömrü boyunca geriye kalan en değerli kazancın eşi ve kurduğu yuvası olduğunu ifade etmektedir.

Yoksulluk elinden gittik doktora,
Düştük doktor beyin düştüğü tara,
Dedi ilaç yoktur bakma kusura,
Yine de hastadan aldı beşyüzü,
Sapsarı kesildi hastanın yüzü (Sarıkaya Karaca, 2021: 643).

Âşık Yaşar Reyhani, toplumun aksak ve yanlış işleyişine karşı eleştirilerini dile getirmiştir. Ayrıca yoksulluk, sosyal eşitsizlik, görev ve sorumluluğun kötüye kullanılmasını sert bir şekilde eleştirmiştir.

Tadı olmaz devlet ile düzenin
Hükmü kalmaz okuyanın yazanın
Reyhani'yem sazı ötmez ozanın
Özgürlüğü karıştırır düşüne (Sarıkaya Karaca, 2021: 183).

Âşık Yaşar Reyhani, “Anadolu Ne Diyor” başlıklı şiirinde Anadolu’nun genç insanına nasihatini dile getirerek, eğer vatanına sahip çıkmazsa olabilecekleri genç nesillere öğüt olacak şekilde aktarmıştır. Gençliğe emanet edilen bu cennet vatanın, yüzyıllardır düşmanların hedefinde olduğunu belirten âşık, en ufak bir zayıflık anında bu fırsattan yararlanmak isteyeceklerini vurgulamış ve vatanın düşman eline geçmesi hâlinde yaşamın ve değerlerin anlamını yitireceğini ifade etmiştir.

On milyon işsiz yalvarıyoruz
Bize bir hal oldu yapma Süleyman (etme keloğlan)
Milleti ne zaman kurtarıyoruz
Ömrü gazel oldu yapma Süleyman (etme keloğlan)

Reyhani'yim kaldım yalnız başıma
Zehir kattın vatandaşın aşına
Melhem varsa ektir kendi başına
Kel iyice kel oldu yapma Süleyman (etme keloğlan) (İvgin, 2022: 226).

Reyhani, dönemin Başbakanına yazmış olduğu şiiriyle, toplumsal sorunlara karşı duyarlılığını ortaya koyarak, işsizlik, yoksulluk ve adaletsizlik gibi konulara dikkat çekmiştir. Halkın çaresizliğini gözler önüne koyarak, sıkıntılarını ve yaşanan acizliği dile getirmiştir.

Uyuma kardaşım uyan gafletten
Âşık kişilere ünvan yakışır
İlim irfan oku kurtar mihnetten
Çalışmak insana her an yakışır (Sarıkaya Karaca, 2021: 222).

Âşık, bu kavramlara dikkat çekerek, asıl görevin vatani korumak olduğunu “Yakışır” şiiriyle Türk milletine hatırlatmıştır. Mertlik ve cesaretin, göstergesi vatan uğruna gözünü kırpmadan mücadele etmektir. Âşık kardaşım diye seslendiği okurlarına, sorumluluklarının bilincinde olmalarına dair nasihatlerde bulunur. İnsanın dünyaya geliş amacına ve yapması gerekenlere vurgu yapan Reyhani, insanın yerine getirmek zorunda olduğu tüm gerçeklere dikkat çeker.

Mevlasına tapan doğru tapıyor,
Riyakârlar hak yolundan sapıyor,
Eloğlu fezada yarış yapıyor,
Dikkat kılı kırka bölmek olmaz (Sarıkaya Karaca, 2021: 230).

Reyhani, “Olmaz” redifli şiirine “dikkat” diyerek bir uyarıyla başlamıştır. Bilimin ilerlediğini ve bilen insan sayısının arttığını vurgulayan âşık, kişinin kendini iyi yetiştirmesi ve dinî inancını özümsemesi gerektiğini ifade etmiştir. Âşık yaratılış gayesinin farkında bir birey olarak yaşadığı müddetçe doğru bildiği tüm değerlere dört elle sarılacağını ve sorumluluklarının bilincinde yoluna devam edeceğini dile getirmiştir.

Âşık Reyhani şiirlerinde sorumluluk değerini, yalnızca bireysel ifade biçimi olarak değil, toplumsal sorumlulukla yürütmüştür. Halkı bilgilendirme, bilinçlendirme ve yönlendirme amacı taşıyan şiirleri bu anlayışın dışavurumudur. Bireyin topluma, ailesine, inançlarına, ahlaki ilkelere karşı sorumluluğu bağlamında ele almıştır. Toplumun tüm aksak ve yanlış işleyişini şiirlerinde dile getirmiştir. Âşık ailenin önemine vurgu yaptığı şiirlerinde evliliklerdeki sadakatsizliğe, erkeğin eşine ve çocuklarına karşı sorumluluğunu yerine getirmemesine, Almanya’ya giden gurbetçilerin ahlaki ve kültürel yozlaşmalarına dikkat çekmiştir. Ayrıca vatan toprakları içerisinde ki örf ve âdetlerin bozulması Reyhani’nin şiirlerinde yer almıştır.

6.9. Vatanseverlik

Âşık Yaşar Reyhani, şiirlerinde vatan sevgisini, bağlılığını ve sadakatini herkesin anlayabileceği bir üslupla dile getirmiş ve bu konularda nasihatlerde bulunmuştur. Ülkemizin karşılaştığı zorluklara sıkça vurgu yapan âşık, İstiklal Mücadelemiz ve Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk’e şiirlerinde geniş yer vermiştir. Vatan savunmasında canını hiçe sayan kahraman Türk askerine ve ulu önder Atatürk’e vatan temalı şiirlerinde yer veren Âşık Reyhani, şiirlerinde sık sık maziye gönderme yaparak Kurtuluş Savaşı’nı, düşmanın insanımızı düşürdüğü hain tuzakları şiirlerinde ele almıştır.

Âşık Reyhani, vatanın değerinin bilinmemesi hâlinde ortaya çıkabilecek olumsuzlukları ironik bir üslupla ele almıştır. Şiirlerinin büyük bir bölümünde millî ve toplumsal değerlere yer vererek vatan, bayrak, dil ve dinin önemini vurgulamış; insanlık, doğruluk, dürüstlük, birlik ve çalışkanlık gibi erdemlere dikkat çekmiştir (Şimşek, 2022: 460). Vatan savunmasında hayatını kaybeden şehit ve gazilerimize minnet ve şükranlarını dile getiren âşık, vatanın kutsiyetini inançlarımız çerçevesinde değerlendirmiştir.

Âşık Reyhani şiirlerinde bazen olumsuzluğu yaşatarak insanların yanlışları daha rahat anlamalarına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Türkün geçmişiyile övünmesi gerektiğini, Türklüğün en önemli özelliği olan dürüstlük, sağlam karakter, millî ve manevi tüm kültür öğeleriyle birlik ve beraberlik içinde yaşaması, Âşık Reyhani’nin Türk insanından beklediği davranışlar içerisinde.

Vatan temalı şiirleri yalnızca vatan savunmasını değil, aynı zamanda gurbette yaşayan insanların vatan özlemini de konu almıştır.

Beğenmezler onlar bizim nemizi
Açsınlar yoklasınlar künyemizi
Küçük görmesinler Türkiye'mizi
Yetmiş ülkemiz var her yanda bizim (Sarıkaya Karaca, 2021: 429).

Âşık, “Vatan da Bizim” adlı şiirinde İstiklal Harbi’ne göndermede bulunarak millet ile vatanın bir bütün olduğunu, zor zamanlarda halkın genç yaşlı, kadın erkek demeden ülke savunmasına katıldığını vurgulamıştır. Ülkenin savunmasında tüm insanımızın gözünü kırpmadan ülkenin savunmasına katıldığı Türk’ün cesaret ve korkusuzluğunu gözler önüne sererek, böyle bir cesaret ve korkusuzluk başka hiçbir ırkta olamayacağını, hiç kimsenin Türk’ün gücüne ve iradesine hor bakmak gibi bir gaflete düşmemesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Türk halklarının kardeşliğini ve birlikteliğini vurgulayan âşık, dünyanın dört bir yanına yayılmış olmalarına rağmen aynı köklerden beslendiklerini ifade etmiştir.

Ceddinin savaşı benzer düğüne
Bugünü yaparken bir göz at düne
Geçmişini örnek eyle bugüne
Ününle her zaman her yerde övün (Sarıkaya Karaca, 2021: 284).

Reyhani, Kurtuluş Savaşı’nı bir düğüne benzeterek, milletin vatan savunmasına düğüne gider gibi coşkuyla katıldığını ve vatan uğruna can vermeyi büyük bir onur olarak gördüğünü anlatmıştır. Türk halkı için geçmişinin zaferlerle dolu olması, milletin gurur kaynağı olmuştur. Yetişen her nesil evlatlarının maziyle gurur duyması, mazisine bakıp geleceğine yön vermesine vurgu yapmıştır.

Maziden, gaziden ibret dersi al
Yurt derken rehberim Mustafa Kemal
Koru toprağını gerisi masal
Altında kefensiz yatan var oğlum (Sarıkaya Karaca, 2021: 282).

Türk gençliğine öğüt niteliğindeki bu şiirinde âşık, geçmişin zaferlerle dolu olduğunu hatırlatarak, bugünü inşa ederken Atatürk’ün rehber edinilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Vatanın her karış toprağının düşman işgalinden nasıl kurtarıldığını bilmenin ve bu bilinci gelecek nesillere aktarmanın önemine dikkat çekmiştir.

Bayrağı bayrak yapan
Üstündeki kan ise
Reyhani’yim vatan için
Öldürür kan içirim (Sarıkaya Karaca, 2021: 478).

Âşık Reyhani, bu dörtlükte bayrağımızın rengini şehitlerimizin kanından aldığını ve vatan söz konusu olduğunda Türk milletinin gözünü kırpmadan mücadele edeceğinin mesajını vermiştir.

Hey yürük hey Türkmen hey Anadolu
Kırarım yurduma saldıran kolu
Bir tarih kaybettik zaferle dolu
O kitabı bulmadıkça gülemem (Sarıkaya Karaca, 2021: 508).

Âşık, “Gülemem” başlıklı şiirinde tüm Türk halkına seslenerek, ayırım yapmanın yurdumuz ve insanımız arasında bozgunculuk çıkarmak isteyenlerin işi olduğunu, bizlerin ayrı ayrı değil bir bütün olarak bir tarih yazdığımızı, cephede omuz omuza savaştığımızı, şehitlerimizin aynı mezara girdiğini, bize bizden başka dost olmadığını mesajını vermiştir. Düşman, Türk ulusunu bölmenin tek yolunun birlik ve beraberlik anlayışını bozmaktan geçtiğini bilerek ulusumuz üzerindeki oyunlarını bu anlayış doğrultusunda oynamıştır. Âşık, düşmana gözdağı vererek Türk milletinin yok edilemeyeceğini ve birlik içinde oldukça hiçbir gücün ona zarar veremeyeceğini vurgulamıştır.

Bizi kurtaracak tek yolumuz var
Millî beraberlik, millî bütünlük
Nerdesin sevdiğim gel beni kurtar
Millî beraberlik millî bütünlük
.....
Milletler, Millet olsun ordu da ordu
Böylece koruruz Vatanı yurdu
“Yurtta Sulh, Cihanda Sulh”u buyurdu
Millî beraberlik, millî bütünlük (Sarıkaya Karaca, 2021: 503).

Âşık Reyhani, “Millî Bütünlük” başlıklı şiirinde, millet olarak birlik ve beraberlik içinde olduğumuz sürece hiçbir gücün bizi yıkamayacağını dile getirmiştir. Birlik ve beraberliği sevgiliye benzeterek ayrılmaz bir parçamızın olduğu imajını yaratarak, tüm insanımızın da beklentisinin bu yönde olduğu vurgusunu yapmıştır.

Bir milletin ya da bir ordunun görev ve sorumluluklarını yerine getirdiği sürece onu hiçbir kuvvetin yerinden yurdundan edemeyeceğini, milletin başındaki kumandan ya da yönetici ne kadar sağlam ve dirayetli olursa halkın da onun emir ve görevlerini tam ve eksiksiz yerine getireceğini bu şiirinde ele almıştır. Ulu önder Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” sözüyle de bu düşüncesini desteklemiştir.

İffetim, ismetim, cevherim, özüm
Şad olur gerçeği gördükçe gözüm
Eğer ben ölürsem, sana son sözüm
Her şeyin üstünde vatan var oğlum (Sarıkaya Karaca, 2021: 282).

Âşık Reyhani’nin, “Oğlum” başlıklı şiirinde, nasihat temaları ön plana çıkmaktadır. Askerde iken oğlu Yüksel’e bir mektup yazar. Oğluna yazdığı mektuptaki şiir, oğluna nasihat niteliğindedir. Âşık, askerlik yaptığı süre içerisinde de şiir yazmaya devam eder. Oğluna iffetim diye hitap ederek ahlaka olan bağlılığını, ismetim diyerek günahsız bir yavru olduğunu hatırlatır. Cevher sözüyle de oğluna, sahip olduğu en kıymetli hazine olduğunu, özüm hitabıyla ise kendi varlığından olduğu

duygusunu aktarır. Oğluna nasihat ederek, bu söylediklerinin de ötesinde her şeyin ötesinde vatanın olduğunu, bunu bilerek ve bu duyguyla yaşamını sürdürmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Vatan üstünde can ister
İnanmaya iman ister
Bayraktaki rengi göster
Biri vatan biri millet (Düzgün, 1997: 88).

Âşık Reyhani, bu dizeyle vatanın kutsiyetine gönderme yaparak manevi bir duygu yaratmıştır. Aynı zamanda bal zengin içeriği ve cennet nimetleri arasında olmasıyla âşık vatanına olan hassasiyetini inancıyla bütünleştirmiştir. Vatan değerli olan her şey gibi üzerinde yaşayanlardan günü geldiğinde bir bedel ödemesini ister, vatanın istediği bu bedel uğruna ölümü göze alabilmektir.

Mazimiz bu kahraman Türk evlatlarıyla doludur. Âşık, bu hatırlatmayı yaparak insanımızın bu bilinç ve kararlılıkla vatanına dört elle sarılması nasihatinde bulunmuştur. Bayraktaki rengi göster sözüyle âşık sözlerini doğrulamaya çalışmıştır. Ayrıca Türklüğüyle gurur duyan Reyhani, Türk'ün cesaret ve korkusuzluğunu dile getirmiştir.

Bu yurt için kurban sayılmalı baş
Koy gitsin mezarına, ne ki iki taş
Korku ile olmaz yiğitçe savaş
Yara gör, sıra al, sıralan da gel (Sarıkaya Karaca, 2021: 197).

Âşık Yaşar Reyhani'nin "Törelende Gel" başlıklı şiiriyle vatan toprakları için insanımızın uğrunda gözünü kırpmadan ölümü göze alması gerektiği vurgusunu yapmıştır. Eğer vatanımız yoksa yaşamın da bir anlamı olmayacağını belirten âşık, vatan savunmasının cesaret ve fedakârlık gerektirdiğini vurgulamıştır.

Her şairin bir beyanı olmazsa
Her savaşın bir destanı olmazsa
Gazi şanı şehit kanı olmazsa
Bayrak solgun kalır gök nakışlanmaz (Sarıkaya Karaca, 2021: 231).

"Kışlanmaz" başlıklı şiirinde âşık şehit, gazi ve bayrak temalarına gönderme yaparak gündelik zorunluluklar üzerinden vatanın olmazsa olmazlarına dikkat çekmiştir. Her savaş sarsıcıdır ve bu sarsıcı olay toplumu derinden etkiler, bu etki zamanını aşar ve yüzyıllar boyu tüm söylencelerde kendini yaşatır.

Her savaş sonunda bir destan yazdırır, kendi insanına, bu destan bazen duyulur, bazen zamana mekâna yenik düşer ve yok olur gider, her vatan toprağı üstünde gözünü kırpmadan canını verecek insan ister, ölürse şehit kalırsa gazilikle şereflendirilir. Eğer bunlar olmazsa bayrak solgun, gök nakışsız (kusurlu eksik) diyerek vatanın önemini yokluktan yola çıkarak var olma koşullarını dizelerinde dile getirmiştir.

Kudretin görünmez tarifi sende
O gül cemaline olmuşum bende
Türklüğün sönmeyen şerefi sende
Giymişsin hakikat donu al bayrak (Yardımcı, 2006: 86).

Reyhani, şanlı Türk bayrağını kaleme aldığı şiiriyle şan ve şeref duyduğu bayrağı tüm güzelliklerin üzerinde tutmuştur. Tasavvufi bir söylem kullanan âşık, son mısırda bayrağın, manevi olgunluğa ulaşarak, derin ve yüksek idrak düzeyine vurgu yapmıştır.

Sendedir hürriyet sendedir gurur
Dünyalar durdukça başında durur
Sendedir istiklal sendedir sürur
Açıl düşman görsün seni al bayrak (Düzgün, 1997: 143).

Reyhani bayrak sevgisini dile getirdiği şiirinde, bayrağın özgürlüğün en önemli sembolü olduğunu, her Türk insanı gibi onunla gurur duyduğunu ifade etmiştir. Vatan, üzerinde yaşayan tüm insanları bir arada sağlıklı ve güvende tutan en değerli varlıktır. İnsan için dünyanın en güzel yeri kendi vatanıdır.

Âşık Yaşar Reyhani vatanseverlik değeri, şiirlerinde atalarımızın kahramanlıklarına sıkça yer vermiştir. Reyhani millî ve manevi birlikteliğe uygun bir hayat anlayışı içerisinde olmamıza sıkça vurgu yapmıştır. Vatan, millet ve bayrak gibi kavramları yücelten Âşık, vatan sevgisini yalnızca bir duygusal bağlılık değil, aynı zamanda bir görev ve sorumluluk olarak dile getirmiştir. Ayrıca Reyhani vatanın bölünmez bütünlüğünün ne denli önemli olduğunu mazide vatan topraklarının düşmanın işgaline nasıl açık hale geldiğinin hatırlatmasını yaparak, tarihimizi nasihat ve övgülerle şiirlerinde ele almıştır. Âşık Yaşar Reyhani'nin vatan temalı şiirleri değerler eğitimi kazanımları açısından tüm insanımıza dikkat ve hassasiyetle okutulması gereken kazanımlar arasındadır.

6.10. Yardımseverlik

Yardımseverlik, ikili ilişkilerde sevgi ve saygıyı artırırken, bireye psikolojik olarak kendini ve çevresini değerli hissetme duygusu kazandırır. Yardımseverlik, toplumun kaynaşmasını sağlayan önemli bir değer olup, insani ilişkilerde güçlü bağlar kurulmasına katkıda bulunur.

İslam dini, yardımlaşmaya büyük önem verir ve bu konuyu sıkça vurgular. İslam'da zekât, sadaka ve fitre gibi yükümlülükler, toplumsal bağları güçlendirmenin yanı sıra insanlar arasındaki yaşam standartları farkını en aza indirmeyi amaçlar. Yardımseverlik genellikle maddi bir kavram olarak düşünülse de günümüz insanı manevi yardımlaşmaya daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Yardımseverlik, toplumun ihtiyaç sahibi bireylerine karşı duyarlılığı ve sosyal yardımlaşma kültürüne verilen önemin en önemli göstergesidir. *“Bir elin nesi var; iki elin sesi var. Birlik ve beraberliği sağlam toplumlar, güçlü olur ve çabuk kalkınırlar. Birliği, dirliği dağılmış toplumlar ise, başka toplumların hükümranlığı altına girerler.”* (Küpçük, 2013: 50). Toplumların devamı için en önemli kural birlik ve beraberlik duygusuyla hareket etmektir. Bu birliktelik bireylerin, yardımlaşmasına ve kaynaşmasına zemin hazırlayan ilkelerin başında gelir.

Modern dünya, insanları yalnızlaştırarak çeşitli psikolojik sorunlara sürüklemiştir. Bu sorunlarla tek başına mücadele etmekte zorlanan bireyler için en büyük ihtiyaçlardan biri, güvenilir

bir dost ve onun samimi tavsiyeleridir. Kısaca yardımseverlik, bireyleri çevresinin farkında olan ve paylaşımcı bireyler olarak topluma kazandırmayı amaçlar.

İkilikten kaçarım birliktedir kararım
Ver beni insan isem insanlığa yararım
Allah'ın varlığını insanlarda ararım
Sağcı Hristiyan değil, ben solcu Müslümanım (Sarıkaya Karaca, 2021: 356).

Birlik ve beraberliğin en güzel örneklerinden biri olan yardımlaşma, Türk milletinin geçmişten günümüze en önemli değerlerinden biri olmuştur. *“Toplunun sözcüsü konumunda olan âşıkların hemen hepsi “birlik” ve “beraberlik” üzerine şiirler söyleyerek ayrılığın parçalanmayı, parçalanmanın ise yok olmayı beraberinde getirdiğini ifade ederler. Çünkü bölünmenin sonu eksilmek, tükenmek yok olmaktır. Yok, olmamak için, daha güçlü olmak için, düşman karşısında vatani, milleti daha iyi savunabilmek için iyi günde de, kötü günde de birlik ve beraberliği sağlamak şarttır.”* (Şimşek, 2022: 441). Ulusumuzun tarihi, birlik ve yardımlaşma sayesinde şekillenmiştir.

Türk gençliği, uyanık ol, hazır ol
Birlik, beraberlik çaremiz bizim
Her müşküle erişecek hızır ol,
Çareyi bekliyor yareniz bizim (Sarıkaya Karaca, 2021: 281).

Âşık Reyhani, Türk gençliğine nasihatlerde bulunduğu “Bizim” redifli şiirini, millî birlik ve beraberlik açısından ele almıştır. Zorluklara karşı birlik olmak, vatan için fedakârlıkta bulunmak gibi mesajlarla Türk gençliğine öğütler vermiştir.

Ölsem de gam yemem ben bu dünyada ,
Menzile eritirsem körleri.
Taksit taksit öldürseler gam yemem,
Çevirsem çimene şu bozkırları.

Haber gelse dost elinden aniden,
Gözü açık gitmez idim faniden,
Dolaşsaydım Türkiye’mi yeniden,
Yıkasaydım kirlettiğim yerleri (Reyhani, 1988: 33).

Âşık, bu şiiriyle bir idealin peşinde olduğunu ifade etmektedir. Toplumun bozuk, eksik ve aksak yanlarını düzeltmenin hayalini kuran Reyhani, tüm insanlara yardım elini uzatmanın düşüncesindedir. Âşık, ölmeden önce bu idealini gerçekleştirmek ve güzel günlerin geleceğine dair umudunu “Erleri” başlıklı şiirleriyle dile getirmiştir.

Hacıya selam olsun,
Gönlü imanla dolsun,
Haccın mübarek olsun,
Hiç fakir doyurdun mu? (Sarıkaya Karaca, 2021: 323).

Âşık Reyhani'nin Ey Karnı Tok şiirinde, halkın dinî duygularını kötüye kullanan hocalara ve din yobazlarına eleştirisini dile getirirken, insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmanın olmadığını ironik bir dille eleştirmiştir.

Yavaş yavaş alışmayan alışsın
Herkes kazancını ortak bölüşsün
Mazlumlara, zalimler herkes çalışsın
Zengine haracı vermek yok artık (Yardımcı, 2006: 145).

Âşık, yardımlaşma ve dayanışmanın önemine vurgu yaptığı şiirinde, alışsın, bölüşsün, çalışsın, artık diyerek insanlar arasındaki sosyal ve sınıfsal ayrılığa âdeta başkaldırmıştır. Reyhani, yardımlaşmanın toplumun huzuru ve birliği için vazgeçilmez bir kural olduğunu dile getirmiştir. Merhamet ve yardımlaşmanın bir insanlık görevi olduğunu tüm insanlığa hatırlatmıştır.

Çoban olmuş yaylaları yaylamış
Kaptan olmuş deryaları boylamış
Nice düşkünlere yardım eylemiş
Çok eski yıllardan beri eczacı (Sarıkaya Karaca, 2021: 190).

“Eczacı” şiiri, Reyhani'nin meslekler aracılığıyla insanlara nasıl faydalı olunabileceğine dair verdiği mesajları içerir. Her insan bildiği, öğrendiği kadarıyla etrafına yardımcı olur. Doktor hastasına, asker vatanına, öğretmen öğrencilerine fayda sağlamanın peşindedir. Eczacı şiiriyle Reyhani yardımseverlik değerini bu bakış açısıyla ele almış, bu geleneğin eski zamanlardan itibaren böyle sürüp gittiğini dile getirmiştir.

Reyhani'nin şiirlerinde yardımseverlik değeri, dayanışma ve toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak yer almaktadır. Dostluk, fedakârlık, birlik ve beraberlik gibi değerleri, insanların birbirine destek olması, zor zamanlarda yardımlaşmanın önemi ve birlik olmanın gerekliliğini şiirlerinde ele alan Âşık, karşılıksız yardımlaşmanın önemine dikkat çekerken dini kavramları sıklıkla kullanmıştır. Zenginlerin fakirlere yardım etmesi, kazancın ihtiyacı olanla paylaşılması ve merhametin önemine vurgu yaparak, tüm insanlığa şiirleri aracılığıyla evrensel mesajlar vermiştir.

Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirleri yalnızca estetik birer ürün değil, aynı zamanda değerler eğitimi açısından da güçlü birer içerik taşır. Bu değerler onun halkla kurduğu güven ilişkisinin temelini oluşturmuş, onu yalnızca bir halk ozanı değil, aynı zamanda bir kültür elçisi haline getirmiştir. Onun eserleri, bireyin kendisiyle, toplumla ve vatanıyla kurduğu ilişkilerde rehberlik edebilecek ahlaki ilkeleri barındırmaktadır. Reyhani, halk ozanlığı geleneğini sürdürürken, toplumsal yapıdaki değişimlere rağmen evrensel değerlerin savunuculuğunu yapmış, halkla kurduğu güçlü bağ sayesinde bu değerlerin hem taşıyıcısı hem de yaşatıcısı olmuştur. Günümüz eğitim sisteminde ve değerler eğitimi çalışmalarında bu tür halk ozanlarının eserlerine yer verilmesi, öğrencilerde değer farkındalığının artırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Reyhani'nin şiirleri değerler eğitimi bağlamında hem edebiyat alanında hem de sosyal yaşamda güçlü bir kaynak işlevi görmektedir.

7. SONUÇ

Değerler eğitimi, bireyin topluma uyum sağlamasında ve toplumsal yapının sürdürülebilirliğinde temel bir rol oynamaktadır. Toplamların gelişim süreçleri incelendiğinde, değerlerini benimseyip içselleştiren bireylerden oluşan toplumların daha sağlam ve uzun ömürlü yapılar oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda, her toplumun değer yargıları kendi iç dinamikleri çerçevesinde anlam kazandığından, dışarıdan yapılacak değerlendirmeler sınırlı kalmaktadır.

Türk kültüründe âşıklar, tarih boyunca halkın duygularına seslenen, toplumsal belleği canlı tutan ve değer aktarımında önemli işlevler üstlenen kültürel taşıyıcılardır. Âşıklar, sadece sanat icra eden bireyler değil, aynı zamanda halkı bilinçlendiren, toplumsal sorunlara karşı duyarlılığı artıran ve kültürel sürekliliği sağlayan sözlü gelenek taşıyıcılarıdır. Bu bağlamda, onların eserleri yalnızca edebî metinler değil, aynı zamanda eğitici ve yol gösterici kaynaklar olarak değerlendirilmelidir.

Âşık Yaşar Reyhani, bu geleneğin önemli temsilcilerindendir. Şiirlerinde adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, vatanseverlik ve yardımlaşma gibi temel insani ve millî değerleri işlemiş, halkın diliyle bu değerleri samimi bir biçimde aktarmıştır. Reyhani'nin eserlerinde, bireyin topluma karşı sorumlulukları ile millî bilincin önemi sıkça vurgulanmış, bu yönüyle şiirleri yalnızca edebî değil, aynı zamanda eğitsel bir işleve sahip olmuştur. Reyhani'nin hikâye anlatıcılığı geleneğiyle harmanladığı şiirleri, toplumsal sorunları ve bireysel acıları içten bir dille aktarmış, bu sayede halkın sevgisini kazanmıştır. Televizyon programları, kaset ve CD'ler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşarak, âşıklık geleneğinin çağdaş temsilcilerinden biri haline gelmiştir.

Bu çalışmada Âşık Yaşar Reyhani'ye ait şiirleri beş yüz otuz şiir, değerler eğitimi çerçevesinde sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bu şiirler arasında on kök değer aktarımını destekleyen yüz yirmi şiir tespit edilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Değerlendirme sürecinde; adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi temel değerlere yönelik şiirler içerik açısından sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında Âşık Yaşar Reyhani'nin şiirlerinde yer alan on kök değere ilişkin yapılan araştırma sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır: Adalet değeri ile ilişkili toplam 7 şiir tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir. Dostluk temasına sahip 9 şiir belirlenmiş ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Dürüstlük değeri içeren 7 şiir çalışmaya dâhil edilmiştir. Özdenetim temasına sahip 10 şiir değerlendirme sürecine alınmıştır. Sabır değerini yansıtan 5 şiir incelenmiştir. Saygı değeriyle ilgili olarak 9 şiir belirlenmiş ve çalışmaya dâhil edilmiştir. Sevgi temasına ilişkin olarak 8 şiir ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Sorumluluk değeri içeren 9 şiir incelenmiştir. Vatanseverlik temasını yansıtan 9 şiir değerlendirilmiştir. Yardımseverlik değerine sahip 6 şiir analiz sürecine dâhil edilmiştir. Bu şiirler değerlendirilerek çeşitli çıkarımlar yapılmıştır.

Elde edilen bu veriler doğrultusunda, Âşık Yaşar Reyhani'nin değerler eğitimi bağlamında önemli bir kaynak teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen şiirler, bireysel farkındalık oluşturma yanısıra toplumsal düzeyde değer kazanımına da katkı sağlayabilecek niteliktedir. Bu durum, halk edebiyatı ürünlerinin eğitimsel boyutunun daha geniş bir çerçevede ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çalışma bulguları ile bu alandaki araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak, Âşık Reyhani'nin şiirleri geçmişin bir parçası değil, günümüz insanının bireysel gelişimi ve toplumsal bütünlük, kültürel süreklilik için derinlemesine incelenmesi gereken bir mirastır. Reyhani, ahlak temelli ve değer merkezli bir dünya görüşünün, kültürel sürekliliğin yaşatılmasına katkıda bulunmuştur. Onun şiirleri teorik değil pratik bir değerler öğretisi sunmakta, halkın içinden gelen, hayatın zorluklarıyla mücadele etmiş ve bunları içselleştirmiş aynı zamanda bu

değerleri şiirlerine yansıtmıştır. Âşık edebiyatı ve şiirleri, Türk kültürünün köklü bir parçası olarak yaşatılmalı ve gelecek kuşaklara aktarılmalıdır. Bu doğrultuda kültürel mirasımızı koruma ve devam ettirme sorumluluğu yalnızca belirli kişi ve kurumlara değil, tüm topluma aittir.

KAYNAKLAR

- Açar, Y. (2022). Âşıklık geleneği kültür elçisi Âşık Yaşar Reyhani'nin müzikal kimliği üzerine tespitler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 11, (3), 1443-1457.
- Akbaş, O. (2014). *Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış* (Derleyen) Y. Sinan Zavalı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Alaylığlu, R. ve Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik eğitim sözlüğü*. İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü*. Kapı Yayınları, İstanbul.
- Alptekin, A. B ve Sakaoğlu, S. (2014). *Türk saz şiiri antolojisi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Alptekin, A. B. (2021). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Artun, E. (2008). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. Kitabevi Yayınlar, İstanbul.
- Artun, E. (2013). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı edebiyat tarihi/metinler*. Karahan Kitabevi, Adana.
- Aşır, A. (2009). *Âşık Yaşar Reyhanî hayatı ve sosyal konulu şiirlerinin incelenmesi*. Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- Aydın, M. Z. (2013). *Ailede ahlak eğitimi*. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- Avşar, M. (2024). Toplumsal Değişim ve Yozlaşmanın 1970 Sonrası Âşıklık Geleneğine Yansımaları ve Bu Kapsamda Yazılan Gençlik Öğütlemeleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 243-267.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, E. (2019). "Karakter eğitimi ve değerler eğitimi ile ilgili temel kavramlar" (ed. Bayram Özer). Pegem Akademi, Ankara.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe sözlüğü*. Paradigma, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2001). *Savaşçı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Keşkesiz bir yaşam için iletişim*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D. (2021). *Var mısın?* Kronik Yayınları, İstanbul.
- Cüceloğlu, D ve Erdoğan, İ. (2023). *Öğretmen olmak*. Final Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Çağrı, M. (2002). "İslâm ahlâkı", *İlmihal II, İslam ve toplum*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 493-558.
- Çelik, A. (2008). *Türk halk şiiri antolojisi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Çetindağ Süme, G. (2019). "Efsanelerin eğitimsel işlevleri". *Toroslardan Tanrı Dağlarına Türk Halk Biliminin Ulu Çınarı*. Prof. Dr. Ali Berat Alptekin Armağanı, Kömen Yayınları, Konya.
- Dağlı, H. (2018). *Âşık edebiyatında 'bade içme' motifi ve şamanizimdeki benzerliği*. ASEAD, 5, (12), 898-908.
- Düzenli, A. (2017). *Kazanımlar ve ünite açılımları bakımından genel lise öğretim programlarında değerler eğitimi*. Çukurova Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Düzgün, D. (1997). *Âşık Reyhani, hayatı, sanatı ve şiirlerinden seçmeler*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Düzgün, D. (2010). Erzurum'da âşık kahvesi geleneği. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (1). 15-22.
- Düzgün, D. (2015). *Erzurum'un yüzleri Reyhani*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

- Düzgün, D. (2022). “Âşık edebiyatı”, *Türk halk edebiyatı el kitabı* (ed: M. Öcal Oğuz vd.), Grafiker.
- Ekşi, H. ve Ersoy, F. (2020). “Karakter ve değer eğitiminde rol model olarak öğretmen” (ed. Halil Ekşi ve Ahmet Katılmış), *Karakter ve değerler eğitimi*. Nobel Yayınları, Ankara, 143-178.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2020). “Kavramsal çerçeve: temel kavramlar”. (ed. Halil Ekşi ve Ahmet Katılmış), *Karakter ve değerler eğitimi*. Nobel Yayınları, Ankara, 1-25.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2010). *Erzurum şairleri*. Semih Ofset, Ankara.
- Günay, U. (1992). *Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Halıcı, F. (1992). *Âşıklık geleneği ve günümüz halk şairleri güldeste*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Hökelekli, H. (2013). *Psikoloji, din ve eğitim yönüyle insani değerler*. Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul.
- İvgin, H. (2022). Âşık Reyhani’nin “Paradır” döner ayaklı şiirinde sosyal hayata bakış. “*Uluslararası Âşık Yaşar Reyhani Sempozyumu*” (ed. O. N. Karadayı ve R. Keleş), 10-11 Aralık 2021, Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, 219-231.
- Kaçar, M. (2016). “Fesâhat ve Belâgat”. *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. Kesit Yayınları, İstanbul, 437-506.
- Kalkan, E. (1991). *XX. yüzyıl Türk halk şairleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kaya, D. (2000). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. Kitabevi, İstanbul.
- Kaya, D. (2010). *Türk edebiyatı terimler sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kızıler, H ve Canikli, İ. (2018). *Değerler eğitimi*. Deneme Yayınları, Ankara.
- Köprülü, F. (2004). *Saz şairleri*. Akçağ, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2022). *İnsan ve değerleri*. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Küpçük, M. Z. (2013). *Bilgelik ve hikmet yolcusuna özlü sözler*. Ares Yayıncılık, İstanbul.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (çev. O. Akinhay ve D. Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Özarslan, M. (2001). *Erzurum âşıklık geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özer, B. (2019). *Karakter ve değerler eğitimi*, Pegem Akademi, Ankara.
- Pegem Akademi. (2025). *MEB-AGS ÖABT Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği: Konu anlatımlı*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Reyhani, Âşık Yaşar (1988). *Kervan*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Sarıkaya Karaca, Y. (2021). *Âşık Yaşar Reyhani hayatı, şiirleri*. Kültür Sanat Basımevi, İstanbul.
- Şahin, H. İ. , Güzel, A. ve Alptekin, A. B. (2018). *Türk halk şiiri*, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2382, Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 1379, Eskişehir.
- Şekerci, O. (1995). *İmam-ı Gazalî Devlet Başkanlarına Nasihatler*, Sinan Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, E. (2022). “Değerler eğitimi açısından Âşık Reyhanî’nin şiirleri”. *Uluslararası Âşık Yaşar Reyhani Sempozyumu* (ed. O. N. Karadayı ve R. Keleş), 10-11 Aralık 2021, Bursa: Yıldırım Belediyesi Kültür Yayınları, 429-461.
- Topal, Y. (2019). “Değerler eğitimi ve on kök değer”. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254.
- Türkçe Sözlük 1* (1998). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Yakıcı, A. (2007). Dede korkut kitabında görülen ozan tiplerinin Türkiye sahası âşıklık geleneğinin oluşumuna etkisi. *Millî Folklor Dergisi*, (73), 40-47.
- Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi eğitimde yeni ufuklar*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, İ. (2006). *Âşık Yaşar Reyhani “Elli yıllık miras /bir kırık saz*. Dizgi Ofset, Konya.
- Yardımcı, M. (2002). *Başlangıcından günümüze halk şiiri âşık şiiri tekke şiiri*. Ürün Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, M. (2014). *Yaşamları sanatları ve şiirlerinin yorumlarıyla âşıklarımız halk şiiri tahlilleri*. Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.

İnternet Kaynakları

- https://www.researchgate.net/publication/332795715_Degerler_Egitimi_ve_On_Kok_Deger. (Doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.543521., Yıl 2019, Cilt: 7 Sayı: 1, 245 - 254, 01.05.2019) (Erişim Tarihi: 22.02.2025)
- <https://www.yeniasir.com.tr>. <https://youtu.be/pUa98nxYyJE?si=EezOYH5eEpHqKPH>. (Erişim Tarihi: 14. 02. 2025).
- <https://youtu.be/yBlpN-JNCgE?si=9dQ7P5Wum7Ad3Cvx>. (Erişim Tarihi: 22.02.2025)
- <https://youtu.be/eYSkde0UXX4?si=UkjWkiDlATqhzok>. (Erişim Tarihi: 22.02.2025)
- <https://youtu.be/HGuWtUWlF6g?si=Wsx-18GCfMc-T9Y>. (Erişim Tarihi: 22.02.2025)

EKLER

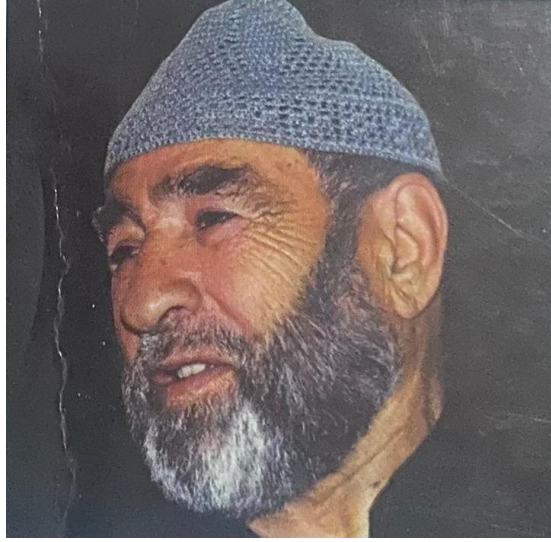
Ek- 1: Âşık Yaşar Reyhani'ye Ait Fotoğraflar:

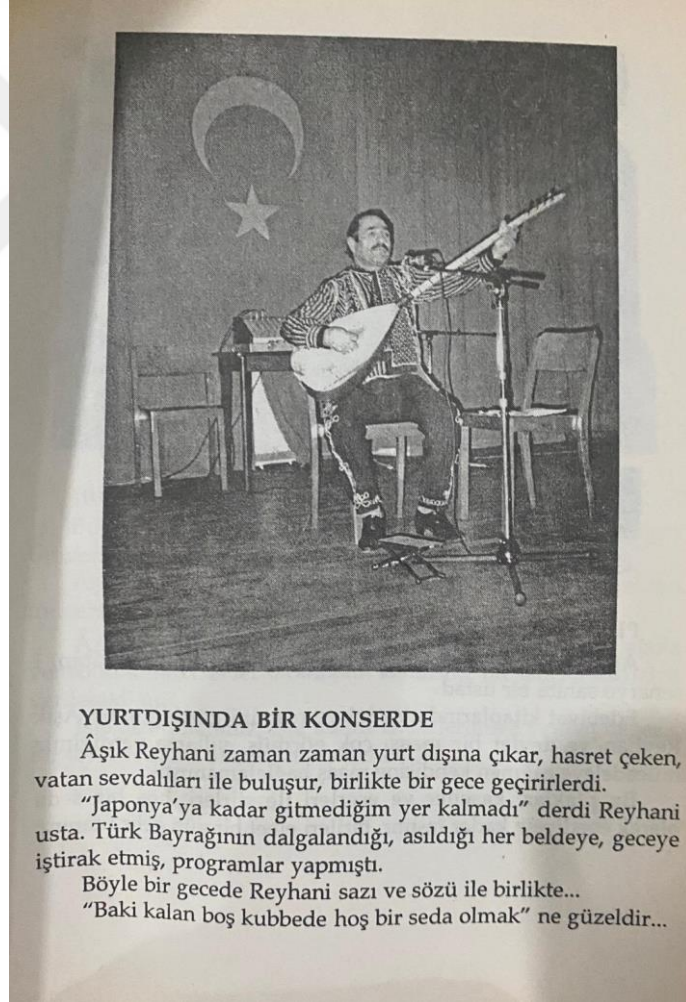
Ek Görsel 1: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

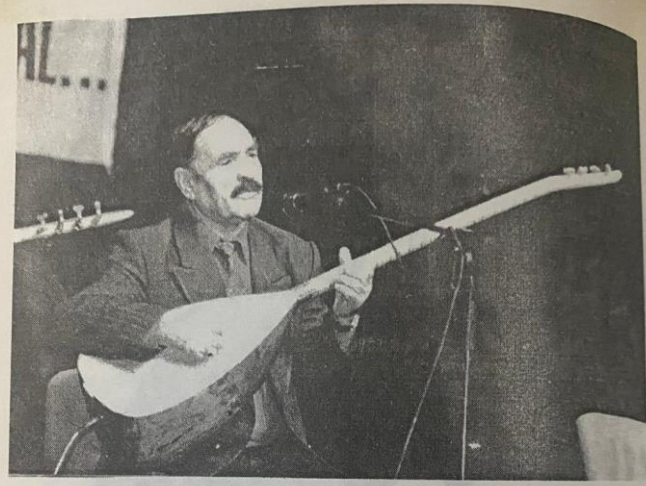
Ek Görsel 2: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

Ek Görsel 3: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

Ek Görsel 4: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

“50. SANAT YILI”

Âşık Yazar Reyhani için Bursa Tayyare Kültür Merkezinde, 20 Ekim 1998 tarihinde “50. Sanat Yılı Jübilesi” yapıldı. Organize ve sunuculuğu tarafımızdan yapılan gece büyük ilgi gördü. “50 yıllık miras, bir kırık saz” olarak Reyhani’nin sanat hayatı noktalandı. Birgün gelir; saz da çalmaz, dil de söylemez... Sazı açık arttırma ile dostlarına satıldı.

Resimde Âşık Reyhani son olarak gönül duygularını ağlayarak dile getirdi.

Ek Görsel 5: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

BURSA ÂŞIKLAR ŞÖLENİ

Bursa’da ilk defa tarafımızdan başlatılan, 5 yıl aralıksız olarak devam eden “ÂŞIKLAR ŞÖLENİ” nin beşincisi milli Eğitim Müdürlüğü salonunda yapıldı.

Salon tahsis edilmemesi ve imkânsızlıklar yüzünden devam edemeyen geleneksel şölenin, gelecek nesiller tarafından devamını dileriz.

Yıldırım Belediyesi tarafından başlatılan “Âşıklar Bayramı”nın ikincisi yapıldı.

Şölene katılan âşıklara, ozanlara, söz ustalarına çeşitli hediye ve ödülleri verildi.

Hatıra fotoğrafı çektiren âşıklar toplu halde...

Ek Görsel 6: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

1967 ALMANYA

Âşık Yaşar Reyhani; yurt dışı konserlerinde de başarılı olmuş, kültür değerlerimizi yaban ellere taşımıştır. 1967 Almanya konserinde, burma bıyıklı, Osmanlı kalpaklı bir delikanlı olarak görüyoruz Reyhani'yi.

Ömründen geçen günleri durdurmak mümkün mü?

Ek Görsel 7: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

Âşık Reyhani 50. yılında

AYTAC YAVAŞCI

Türkiye'nin en değerli saz üstatlarından biri olan Yaşar Reyhani (Âşık Reyhani'nin "50. Sanat Yılı", 20 Ekim 1908'de saat 20.30'da başlayacak bir geceyle kutlanacak. Tayyare Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecek, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşova, Nuri Çırağ, Divani, Turabi, Ozan Reyhani, İhsanoğlu, Dertli Şinasi gibi ünlü saz üstatları ile İbrahim Erkal'ın da katılacağı gecede izleyenler unutulmaz saatler geçirecek.

Bugüne kadar 250 kaset, 50 plak, bir film senaryosu, 4 kitap üreten, ayrıca ABD Micheigan Üniversitesi'nden "Fahri Öğretmenlik Belgesi" alan Âşık Reyhani de, "Göntül penceresinden" adlı bölümüyle izleyenleri mest edecek.

Organizasyon sorumlusu Yazır İlhan Yardımcı, Reyhani'nin "50.

Sanat Yılı" için yapılan geceye destek veren Bursa Valisi, Büyükşehir Belediyesi ve sivil toplum örgütlerine teşekkür etti. Gazeteciler Cemiyeti'nde dün düzenlenen basın toplantısında konuşan yardımcı, Âşık Reyhani'nin isminin edebiyat kitaplarında geçmesine karşın Kültür Bakanlığı'nın hâlâ maaş bağlamadığını, yetkilileri Reyhani gerçeğini görmeleri için TKM'ye davet ettiğini söyledi.

Ayrıca Reyhani'ye üniversitelerin saz üstatlarına sahip çıkmasını istediğini söyleyen Yardımcı, Uludağ Üniversitesi veya başka bir yükseköğretim kurumunda "Saz Bölümü"nin açılması gerektiğini de vurguladı. Sayısız eserleriyle halk ozanları arasında önemli bir yere gelen Âşık Reyhani de artık ozanlığın sona ermeye başladığını, bunun devam etmesi için üniversite düzeyinde çalışmaların yapılması gerektiğini ifade etti.

Ek Görsel 8: Âşık Yaşar Reyhani, “Elli Yıllık Miras/Bir Kırık Saz”

Ek-2: Âşık Yaşar Reyhani'nin "Fahri Doktora" Diploması
(Yardımcı, 2006: 334).

INSTITUTE FOR MIDDLE EASTERN AND NORTH AFRICAN STUDIES

Internet: MENAS@umich.edu
E-mail: MENAS@um.cc.umich.edu
(313) 764-0350 FAX (313) 764-8523

144 Lane Hall
University of Michigan
Ann Arbor, Michigan 48109-1299

DİLLERE:

Âşık Yaşar Reyhani 2 nisan 1992 tarihinde Michigan Üniversitesi'ne gelmiş, Yunus Emre ve Mevlana Celaleddin Rumi ile ilgili sempozyumda verdiği konser ve irticalen okuduğu şiirlerle değerli bir Türk aşık olduğunu isbat etmiştir. Bu sebeple Üniversitenin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölümünde kendilerine "Fahri Doktor" unvanı verilmiştir.

James Stewart-Robinson
James Stewart-Robinson
Michigan Üniversitesi'nde
Türk Dili ve Edebiyatı Profesörü

WHOM IT MAY CONCERN:

This is to certify that Âşık Yaşar Reyhani was given the designation of "Visiting Research Consultant" in recognition of his contribution to the "Yunus Emre and Mevlana Celaleddin Rumi Symposium" at the University of Michigan here, from April 3 through April 10, 1992, he gave a concert, presented poems extemporaneously, and provided information about Turkish music and literature.

James Stewart-Robinson
James Stewart-Robinson
Professor of Turkish Studies
University of Michigan

April 10, 1992

Acknowledged by me this 10th day of April, 1992, the signature of Ann Evans Lawrence.

Ann Evans Lawrence
ANN EVANS LAWRENCE
Notary Public, Washtenaw County, MI
My Commission Expires May 20, 1994

James Stewart-Robinson

Âşık Yaşar Reyhani'nin "Fahri Doktora" diploması

Ek-3: Âşık Yaşar Reyhani'nin Şiirlerinden Örnekler:

Bozuk

- 1) Her şey Devletten beklenmez
Devlet değil Millet bozuk.
Suç başkasına yüklenmez
Çaresi yok illet bozuk.

Sızı başlarsa dışında
Kabahat ken başında
İnsan ifrad savaşında
Sohbet ve muhabbet bozuk.

Baba cahil, oğul arsız
Ruh hasta, idrak kararsız
Amir ile memur hırsız
Gelir gider ücret bozuk.

Doğru yaptığına pişman
Yoksul hasta, zengin şişman
Din adamı dine düşman
Devlet değil Millet bozuk
Cem bozuk, cemiyet bozuk.

Arıya iş öğretiler
Balına şeker kattılar
Alıcıyı ağlattılar
Devlet değil Millet bozuk
Âzim sakat, gayret bozuk.

Menfaatten başka söz yok
Gerçeği görececek göz yok
Yaprak çürük, kökte öz yok
Devlet değil Millet bozuk,
İzzet bozuk, iffet bozuk.

Bu ne inanç, bu ne inam
Suçluya suç değil ilzam
Laf deyince herkes İslam
Devlet değil, Millet bozuk,
Düşünce, zihniyet bozuk.

REYHANİ, suçlu desinler
Deyenler gam yemesinler
Rüşvet verme almasınlar
Devlet değil Millet bozuk,
Hal bozuk, hareket bozuk (Yardımcı, 2006: 138-139).

Erzurum'da

- 2) Geldi geçti bir Reyhani
Gören olmaz Erzurum'da
Kara taştaki mercanı,
Kıran olmaz Erzurum'da.

Can emanet veren alır.
Ecel görünmezken gelir
Mezarım gurbette kalır
Soran olmaz Erzurum'da.

Erbab-ı mana çarkına
Gör kemali aşk arkına
Emrahlar geçer, farkına
Varan olmaz Erzurum'da.

Mezar olur beden beden
Ses gelmiyor neden
Mana derken onikiden,
Vuran olmaz Erzurum'da.

Havada yumurtlar huma,
Kim der vebali boynuma
Sazcı derler tabutuma,
Giren olmaz Erzurum'da.

Abide yapıtlar kimi,
Reyhani dinle vasfımı
Benim ise mazarımı
Ören olmaz Erzurum'da (Yardımcı, 2006: 106-107).

Neresi Bizim

- 3) Vatanın neresi bizim?.. Bakalım:
Bir Vatan sözü var düşmana yasak
Söyle bu vatanın neresi bizim?
Avrupadan bize kuş bakışı bak,
Söyle bu vatanın neresi bizim?...

Pansiyon yaptılar evi/otağı
Eroin yaptılar balı/peteği
Şar Köyden Mersine fuhuş yatağı
Söylen bu vatanın neresi bizim?...

Her nereyi kazsan bir mezar çıkar
Altında ya Bizans, ya da Roma var
Van'a tapu kesmiş Ermeni soylar
Bilmem bu vatanın neresi bizim?...

Türkçe tahribine giren sözler mi
“TERETEYİ” işgal eden cazlar mı
Soyunmaya sanat diyen kızlar mı
Söylen bu vatanın neresi bizim?...

Nereye dokunsan yabancı öter
Artist boynuz takmış saltanat satar
Japondan karete, İspanyol gitar
Söylen bu vatanın neresi bizim?...

Siyasetçi Yunan gibi yalancı
Toplum İngiltere gibi pilancı
Haber İngilizce, film yabancı
Söylen bu vatanın neresi bizim?...

Reyhani söyler sözü moderin
Bilmem kim yelesin bizi moderin
Kırk yıllık aşığın sazı moderin
Söylen bu Vatanın neresi bizim?... (Yardımcı, 2006: 147).

Yazarlar

- 4) Dinle söyleyeyim al benden haber
Habersiz insanı boşa yazarlar.
Boşa düşünenler olur derbeder
Olgun fikirleri başa yazarlar.

Aşk ateş gömlektir giyenler bilir
Gerçeği açıkça diyenler bilir
Ekmeğini helal yiyecekler bilir
Sert lokmayı sağlam dişe yazarlar.

Geçirme benliği aklın ucundan
Vaz geçirirsin sarayından tacından
Altın masa olsa çam ağacından
Yine de aslını meşe yazarlar.

Öyle söz konuş ki fikirler dolsun
Altının değeri sarrafı bulsun
Akılsız kahraman ne olur olsun
Onu bir zalime maşa yazarlar.

Reyhani yaramaz tenbelce yatan
Yanılmaz yolundan nasihat tutan
Ya akıl, ya fikir, ya yurt, ya vatan
Her insanı bir savaşa yazarlar (Yardımcı, 2006: 148).

Gelmezse

- 5) Eski söylentiler eskide kalır,
Yeniye söyleyen ozan gelmezse.
Projeler biter, planlar ölür,
Gerçekleri gerçek yazan gelmezse.

Gitarlar türedi, sazlar da bitti,
Yalanlar göründü, sözler de bitti,
Partilerde bitti, hızlarda bitti,
Yandık başka türlü düzen gelmezse.

İlaç yetmez yaralarım azıyor,
Hedef belli değil, kurşun teziyor,
Herkes kendisine kuyu kazıyor,
Eğer kötülüğü bozan gelmezse.

Ey Reyhani, gerçekleri yazsana,
Satırları adaletle dizesene,
Bu tantana daha sürer yüz sene,
Eğer ezenleri ezen gelmezse (Yardımcı, 2006: 204-205).

Diyemem

- 6) Her taş yığınının türbe diyemem,
Manevi bir makber örülmedikçe.
Kolayca kendime ârif diyemem,
İç yüzüm dışımdan görülmedikçe.

Yaprak döktüm soldum, bittim diyemem,
Öz bilmeden söz farkettim diyemem,
Şu millete hizmet ettim diyemem,
Leşim sokaklarda serilmedikçe.

Doğru söz eğrinin gitmez hoşuna,
Eğriye doğru yol sormak boşuna,
Nişancılar değer vermez kurşuna,
Attığı hedeften vurulmadıkça.

Âşık Reyhaniyim çilemden doymam,
Haklıyı severim, haksıza uymam,
Fakire kahreden zengini sevmem,
Herkes söz hakkı verilmedikçe (Yardımcı, 2006: 204).

Gelmesin

- 7) Şahsiyetler ayrı ayrı
Eşekler bize gelmesin
Sözümüz var özümüzde
Zevzekler bize gelmesin.

Bayrak bir can bahasıdır,
O fazilet sahasıdır,
Bu vatan iddiasıdır,
Dönekler bize gelmesin.

Bize lazım bizden olan,
İçi dışı gerçek olan,
İki türlü süt sağılan,
İnekler bize gelmesin.

Yoldaşımız Ulu Sultan,
Şüphe bilmez Âşık Reyhan,
Ölüm bize düğün bayram,
Ödleler bize gelmesin (Reyhani,1988: 17).

Olmadı

- 8) Ey bir bahçe idim hoş bir bağ idim
Dalımdan bir meyve alan olmadı,
Kim derde düşerse dert ortağı idim,
Ne yazık kapımı çalan olmadı.

Döküldü yapraklar gül oldu hayal
Bilinmeyen aşkım bülbüle misal
Meyvesiz değildi bitirdiğim dal,
Turfanda çağımda gelen olmadı.

Doğunun batının postası idim,
Sevginin sevdanın hastası idim
Gemi yüzdürmenin ustası idim,
Beni bir deryaya salan olmadı.

Sen bu sözden anladın mı desene
Cahil insan anlıyorum dese ne
Softalara cami oldum kırk sene
Hak için bir secde kılan olmadı.

Eysin dedi beni baştan ektiler
Kuruttu yaprağım yere döktüler,
Şekle göre fotoğrafım çektiler,
Yazık iç yüzümü gören olmadı.

Hasret çektim rüzgârları kokladım,
Gücüm yoktu ben kendimi okladım
Kırk yıl mezar oldum ölü bekledim,
Bir tane imanlı gelen olmadı.

Reyhani malını yerinde harca
Kimsenin canını yakma hunharca
Esnaf oldum haram sattım yıllarca,
Birgün helal kattım alan olmadı (Reyhani, 1988: 32).

Öldün Kurtuldun

- 9) Bir Abdullah vardı öldü dediler
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun
Kefenin komşular aldı dediler
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Zaten senin köyde neyin var idi
Herkes sana baş hizmetkâr der idi,
Kazancını köy ağası yer idi,
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Bir ineğin vardı suya gitmezdi
Ahırdan çıkmaya dizi tutmazdı
Bu fakirlik seni hiç unutmazdı,
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Kelepçeler açılmazdı kolundan
Hakim savcı anlamazdı dilinden,
Köyde zalim ağaların elinden,
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Gömleğin yok haziranda üşürdün
Arkan ile kuru geven taşırdın
Her battıkça acı acı kaşırdın
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Üç yüz atmış beş gün oruç tutardın
Senede bir defa iftar ederdin,
Et görseydin çiğnemedi yutardın,
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun.

Reyhani'yim ıskatına oturduk
Yarı buçuk bir salavat getirdik,
Şeker çuvalına sardık götürdük,
Ne ey oldu kardeş öldün kurtuldun (Düzgün, 2015: 50-51).

ÖZ GEÇMİŞ

Şule AY

